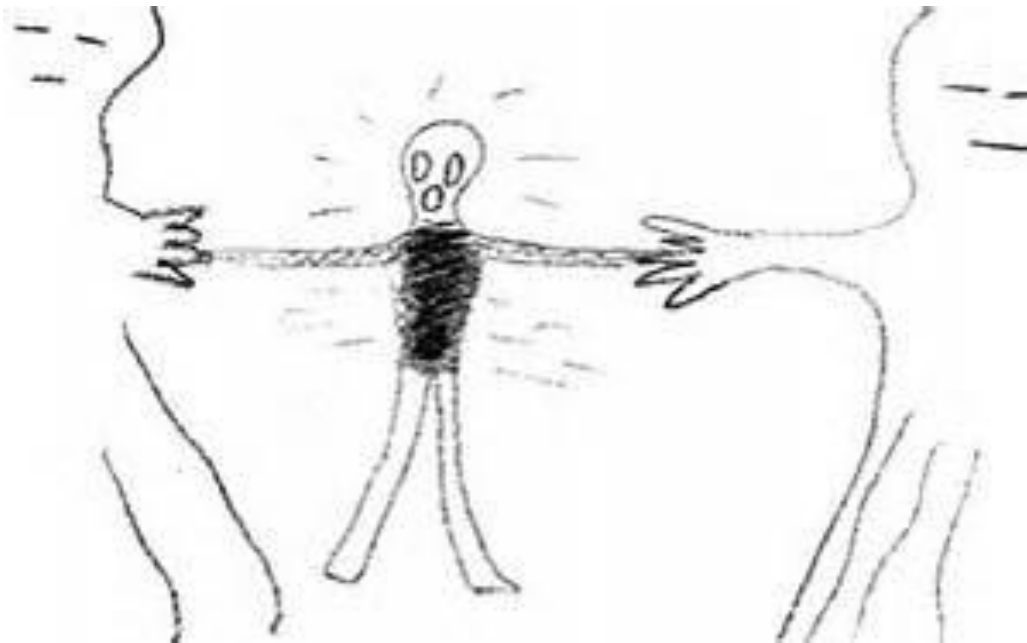

Op zoek naar de zin van het conflict

De rol van zingeving binnen de familiemediation

Masterthesis Geestelijke Verzorging

Rijksuniversiteit Groningen

Eerste begeleider: Dr. N.M. (Nicolette) Hijweege-Smeets

Tweede begeleider: Dr. M. J. (Margot) Verschuur

Student: Alina de Roo, S1907298

Klijndijk, juli 2016

Bron van de afbeelding op de titelpagina:

De afbeelding komt uit het boek 'Kinderen uit de Knel. Een interventie voor gezinnen verwickeld in een vechtscheiding' van Van Lawick en Visser (Lawick v. & Visser, 2012, p.30)

De afbeelding is een tekening van een kindje dat in het programma 'kinderen uit de knel' gevraagd werd om zijn gevoelens weer te geven. Uit de tekening kan opgemerkt worden dat het kind een traumatische ervaring opgedaan heeft en uit beeld is geraakt van beide ouders. Het geeft de ouders weer die in gevecht zijn en om het kind strijden. Het kind lijkt letterlijk uiteen gereten te worden.

De tekening heeft opmerkelijke gelijkenissen met het schilderij *De Schreeuw* van Edvard Munch. Aangenomen wordt dat Munch het schilderij gebaseerd heeft op een eigen traumatische ervaring.

SAMENVATTING

Deze thesis is een eerste verkenning naar het kunnen verbinden van zingeving aan het ervaren van een conflict of conflicten. Na een theoretische verkenning wordt aan de hand van bestaande modellen een eigen model, het heuristische werkmodel, geconcipieerd. Dit nieuwe model vormt de basis voor een veldonderzoek door middel van een internetenquête en interviews. De resultaten van dit veldonderzoek gecombineerd met de theoretische verkenning en het ontwikkelde eigen model komen samen in een optiek op de probleemstelling. Vanuit deze optiek worden conclusies en aanbevelingen gedaan voortkomende uit de beantwoording van de probleemstelling en haar deelvragen.

Begonnen wordt met de historie, de ontwikkeling en het doel van de mediation weer te geven. Uit de definities worden belangrijke kenmerken van mediation benoemd o.a. bemiddeling, conflicten, communicatie, onderhandelen over belangen, besluitvorming, zelfbeschikking, commitment, geheimhouding en vertrouwelijkheid. De familiemediation, als specialisatie, is vervolgens toegelicht. Met het oog op de doelstelling van mediation is van belang dat een relatie, verstoord door het ervaren conflict, hersteld kan worden. Verbinding en verbondenheid zijn binnen de mediation uitgangspunten.

Binnen de algemene werkwijze van mediation kunnen verschillende methoden van gespreksvoering binnen het mediationproces onderscheiden worden. Uit de methoden van gespreksvoering is de *mediation-matrix* als werkwijze nader toegelicht. Dit omdat het hierin gaat om het actieve proces van denken, voelen, willen en doen en daarnaast omdat *in de tijd* en binnen het actieve proces gereflecteerd wordt op het conflict. Een conflict dat partijen uit elkaar drijft of uit elkaar kan drijven. Dit proces van reflectie is daarmee in verband gebracht met het model van de dynamische oordeelsvorming. Middels de begeleiding in de communicatie en de onderhandelingen tussen cliënten komen cliënten tot ordening en betekenisgeving van hun conflict(en) waarbij de mediator, afhankelijk van de gekozen benadering, ondersteunend is aan het proces. Voor deze thesis wordt het model van de dynamische oordeelsvorming gekoppeld aan de werkdefinitie van zingeving. Ook worden de begrippen mentale functies, conflicten, tegenstellingen, polariteiten, relatie(s), hechting, sociale constructies en de *escalatieladder* beschreven en met elkaar in verband gebracht. Samen met de besproken benaderingen kan geconcludeerd worden dat het eigen vermogen om te reflecteren op een conflict en de conflictsituatie (verdergaand dan alleen de eigen perceptie) een ingang biedt om betekenis en zin te kunnen geven aan het conflict.

In de conflicthantering heeft men tot doel het conflict te de-escaleren en uiteindelijk het conflict op te lossen. Binnen de mediation en conflicthantering worden concepten en methoden op een integratieve manier ingezet en ondersteunt dit het proces van betekenisgeving van het conflict. Een methodiek om de geestelijke zijswijze, zoals Glasl deze benoemt, in relatie te brengen met het sociale domein mist echter. Dit geeft aanleiding tot een verdere zoektocht naar de vraag of conflicten zin kunnen hebben of als zingevend ervaren kunnen worden buiten de bekende gebieden als het juridische, het financiële, het psychologische en het sociaal-emotionele.

Na het exploreren van het begrip zingeving wordt voor het beantwoorden van de vragen van deze thesis de definitie van zingeving, zoals de VGVZ deze omschrijft, gehanteerd. Deze definitie sluit aan bij de vier behoeften van Baumeister om tot zingeving te kunnen komen en bij de hedendaagse onderzoeken op het gebied van zingeving en met name de onderzoeken die plaatsvinden binnen de gezondheidszorg.

De modellen van Mooren en Smit geven aanduidingen hoe het zingevingsproces verloopt. De metatheoretische concepten vanuit de existentiële psychologie, het mentaliseren en de presentiebenadering bieden aanknopingspunten hoe de mediator methodisch te werk kan gaan met het proces van betekenis- en zingeving.

Uit de enquête en de interviews blijkt dat de (familie)mediator een ontwikkeld vermogen heeft om te reflecteren op zijn/haar eigen zingeving, de zinervaringen en zingevingsaspecten. Het beeld ontstaat dat de (familie)mediator zingeving, zingevingsaspecten en zingevingservaringen kan herkennen en duiden bij zichzelf. (Familie)mediators zijn ook in staat om zingevingservaringen bij hun cliënten te herkennen.

De indruk ontstaat evenwel dat er vaker onbewust en in die zin minder systematisch aandacht wordt besteed aan zingeving en zingevingservaringen binnen het proces van mediation. Het herkennen van zingeving, zingevingsaspecten en zingevingservaringen vindt voornamelijk plaats als er expliciet naar wordt gevraagd of aandacht aan wordt besteed. Een verklaring hiervoor is dat het de mediator minder raakt omdat het conflict niet van hem is en er daarom minder of geen aanleiding bestaat direct extra aandacht te hebben voor de vraag om richting, koers en/of plaats te bepalen ofwel de situatie te herkennen als een zingevingscrisis.

Binnen het ontwikkelde heuristisch werkmodel blijkt dat zinervaringen plaatsvinden in het 'HEDEN'. Deze zinervaring ontwikkelt zich door een voortdurend en interactief proces tussen de twee polen zingeving en zingevingskader. Het 'VERLEDEN' is verbonden met het denken en voelen. Van daaruit ontstaat een verlangen, het willen en het formuleren van doelen naar de 'TOEKOMST'. Het niet voelen in het 'HEDEN' maakt dat mensen in een zingevingscrisis of conflict geraken. In aansluiting op voorgaande conclusie is wellicht dat op het moment van conflict er geen zinervaring te herkennen is omdat deze in het heden plaatsvindt. Door het niet willen of kunnen voelen van de pijn in het heden vindt er juist een zingevingscrisis plaats en deze wordt als zodanig niet (h)erkend. Dit houdt in dat het confronteren van de pijn in het heden een ingang kan zijn om een zingevingservaring op te doen. De mediator kan de cliënt met de pijn confronteren en binnen een veilig gehechte werkrelatie de cliënt meenemen in het verdragen van die pijn. Of in elk geval de vraag kunnen stellen hoe de cliënt zich wil verhouden tot de pijn die op dat moment ervaren wordt.

Het vermoeden kan worden uitgesproken dat de (familie)mediators zingevingsaspecten gemakkelijker herkennen als zij in het jargon aangesproken worden dat verbonden is aan de gezondheidszorg omdat het verbeeldingsproces door de metaforische functie van het jargon gemakkelijker verloopt. Ook de koppeling aan het eigen beroepsjargon maakt zingevingsaspecten schijnbaar gemakkelijker herkenbaar en dan met name als zingeving in verband gebracht wordt met de begrippen waarden en normen.

Naar aanleiding van voorgaande kan opgemerkt worden dat door de wijze van vragenstellen in het interview, middels gebruik te maken van jargon uit het heuristische werkmodel, de (familie)mediators goed in staat waren aan te geven hoe hun eigen zingevingsprocessen verlopen, welke zinervaringen zij hebben en wat hun eigen zingevingskaders zijn. Dit houdt in dat de (familie)mediators leerbaar geacht worden zich het jargon van het heuristisch werkmodel eigen te maken en in te zetten binnen het proces van mediation. Hierbij is wel van belang hoe de interviewer aan heeft kunnen sluiten bij de belevingswereld van de geïnterviewde en betrokken was op geïnterviewde door deze 'in mind' te hebben.

Enkel uit de interviews kan een voorlopige conclusie getrokken worden dat mediators het aandacht besteden aan zingeving en zingevingservaringen van toegevoegde waarde achten voor mensen die een conflict ervaren. De mediators die binnen het onderzoek betrokken waren laten allemaal weten dat zij aandacht voor zingeving binnen het proces van de mediation van toegevoegde waarde achten omdat zij vanuit hun eigen ervaringen en door observaties bij hun cliënten, aangeven gegroeid te zijn en een ontwikkeling doorgemaakt te hebben door de conflicten die geweest zijn. Dit kan in verband gebracht worden met het conatieve aspect dat Mooren benoemt in het zingevingproces en waarbij conatief betrekking heeft op het willen en daarmee de motivatie aangeeft. Omdat het conatieve aspect een menselijk en universeel proces is binnen de zingeving in het algemeen kan de conclusie getrokken worden dat aandacht voor de zin van conflicten van toegevoegde waarde geacht kan worden binnen het proces van mediation. Uit het onderzoek blijkt verder dat een oprechte, betrokken, empathische en compassievolle houding van de mediator van toegevoegde waarde is bij het herkennen van zingevingsvragen. Dit houdt verband met het vermogen om te mentaliseren en de vaardigheid in het beoefenen van presentie.

Er is een aanzet tot en een richting gegeven voor het ontwikkelen van een werkmodel voor de handelingspraktijk van de mediator met betrekking tot zingeving en conflicten. Er is een mogelijkheid om een werkmodel te destilleren uit het binnen deze thesis ontwikkelde heuristische werkmodel. Waarbij het vermogen om te mentaliseren en de vaardigheid om de presentie te beoefenen als handvatten voor de handelingspraktijk worden aangegeven.

Hiermee is deze thesis een eerste verkenning. In de toekomst zal dit heuristische model verder moeten worden ontwikkeld. In deze ontwikkeling zullen theorie en praktijk elkaar opnieuw ontmoeten.

INHOUD

Samenvatting	3
1. Inleiding.....	8
1.1. Aanleiding tot het onderzoek	8
1.2. Probleemstelling.....	9
1.3. Centrale vraagstelling en deelvragen	10
1.4. Wetenschappelijke en Maatschappelijke relevantie.....	11
1.5. Methode	11
1.5.1. Deel I – de literatuurstudie	11
1.5.2. Deel II – het kwantitatieve en kwalitatieve onderzoek	12
1.5.2.1. Het kwantitatieve onderzoek	12
1.5.2.2. Het kwalitatieve onderzoek.....	12
2. Mediation.....	13
2.1. Historie	13
2.2. Ontwikkeling van mediation.....	13
2.3. Doel en karakter van mediation	14
2.4. Familiemediation	16
2.5. Werkwijze van mediation in algemene zin	16
2.6. Methoden van gespreksvoering binnen het mediationproces.....	17
2.7. De Mediation-Matrix	18
2.8. Conflicten en mediation	20
2.9. Wat is een conflict	20
2.10. Conflict definitie	21
2.11. Soorten conflicten	22
2.12. Conclusie.....	22
3. De psychologie van het conflict	23
3.1. Conflicten en (ontwikkelings)psychologie	23
3.1.1. Transactionele Analyse	23
3.1.2. Het drievoudige wezen van de mens	24
3.1.3. Denken, voelen, willen en doen	25
3.2. Hechting en relaties.....	26
3.3. De escalatieladder van Glasl.....	27
3.4. Conclusie.....	28
4. Zingeving	30
4.1. Inleiding zingeving	30
4.2. Wat is zingeving.....	31

4.3.	Zingeving in hedendaags onderzoek	34
4.4.	Metatheoretische concepten in dienst van het actieve proces van zingeving.....	36
4.4.1.	Existentiële psychologie	36
4.4.2.	Verbeelden en mentaliseren	38
4.4.3.	Waarden, normen en presentiebenadering.....	39
4.5.	Conclusie.....	41
5.	Heuristisch werkmodel en methoden voor onderzoek.....	41
5.1.	Het heuristisch werkmodel.....	42
5.2.	Methodologische verantwoording empirisch onderzoeksdeel	44
6.	Resultaten en analyses empirisch onderzoek	48
6.1.	Resultaten en analyses van de enquête	48
6.2.	Resultaten en analyses van de interviews	55
7.	Conclusies, discussie en aanbevelingen	59
	BIBLIOGRAFIE	63
	BIJLAGE I.....	66
	BIJLAGE II.....	75
	BIJLAGE III.....	77
	BIJLAGE IV	80

1. INLEIDING

In deze thesis is onderzocht in hoeverre zingeving een rol speelt binnen de mediation en met name bij scheidende ouders met minderjarige kinderen binnen de setting van de familiemediation.

Het eerste hoofdstuk begint met een korte inleiding op het onderwerp en omvat tevens de aanleiding tot het onderzoek, de probleem- en de doelstelling, de centrale onderzoeksvraag met de daaruit afgeleide deelvragen, de maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie van het onderzoek en de opbouw van het onderzoek.

1.1. AANLEIDING TOT HET ONDERZOEK

Waarom onderzoek naar zingeving binnen de mediation en met name binnen familiemediation met de focus op scheidende ouders met minderjarige kinderen?

Uit de praktijk van de mediation en als opleider tot mediator zijn voorbeelden te genereren die het schrijnende van het conflict zichtbaar maken en waar de mogelijkheid ligt de rol van zingeving te onderzoeken.

Het aantal echtscheidingen neemt toe en één op de drie huwelijken wordt hierdoor ontbonden (gegevens CBS 2014). Steeds vaker valt ook de term vechtscheiding en worden de belangen van de ouders via de rechter uitgevochten. Dit blijkt uit de grote aanvraag van procedures bij de rechtbanken (Melchers, 2014). Een aanhoudend conflict kan leiden tot diepgaande escalaties en het kan zelfs ziekmakend zijn voor alle betrokkenen. Burn-out, overspannenheid, depressie, en ziekteverzuim op het werk komen regelmatig voor als symptomen van een langdurig echtscheidingsconflict (Melchers, 2014). Er is veel onderzoek gedaan naar de gevolgen van scheiding voor kinderen. Hieruit blijkt dat zij meer psychologische problemen hebben zoals angst en depressies, het slechter doen op school en meer problemen hebben met vriendschap en liefdesrelaties (Spruijt & Kormos, 2010). Bij scheidingsgezinnen met veel conflicten laten kinderen veel problemen zien zoals; meer agressie, lagere score op welbevinden en hogere score op delinquentie (Spruijt & Kormos, 2010). Ook op de lange termijn - tot ver in de volwassenheid - zijn de negatieve gevolgen merkbaar zoals een lager eindniveau van de opleiding, daardoor een gemiddeld lager inkomen, groter risico op depressieve gevoelens, daardoor meer gebruik van medische zorg, een zwakkere relatie met de ouders en een groter eigen scheidingsrisico (Spruijt & Kormos, 2010). Uit recent onderzoek blijkt echter ook dat een grote groep de achterstand met 'gewone kinderen' op de lange termijn wel weer inloopt mits goed begeleid (Lawick v., 2012). Kinderen blijken vooral last te hebben van ruziënde en strijdende ouders. In 30 % van de scheidingen zijn er problemen rond financiën en/of ouderschapsplan. Vaak gaat de strijd over kwantitatieve zaken zoals hoe vaak omgang, hoeveel geld, boedelverdeling, etc.. De kinderen hebben vooral last van een tekort aan aandacht voor de kwalitatieve zaken zoals liefde, aandacht en zorg (Spruijt & Kormos, 2010; de Kinderombudsman, maart 2014).

De liefde, aandacht en zorg die kinderen nodig hebben en de crises waar ouders in scheidingssituaties in terecht komen geven richting aan het exploreren en onderzoeken van mogelijke verbanden tussen conflicten en zingeving.

Mensen die in een conflict geraken ervaren dit vaak als een crisisvolle en kwetsbare situatie omdat in het conflict tegenstelling en disharmonie ervaren wordt en dat ervaren mensen als naar, pijnlijk en

stressvol (Eberg, 2012; Glasl, 2015). In dergelijke crises kunnen zich zingevingvragen voordoen als ‘waarom overkomt mij dit?’, ‘wat betekent dit voor mij?’, ‘wat is de zin hiervan?’ of ‘hoe kan ik eigenlijk nog door en waarom?’. De constatering van het ervaren van een zingevingscrisis door conflict maakt dat in deze thesis een kader gezocht wordt waarbinnen zin (terug) te vinden is. Binnen de mediation is dit kader voor zingeving niet expliciet gegeven omdat binnen het mediationproces de focus vooral ligt op de psychologische en sociaal-emotionele aspecten en de daarvoor aangereikte kaders (Brennikmeijer, Bonenkamp, Oyen & Prein, 2013). Om antwoorden te verkrijgen op de vragen, die bij mensen op kunnen komen in tijden van crisis en veroorzaakt door conflicten, wordt in deze thesis gekeken naar aanwijzingen hoe en de wijze waarop de geestelijke verzorging omgaat met crises. Dit kan de mediator handvatten bieden met een zingevingbril op naar het mediationproces te kijken. Daarbij heeft de mediator ook de notie dat zingeving iets positiefs kan bijdragen aan het proces binnen de mediation en conflicthantering en –oplossing.

In de beroepsstandaard van de Vereniging voor Geestelijk Verzorgers in Zorginstellingen (VGVZ, 2014) wordt vermeld dat de geestelijk verzorger mensen bijstaat in crisissituaties door ze te begeleiden op het gebied van zingeving en spiritualiteit. In het werkveld ontmoet de geestelijk verzorger mensen die ziekte, tegenslag en crisis ervaren met vaak het gevolg dat de gebieden zingeving en spiritualiteit in beweging komen. In beweging komen betekent dat er wezenlijke vragen opkomen en dat er zich tegenstrijdige gevoelens meester kunnen maken van deze mensen. Vaak komen deze mensen dan ook in een heel nieuwe verhouding tot zichzelf, tot anderen of tot het transcendente te staan (VGVZ, 2014).

De werkdefinitie die de VGVZ geeft op zingeving luidt: ‘Zingeving duidt het meer actieve, informele en individuele aspect van het proces aan waarmee mensen hun leven ordenen en betekenis geven’. (VGVZ, 2015).

In deze thesis zullen beschouwingen op voorgaande vragen over de mogelijke verbanden tussen conflicten en zingeving plaatsvinden vanuit de wetenschappelijke literatuur van de geestelijke verzorging, psychologie en de conflicthantering.

1.2. PROBLEEMSTELLING

Conflicten tasten op verschillende manieren de kwaliteit van het menselijk bestaan aan. Zoals in paragraaf 1.1. reeds genoemd ervaren mensen die in een conflict verkeren problemen, op zowel spiritueel, mentaal, sociaal als op fysiek vlak. Door wetenschappelijke ontwikkelingen biedt de medische wereld heden ten dage redelijke antwoorden op het fysieke welbevinden van de mens waarbij opgemerkt moet worden dat de mens uit meer bestaat dan alleen zijn lichaam (Engel, 1977). Onderzoek naar zingeving, die zich vooral laat vinden in de spirituele beleving van de mens (Frankl, 2007), heeft in de huidige wetenschappelijke ontwikkeling achterstand opgelopen. Empirisch onderzoek naar zingeving en mentaal welbevinden, zoals bijvoorbeeld Viktor Frankl het opgenomen heeft in zijn logotherapie, is lange tijd uitgebleven omdat mentaal welbevinden in de jaren 60 en 70 in de VS voornamelijk onderzocht werd vanuit de behavioristische zienswijzen (Batthyany & Russo-Netzer, 2014). Hoewel de behoefte onderkend wordt, hebben mensen in de huidige en sterk gesecculariseerde maatschappij geen houvast meer aan traditionele bronnen waarmee levens- en

zingevingsvragen onderzocht en beantwoord kunnen worden (Kurz & Sedlak, 2013), hoewel de behoefte onderkend wordt.

De doelstelling van deze thesis is zicht te krijgen op mogelijk werkende modellen en handvatten voor ondersteuning bij het beantwoorden van levens- en zingevingsvragen in relatie tot conflicten en conflicthantering.

De gevonden modellen en handvatten dienen als aanvulling op het huidige arsenaal van modellen die ingezet worden bij de begeleiding en ondersteuning binnen de conflicthantering en conflictoplossing binnen de (familie)mediation.

De bovengenoemde doelstelling bestaat primair uit het algemene doel om herkenning te vinden in het omgaan met levens- en zingevingsvragen vanuit de crises die ontstaan bij conflicten in scheidingsprocessen van ouders met minderjarige kinderen. Daarnaast tracht deze thesis middels onderzoek na te gaan, of en in hoeverre professionele begeleiders, met name de (familie)mediators, zicht hebben op zingevingsaspecten in conflicten. In eerste instantie bij henzelf en in tweede instantie bij hun cliënten. Van belang is ook het verkrijgen van inzicht in de wijze waarop de (familie)mediator aandacht heeft voor zingevingsaspecten en/of zingevingservaringen binnen de mediation.

Secundair bestaat de doelstelling uit een aanzet tot ontwikkeling van een werkmodel en het bieden van handvatten aan de praktijk van de (familie)mediator met betrekking tot zingeving binnen de mediation. Dit opdat de dienstverlening van de familiemediator beter aansluit bij de behoeften van zijn cliënten en hun betrokkenen. In het verlengde daarvan wordt ook gekeken naar de bijdrage die vanuit het vakgebied van de geestelijke verzorging geleverd kan worden om een meer optimale afstemming tussen de familiemediator en zijn of haar cliënten te genereren als het gaat om levens- en zingevingsvragen die opgeroepen worden door de situatie en binnen de mediation.

1.3. CENTRALE VRAAGSTELLING EN DEELVRAGEN

De centrale vraag van deze thesis luidt:

Op welke wijze kan volgens de mediator het bewust en systematisch aandacht geven aan zingeving en zingevingservaringen binnen het proces van de familiemediation bijdragen aan het hanteren, verwerken en oplossen van de aangedragen conflicten en/of conflictissues binnen een mediation?
Deelvragen:

1. Wat verstaat men in de literatuur onder de begrippen conflict, conflicthantering, zingeving en (familie)mediation en worden er in de literatuur relaties tussen gelegd?
2. Spelen de eventueel uit de literatuur gevonden relaties tussen conflicten, conflicthantering en zingeving een rol in het werk van de mediator? Zo ja, hoe?
3. Wanneer is volgens de mediator het aandacht besteden aan zingeving en zingevingservaringen van toegevoegde waarde voor mensen die een conflict ervaren?
4. Kan op basis van de gevonden verbanden tussen het ontwikkelde heuristische werkmodel en de empirie een aanzet gegeven worden tot een werkmodel voor de praktijk van de (familie)mediation met betrekking tot zingeving en conflicten?

1.4. WETENSCHAPPELIJKE EN MAATSCHAPPELIJKE RELEVANTIE

Er is niet eerder empirisch onderzoek verricht naar zingeving binnen conflicten en in het verlengde daarvan binnen de mediation. In deze thesis zal vanuit de vraagstelling een literatuurstudie en een empirisch onderzoek gedaan worden binnen de praktijk van de professional, de mediator. Het past niet binnen deze thesis ook de cliënten van de mediators te onderzoeken en te bevragen op de zingeving die zij al of niet ervaren naar aanleiding van het conflict.

De toegevoegde waarde van herkennen en erkennen van zingevingsaspecten binnen de mediation en de conflicthantering kan een uitwerking krijgen in de dagelijkse handelingspraktijk van de mediator. Het kan de mediator beter in staat stellen ruziënde en strijdende ouders te begeleiden zodat zij zelf met meer liefde, aandacht en zorg hun kinderen kunnen begeleiden in het voor allen zo pijnlijke proces van scheiding.

1.5. METHODE

Het onderzoek is opgebouwd uit twee delen: deel I is een literatuurstudie en deel II behelst het empirisch onderzoek.

Deel I van deze thesis bevat een literatuurstudie. In de hoofdstukken 2, 3 en 4 wordt een theoretische onderbouwing gegeven aan de begrippen mediation, conflicten, conflicthantering en zingeving. Deel I wordt afgesloten met hoofdstuk 5, waarin een heuristisch werkmodel wordt gepresenteerd. Deel II is empirisch onderzoek en bestaat uit een kwantitatief deel en een kwalitatief deel.

1.5.1. DEEL I – DE LITERAATUURSTUDIE

In dit deel van het onderzoek wordt middels een literatuurstudie een theoretische onderbouwing gegeven aan de begrippen mediation, conflicten, conflicthantering en zingeving en wordt er gereflecteerd en gezocht naar eventuele verbanden en onderlinge relaties van de onderzochte begrippen. Er wordt daarmee antwoord gegeven op de eerste deelvraag 'Wat verstaat men in de literatuur onder de begrippen conflict, conflicthantering, zingeving en (familie)mediation en worden er in de literatuur relaties tussen gelegd?' Verder wordt er in dit deel van het onderzoek gezocht naar concepten en modellen die voor het empirisch onderzoeksdeel als basis dienen om elementen uit de handelingspraktijk te herkennen en met elkaar in verband te brengen. Hiermee wordt voornamelijk getracht antwoord te geven op deelvraag twee: 'Spelen de eventueel uit de literatuur gevonden relaties tussen conflicten, conflicthantering en zingeving een rol in het werk van de mediator? Zo ja, hoe?'

In de literatuurstudie zijn verder twee procesbeschrijvingen te onderscheiden. Het eerste proces is het proces van de mediation en de begrippen en onderdelen die daaraan verbonden zijn en het tweede proces is het proces van de psychologie achter de verschillende begrippen en onderdelen die deel uitmaken van het mediationproces. De reden voor het benoemen van de psychologie van de begrippen en onderdelen van het mediationproces is het zoeken naar een spoor om de vraag te kunnen beantwoorden hoe en waarom de mediator vindt dat de eventueel gevonden relaties tussen conflicten, conflicthantering en zingeving een rol spelen.

1.5.2. DEEL II – HET KWANTITATIEVE EN KWALITATIEVE ONDERZOEK

In dit onderzoek is gekozen voor een mixed-method (Creswell, 2014). De beantwoording van de centrale vraag vraagt naar een toetsing in de praktijk van de mediator of er feitelijk en al of niet bewust aandacht gegeven wordt aan zingeving en zingevingservaringen. De vraag die hier verder gesteld kan worden is, hoe de mediator zelf het reflectieve proces om tot zin- en betekenisgeving te komen ondergaat. De mediator wordt volgens het beroepsprofiel en het MfN-Reglement verantwoordelijk gehouden voor een deskundige begeleiding tijdens het proces van bemiddeling van het conflict, de communicatie en de onderhandelingen. Hierbij wordt de stelling geponeerd dat als de mediator de eigen zin- en betekenisgeving niet herkent en/of niet kan hanteren, het sterk de vraag is of hij het proces kan herkennen bij de cliënten, laat staan kan begeleiden.

Deze toetsing kan gedaan worden middels analyseren van verkregen kwantitatieve onderzoeksdata. Anderzijds vraagt het naar de wijze waarop er al of niet bewust en systematisch aandacht gegeven wordt aan zingeving en zingevingservaringen binnen het proces van mediation. Uit de data, gegevens en analyses van het kwantitatieve onderzoek kan verder geëxploreerd worden hoe de mediator aandacht besteedt aan zingeving en zingevingservaringen binnen het proces van mediation. Middels een interview met mediators worden verdiepende en meer explorerende vragen gesteld.

1.5.2.1. HET KWANTITATIEVE ONDERZOEK

Dit onderzoeksdeel is vormgegeven middels een enquête. Het belangrijkste argument voor het verzamelen van kwantitatieve data is omdat de aanname gedaan is, dat voor het beantwoorden van de centrale vraag inzichten nodig zijn of de mediator bewust en/of systematisch aandacht geeft aan zingeving en zingevingservaringen binnen het proces van de (familie)mediation. De data is verzameld middels een online uitgezette enquête.

1.5.2.2. HET KWALITATIEVE ONDERZOEK

In dit onderzoeksdeel richt de vraagstelling zich op de onderwerpen van de centrale vraag die te maken hebben met de wijze waarop mediators betekenis geven aan zingeving en zingevingsaspecten.

Doel van het kwalitatieve onderzoek is het herkennen van elementen uit het heuristische werkmodel van deel I op drie niveaus om daarmee verbanden te leggen met de handelingspraktijk van de mediators. Op het eerste niveau wordt gevraagd naar het herkennen van elementen die te maken hebben met de wijze waarop mediators zelf betekenis geven aan hun eigen zingeving. Op het tweede niveau wordt gevraagd of herkenning van zingeving bij de cliënten en de door hen ingebrachte conflicten kan ontstaan en of de familiemediators zich daarvan bewust zijn. Op het derde niveau wordt gevraagd of de zingevingservaringen van de (familie)mediator zelf en de wijze waarop zij tot zingeving komen van invloed zijn bij het herkennen van zingeving bij de cliënten en of deze herkenning effect ofwel invloed heeft op hun handelwijze. Daarvoor zijn interviews ingezet. Het interview is ten eerste bedoeld het perspectief van de geïnterviewden te leren kennen met betrekking tot zingeving, conflicten en mediation en de mogelijke relaties daartussen. Ten tweede is het bedoeld de onderzochte onderwerpen te beschrijven en waar mogelijk verklaren. Ten derde heeft het ten doel deelvraag 3 'Wanneer is volgens de mediator het aandacht besteden aan zingeving en zingevingservaringen van toegevoegde waarde voor mensen die een conflict ervaren?' te beantwoorden.

2. MEDIATION

2.1. HISTORIE

De oorsprong van het begrip 'mediation' komt uit het Latijn. Het Latijnse '*mediare*' betekent tussenbeide komen ofwel bemiddelen. Vanuit de geschiedenis zijn in bijna alle culturen van de wereld praktijken opgetekend die als mediation aangemerkt kunnen worden. Zo hadden bijvoorbeeld de Joodse gemeenschappen politieke en religieuze leiders die rabbijnse rechtbanken vormden, waar religieuze conflicten en conflicten tussen leden van de gemeenschap beslecht en opgelost werden. Een belangrijke reden voor het formaliseren van de wijze van geschilbeslechting in deze rechtbanken is geweest om de culturele identiteit te beschermen (Moore, 2003).

De Joodse traditie van geschilbeslechting werd overgenomen door christelijke gemeenschappen. De christelijke gemeenschappen zagen Christus als de eerste en belangrijkste mediator. In de Bijbel wordt Jezus als de mediator tussen God en de mens gezien: 'Want er is maar één God, en maar één bemiddelaar tussen God en de mensen, de mens Christus Jezus, die zichzelf gegeven heeft als losgeld voor allen, als het getuigenis voor de vastgestelde tijd.' (I Timoteüs 2:5-6) (De Katholieke Bijbelstichting en het Nederlands Bijbelgenootschap, 2008). Binnen de kerk werden de clerici de mediators voor allerlei kwesties binnen kerk en samenleving. In de westerse samenleving heeft de katholieke kerk gefunctioneerd als centrale organisatie in conflictmanagement en de orthodoxe kerk heeft die plaats in het Oosterse en mediterrane Europa ingenomen.

2.2. ONTWIKKELING VAN MEDIATION

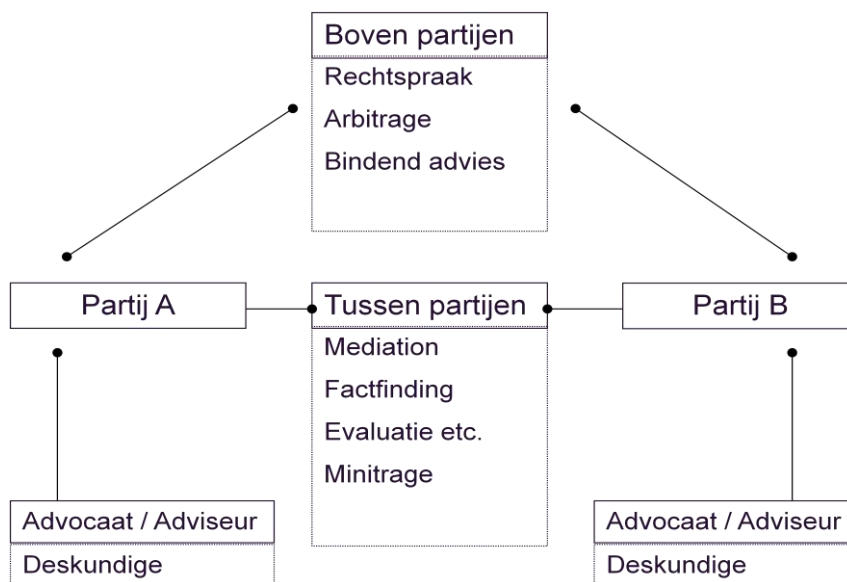
Met de opkomst van de seculiere maatschappij in het Westen groeide het aantal mediators met verschillende achtergronden. De rechtspraak formaliseerde en naast de inmiddels gevestigde rechtsbestellen bleef de alternatieve geschilbeslechting in zoals in voorgaande paragraaf beschreven culturen bestaan.

In de Verenigde Staten werd omstreeks het begin van de twintigste eeuw alternatieve geschilbeslechting als mediation steeds meer geïnstitutionaliseerd en ontwikkelde mediation zich verder als professie.

Een van de redenen waarom een enorme groei van de mediation praktijken is ontstaan, is gelegen in het bredere bewustzijn dat de mens als individu rechten heeft en daarom rechtmatig en met waardigheid bejegend dient te worden. Die 'moderne mens' met bewustzijn aangaande zijn eigen individualiteit, heeft aspiraties ontwikkeld om op een democratische wijze te participeren in de maatschappij op zowel sociaal als politiek niveau (Moore, 2003). Met het zich bewust worden van eigen individualiteit heeft de mens de overtuiging opgedaan recht te hebben om te participeren in en controle te hebben over beslissingen die het leven beïnvloeden. Een andere reden van stijging van mediation in de praktijk is een groeiende ontevredenheid over de top-down beslissingen en besluitvormingsprocedures van autoriteiten. De top-down benadering werd niet langer gevoeld als rechtmatig, adequaat en passend voor partijen die betrokken waren bij geschillen. De top-down manier van geschilbeslechting kostte geld, tijd, menselijke hulpbronnen en bracht schade aan interpersoonlijke en gemeenschappelijke solidariteit.

Het eerste veld waar mediation geïstitutionaliseerd werd speelde zich af binnen de *labor-management relations* in de Verenigde Staten. In 1913 werd binnen het U.S. Department of Labor een commissie, de ‘commissioners of conciliation’, in het leven geroepen die ten doel had conflicten te behandelen tussen de werknemers en het management en werkgevers. Dit om een gezonde en stabiele industriële rust te borgen. Men verwachtte dat door uitkomsten die bemiddeld werden minder kostbare stakingen en boycots veroorzaakt werden en dat daarmee de veiligheid, welvaart en rijkdom voor het Amerikaanse volk verhoogd werden. Deze vorm van ‘Alternative Dispute Resolution’ (ADR) ofwel alternatieve geschilbeslechting breidde zich midden jaren zestig verder uit naar andere gebieden zoals burengeschillen, geschillen betreffende etnische verschillen en vele andere gebieden. In de jaren tachtig stelde de federale overheid van de Verenigde Staten ‘Neighborhood Justice Centres’ (NJC’s) in. Deze NJC’s boden gratis of tegen geringe kosten mediation services aan de burgers. Alternatieve geschilbeslechting en mediation naast rechtspraak werden steeds herkenbaarder. Het alternatieve uitgangspunt betrof hier het feit dat het beter is om conflicterende partijen zelf hun problemen te laten oplossen in plaats van voor de rechtbank. In de jaren tachtig verspreidde deze succesvolle vorm zich over Europa en de rest van de wereld en hij wordt tot op de dag van vandaag meer en meer toegepast in tal van uiteenlopende conflictsituaties en conflictcontexten.

Mediation verschilt van de traditionele rechtspraak omdat ze minder aandacht schenkt aan waarheidsvinding en feitelijkheden zoals advocaten en rechters dat doen. Mediation richt zich op de belangen van de betrokken partijen die een conflict ervaren. Anders dan bij rechtspraak, arbitrage en een bindend advies vindt mediation als vorm van geschilbeslechting plaats tussen de partijen en niet boven de partijen (zie figuur 2.1.).

FIGUUR 2.1. VORMEN VAN CONFLICTOPLOSSING (BRENNINKMEIJER ET AL., 2013, P. 33)

2.3. DOEL EN KARAKTER VAN MEDIATION

De context van waaruit mediation is ontstaan en de historische ontwikkeling van mediation in de huidige Westerse samenleving laten zien dat een belangrijk uitgangspunt van mediation is om mensen te zien als autonome wezens die zelf hun zaken op kunnen lossen. Uitgangspunt en de

centrale waarde van mediation is zelfbeschikking als uiting van autonomie. Verder wordt het belang gezien een harmonieuze sociale cohesie te bevorderen of te behouden.

In mediation wordt niet alleen aandacht besteed aan de belangen van beide partijen maar tevens aan de communicatie, emoties, gedrag, motieven die leiden tot gedrag. Tot slot richt mediation zich op de toekomstige relatie en op een uitkomst die vormgeeft aan en voorwaarden stelt voor een optimale relatie. In de rechtspraak en arbitrage wordt recht gesproken, een veto uitgesproken of een oordeel geveld en dat maakt dat er een win-lose situatie ontstaat. Dit staat in schril contrast met het doel van mediation. Mediation streeft naar een win-win situatie voor alle betrokken partijen. Mediation is zoals Moore zegt: 'Concern for right and justice and the concern for caring and interconnection' (Moore, 2003).

Om mediation en de mediationpraktijk in een structuur te kunnen plaatsen is een werkdefinitie samengesteld. De werkdefinitie zoals die vermeld staat in het Handboek Mediation luidt:

Mediation is een vorm van bemiddeling in conflicten, waarbij een neutrale bemiddelingsdeskundige, de mediator, de communicatie en onderhandelingen tussen partijen begeleidt om vanuit hun werkelijke belangen tot een gezamenlijk gedragen en voor ieder van hen optimale besluitvorming te komen.
(Brenninkmeijer et al., 2013)

Een mediator oordeelt niet, geeft geen mening en spreekt geen recht. Het doel van mediation is het oplossen van een conflict, dan wel het zodanig minimaliseren van het conflict dat het beheersbaar wordt. De tussen partijen gemaakte afspraken voor de toekomst worden vaak neergelegd in een (vaststellings)overeenkomst.

Naast de in de werkdefinitie genoemde en compact weergegeven belangrijkste kenmerken van mediation bemiddeling, communicatie, onderhandeling over belangen en besluitvorming heeft mediation een drietal andere aanvullende kenmerken:

- Het eerste kenmerk is de reeds eerder benoemde zelfbeschikking. Partijen nemen zelf vanuit hun zelfstandigheid en vrijheid beslissingen en bepalen daarmee zelf de uitkomst van hun conflict. De mediator is daarbij een neutrale, deskundige begeleider en zal partijen ondersteunen in het proces om zelf tot beslissingen te komen. De focus ligt dan op autonomie van betrokkenen.
- Commitment om zich te binden aan een proces om er gezamenlijk uit te komen is een tweede onderscheidend kenmerk. In mediation termen wordt hier gesproken over vrijwilligheid van deelname aan mediation. Het doel bij dit kenmerk ligt op behoud van en/of het herstel van de relatie.
- Een derde onderscheidend kenmerk is de geheimhouding en vertrouwelijkheid. In een mediationproces moet vrij gesproken kunnen worden over wat de partijen bezighoudt en hoe zij denken het geschil te kunnen en willen oplossen. Als de mediation eindigt kunnen partijen dan ook geen beroep doen op iets dat besproken is tijdens de mediation, tenzij anders afgesproken en vastgelegd is.

2.4. FAMILIEMEDIATION

Binnen de mediation zijn een aantal toepassingen in bepaalde maatschappelijke beroepsvelden ontstaan zoals die er zijn binnen echtscheiding, arbeid, onderwijs, overheid, zakelijke wereld. In deze thesis richt ik mij vanwege de probleemstelling in hoofdstuk 1 met nadruk op de echtscheidingsmediation. Zo is familiemediation, ofwel in het begin de scheidingsmediation genoemd, ontstaan in de jaren negentig. De scheidingsmediation is gekoppeld aan de methode Hoefnagels en MacGillavry, respectievelijk jurist (en tevens psycholoog) en psycholoog. Met hun echtscheidingmelding, welke een onderdeel is van de echtscheidingsmediation, hebben zij een bijdrage geleverd aan de vereenvoudiging van het echtscheidingsprocesrecht. Met hun methode wilden Hoefnagels en MacGillavry stimuleren dat conflicten gezamenlijk en buiten de rechter opgelost zouden worden (Hoefnagels, 2007).

In 1998 werd door het Ministerie van Justitie het onderzoek 'Experiment en Scheidings- en Omgangsbemiddeling' opgezet. De experimenten hadden ten doel een antwoord te krijgen op de vraag of er een echtscheidingsprocedure kon worden gevormd die, bijvoorbeeld middels mediation, voldoende waarborgen bood voor de zwakkere partij in de scheiding. Met name de kinderen werden als betrokkenen van een scheidingproces als zwakkeren gezien omdat zij onvoldoende tot geen stem hadden in het scheidingsproces. De Nederlandse wetgeving (art. 809 Wetboek van Burgerlijke rechtsvordering: vanaf twaalf jaar en ouder) en internationale verdragen (art. 12 van het Verdrag voor de Rechten van het Kind) geven echter aan dat kinderen het recht hebben hun mening naar voren te brengen over zaken die hen betreffen. Om deze reden en naar aanleiding van andere ontwikkelingen op het gebied van scheidings- en omgangsmediation leidde op 1 maart 2009 tot de inwerkingtredingen van de Wet bevordering voortgezet ouderschap en zorgvuldige scheiding. Deze wet stelt het opstellen van een ouderschapsplan naast het echtscheidingsconvenant waarin afspraken gemaakt worden over de financiële zorgplicht van de ex-partner en de verdeling van het huwelijkse vermogen, verplicht bij het indienen van een verzoek tot echtscheiding. In het ouderschapsplan dient vermeld te zijn op welke wijze de kinderen betrokken geweest zijn bij de opstelling van het plan.

Vaardigheden waarover een familiemediator dient te beschikken komen uit drie kennisgebieden zijnde juridische kennis (de processuele afwikkeling van echtscheidingen), financiële/fiscale kennis (vanwege de consequenties van het huwelijksvermogensrecht en financiële zorgplicht jegens elkaar en de kinderen) en psychologische kennis (emotieregulatie en systemische processen binnen gezinnen en families). Vooral de emotionele aspecten maken een scheidingsmediation vaak complex. De emoties kunnen hoog oplopen wanneer de belangen, die als fundamenteel en wezenlijk ervaren worden, op het spel staan. In hoofdstuk 3 wordt verder ingegaan op de uitwerking van conflicten en de emoties die ontstaan door conflicten. De werkwijze die de mediator hier op in kan zetten is deels afhankelijk van de inschatting die de mediator maakt van de emoties en de mate van escalatie.

2.5. WERKWIJZE VAN MEDIATION IN ALGEMENE ZIN

Op hoofdlijnen bestaat het mediationproces uit een voorbereidingsfase, een plenaire mediationfase met de subfasen; openings-, exploratie-, draai- en categorisatie-, onderhandelings- en besluitvormingsfase en als laatste een afsluitingsfase.

Binnen het gehele mediationproces worden een aantal routes naast elkaar doorlopen. De eerste route die gevolgd wordt is de route van het (inter)menselijke proces. De leidende gedachte in deze route is om partijen in beweging te krijgen van vastgeroeste en verharde standpunten naar het herkennen en erkennen van de eigen behoeften en belangen en het herkennen en eventueel erkennen van de behoeften en belangen van de andere partij. De belangrijkste stappen in deze route van het mediationproces zijn om op emotioneel niveau de verstoorde en vastgelopen communicatie te herstellen. Naast het (inter)menselijke proces worden ook het zakelijke/financiële proces en het juridische proces doorlopen. In deze processen worden partijen op inhoudelijk niveau begeleid om van standpunten naar belangen te gaan. Van de belangen wordt naar mogelijke oplossingen gekeken. Uitgangspunt is dat als partijen het vermogen en de bereidheid teruggevonden hebben om er samen uit te komen zij vaak ook creatiever zijn in het vinden van passende opties en om daarover te onderhandelen. Na het succesvol doorlopen van deze processen wordt de mediation afgerond. De werkwijze van het mediationproces zoals dit heden ten dage het meest gepraktiseerd wordt is faciliterend van aard en daarmee ligt bij de mediation de focus op het proces en niet op de inhoud (Brenninkmeijer et al., 2013). Concluderend kan gezegd worden dat de mediator het evaluatieve conflictproces van de cliënten begeleidt en ondersteunt.

2.6. METHODEN VAN GESPREKSVOERING BINNEN HET MEDIATIONPROCES

De methoden van gespreksvoering binnen het mediationproces zijn voornamelijk gebaseerd op modellen uit de psychotherapie en uit managementtheorieën. De belangrijkste methoden ondersteunen een faciliterende werkwijze en zijn te benoemen als de probleemoplossende, de transformatieve en de wat minder bekende narratieve methode (Brenninkmeijer et al., 2013).

De hierboven beschreven methoden zijn grotendeels gebaseerd op het 'medisch-model' denken. Het 'medisch-model' wordt ook wel het 'oorzaak-gevolg-model' genoemd omdat in dit model uitgegaan wordt van het grondig kennen en begrijpen van een klacht of probleem om er vervolgens een oplossing voor te kunnen bedenken. Het probleem of de klacht wordt eerst geanalyseerd, er wordt daarover een hypothese ofwel diagnose opgesteld en vervolgens wordt een behandelplan opgesteld (Bannink, 2006). Dit veronderstelt dat de mediator het proces dusdanig begeleidt zodat analyse, hypothese ofwel diagnose en behandelplan ingebed worden in het mediationproces.

Navolgend worden de drie methodes kort besproken.

De probleemoplossende methode is een gedragstherapeutische methode die ontstaan is in de zeventiger jaren van de vorige eeuw. In deze methode wordt veel aandacht besteed aan het inventariseren en analyseren van het probleem. Daarna worden concrete nieuwe oplossingen en opties bedacht met de achterliggende gedachte dat de oude oplossingen de problemen in stand gehouden hebben. Het resultaat van deze vorm is het genereren van gedrag door andere oplossingen te bedenken en aan te dragen (Bannink, 2006).

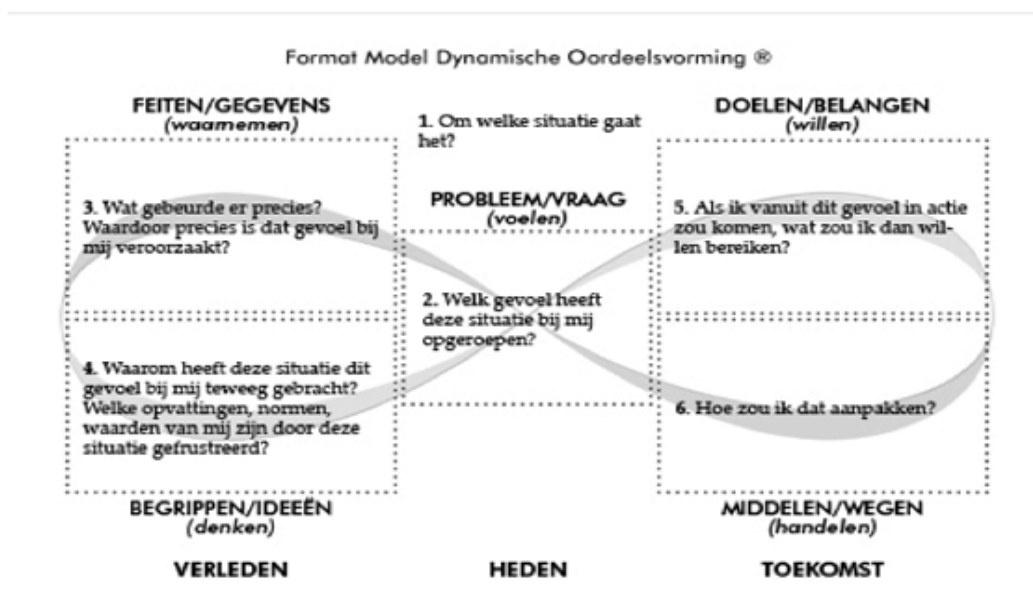
De transformatieve methode is gebaseerd op het bereiken van een constructieve verandering van conflictinteractie die verder gaat en meer omvat dan de simpele oplossing van het conflict alleen. Het proces is er op gericht de deelnemers een omslag te laten maken van zwak naar sterk (empowerment) en van op zichzelf betrokken naar een meer openstellen voor de ander (recognition). De transformatie is dan het proces waarbij de onderlinge relaties, belangen,

discoursen, die aan het conflict ten grondslag liggen, fundamenteel veranderen. In Nederland spreekt men in het kader van transformatieve mediation ook wel van een individualistisch-spirituele manier (Bannink, 2006). Met het individualistisch-spirituele wordt bedoeld dat het in het conflict zou gaan om een transformatief ‘bekeringsproces’ van de persoon en de helende werking die daarvan uitgaat. De helende werking heeft ook effect op de relatie met de ander.

Het woord ‘narratief’ in de narratieve methode verwijst naar het belang van de *verhalen* die centraal staan bij de mensen en in de wijze waarop mensen met deze *verhalen* hun eigen werkelijkheid construeren. Narratieve mediation komt voort uit de narratieve therapie. Kenmerkend voor deze therapie is onder meer de invloed die een probleem op het leven van een mens kan hebben doordat het probleem een dominant *verhaal* wordt naast de andere en alternatieve *verhalen*. Er wordt daarmee een werkelijkheid geconstrueerd die niet altijd constructief of helpend is. Door het verhaal te wijzigen, aan te vullen of aan te passen wordt het *verhaal* herzien en wordt een andere werkelijkheid geconstrueerd. Er ontstaat een *nieuw verhaal* dat aanleiding geeft tot ander en meer ondersteunend gedrag. In deze therapievorm wordt het probleem niet in de mens of in het karakter gezocht. Door het *verhaal* wordt het probleem van de mens gescheiden (Bannink, 2006; Brenninkmeijer et al., 2013; White, 2009).

2.7. DE MEDIATION-MATRIX

Binnen mediation en methoden van gespreksvoering is de *mediation-matrix* een veelgebruikt model. Dit model volgt de logische volgorde ofwel de procedure van het mediationproces en is gebaseerd op het model van de Dynamische Oordeelsvorming van Bos (Bos, 2003) zie figuur 2.2., van de Broek & van de Lugt en het model van Van Kessel (Brenninkmeijer et al., 2013) (zie figuur 2.3.).

FIGUUR 2.2. MODEL VAN DE DYNAMISCHE OORDEELSVORMING (BOS, 2003)¹

¹ <http://www.conflictoplosseninorganisaties.nl/img/demo18.png> 17-06-2016

De dynamische oordeelsvorming vindt zijn oorsprong in de sociologie en heeft zich ten doel gesteld zicht te verschaffen op wat een oordeel eigenlijk is, hoe het tot stand komt en langs welke weg het kan veranderen om misverstanden in de communicatie tussen mensen en daardoor ontstane conflicten op te lossen (Bos, 2003). Bos benoemt het proces van oordeelsvorming als een actief en bewust proces. Samenvattend schrijft Bos:

‘Oordeelsvorming is een dialogisch proces dat z’n start en kracht vindt in een vraag en z’n bestemming in het vinden van een antwoord op die vraag. De grote dialoog vindt plaats tussen ken- en keuzeweg, de kleinere dialogen tussen waarnemingen en begrippen, respectievelijk tussen doelen en wegen. De grotere en kleine dialogen vragen om een subtiel omgaan met de tijd: geen mechanische kloktijd, waarbij planmatig een procedure wordt afgewerkt, maar een levende tijd waarbij steeds afgetast moet worden wat de spanningsboog van een proces is en wanneer wat aan de orde is’ (Bos, 2003, p.30).

<p>I Feiten ‘wat’-vragen Feitelijke gegevens, statistieken</p>	<p>IV Methode en actie ‘hoe’-vragen Middelen, mogelijkheden</p>
<p>II Emotie en cognitie ‘hoezo’-vragen Gevoelens, meningen, percepties, aannames, ideeën, visies, principes</p>	<p>III Doelen ‘waartoe’-vragen Doelen, richting, wil, motivatie</p>

FIGUUR 2.3. DE MEDIATION-MATRIX (BEUKERING-ROSMULLER & BRENNINKMEIJER, 2004)

In het model van de *mediation-matrix* (zie figuur 2.3.) wordt een logisch proces gevolgd om gerezen conflicten op te kunnen lossen binnen een mediation. Om een conflict te kunnen oplossen dienen mediator en partijen zicht te hebben waar het conflict of de kwestie over gaat, ofwel het benoemen van de feiten (Feiten (I) – figuur 2.3.). Daarna wordt gekeken naar wat men vindt van die benoemde feiten, hoe er tegenaan gekeken wordt en hoe het voelt (emotie en cognitie (II) – figuur 2.3.). Om vervolgens de gehele zaak scherp te krijgen is belangrijk te weten wat men graag wil dat er gebeurt (doelen (III) – figuur 2.3.) om tenslotte te komen tot mogelijke manieren van oplossen en het in beeld brengen van de consequenties en/of beperkingen (methode en actie (IV) – figuur 2.3.). De logische volgorde die in dit model opgesloten ligt loopt grotendeels parallel aan de fasen van het mediationproces, de openings-, exploratie-, draai- en categorisatie-, onderhandelings- en besluitvormingsfase en als laatste een afsluitingsfase. Eerst de feiten dan de emotie en cognitie met daaraan gekoppeld de doelen en tenslotte de actie. De matrix wordt vaak gezien als het volgen van een rotonde beginnend in het kwadrant van de feiten (zie figuur 2.3.). De gehele rotonde dient doorlopen te worden om alle benodigde informatie en achterliggende belangen helder te krijgen. Het half doorlopen van de rotonde of het recht oversteken van de rotonde levert onvoldoende informatie en vaak geen bevredigde resultaten op.

2.8 CONFLICTEN EN MEDIATION

Uit de werkdefinitie van mediation is reeds gebleken dat mediation een vorm van bemiddeling is in conflicten. Conflicten horen bij het leven. In een samenleving beweegt het sociale verkeer tussen mensen zich tussen overeenstemming en tegenstelling. Een tegenstelling kan als conflict worden ervaren en de mens is een sociaal wezen. Dit impliceert dat mensen altijd in relatie staan tot anderen of tot iets anders en dat deze relaties altijd op een bepaalde manier conflictueus zijn (Eberg, 2012).

Met het begrip tegenstelling wordt ook het bestaan van polariteit aangeduid.

Van Deurzen schrijft in haar boek over existentiële psychologie en psychotherapie in de praktijk dat het basisprincipe van het menselijk bestaan de strijd tussen twee tegenpolen in zich heeft (Deurzen v., 2002). Deze strijd tussen de tegenpolen heeft een functie met betrekking tot proces van zin- en betekenisgeving.

De verhouding tussen hoeveelheden en soorten conflicten is niet altijd gelijk en er zijn altijd conflicten geweest. Conflicten zijn van alle tijden en alle plaatsen. In zijn oorsprong en vanuit de historie kan een conflict geduid worden als een overlevingsstrategie. In vroeger tijden bijvoorbeeld ontstond door het aangaan van een conflict of het ontwijken van een conflict bijvoorbeeld de mogelijkheid beter en meer voedsel binnen te halen, een betere beschutting te vinden en betere ontplooiingsmogelijkheden te genereren. In de huidige en meer complexere samenleving zijn er conflictsoorten bijgekomen, zoals sociaal-emotionele conflicten, taakconflicten of wetenschappelijke conflicten. In deze thesis zal ingezoomd worden op de persoonlijke en de groepsconflicten en niet op de macro conflictsoorten zoals religieuze conflicten en wetenschappelijke conflicten.

2.9. WAT IS EEN CONFLICT

Een algemene omschrijving van het begrip 'conflict' gegeven door Eberg in zijn boek 'Conflicten maken mensen' (Eberg, 2012) luidt als volgt:

Conflict: een situatie waarin twee of meer partijen doelstellingen nastreven of waarden aanhangen die onvereenigbaar zijn en daardoor in botsing komen. (Eberg, 2012)

Uit deze omschrijving blijkt dat je geen conflict kunt hebben in je eentje. Echter wel met jezelf en dan wordt het een intrapersonaal conflict genoemd. Maar daarover later meer. Binnen deze thesis wordt de genoemde algemene omschrijving van het begrip gehanteerd vanuit de idee dat conflicten een samenhang hebben met relaties. In het hoofdstuk over de psychologie van conflicten zal een onderbouwing gegeven worden voor de noodzakelijkheid van het hebben van een (goede) relatie middels onder andere de hechtingstheorie. Een andere reden om deze omschrijving te gebruiken is gelegen in de aanleiding om bij conflicten mediation in te zetten. En bij mediation zijn altijd twee of meerdere partijen betrokken (zie werkdefinitie van mediation paragraaf 2.3.).

In deze thesis wordt echter ook gekeken naar de bijdrage van het innerlijke conflict ofwel het intrapersonaal conflict omdat juist conflicten een bijdrage (kunnen) hebben in het proces van betekenisgeving en zingeving volgens de werkdefinitie van zingeving van het VGVZ die luidt: 'zingeving duidt het meer actieve, informele en individuele aspect van het proces aan waarmee mensen hun leven ordenen en betekenis geven'.

Een andere opmerking die gemaakt wordt naar aanleiding van de omschrijving van het begrip 'conflict' is het gebruik van de begrippen 'doelstellingen' en 'waarden'. Het begrip 'doelstelling' binnen deze omschrijving wordt uitgelegd als het verkrijgen van een resultaat waarnaar gestreefd wordt. Het begrip 'waarden' zegt iets over de opvattingen die mensen hebben en welke opvattingen wenselijk zijn. Waarden zijn, zoals Bolt in het boek 'Ethiek in de praktijk' aangeeft (Bolt, 2007), belangrijke en nastrevenswaardige eigenschappen, ervaringen of situaties. Waarden, zo schrijft zij, inspireren de mens en geven een bepaalde richting aan het leven.

Naast doelen en waarden dienen ook belangen (zie de werkdefinitie van mediation) en emoties genoemd te worden. Mensen kunnen belangen hebben door aan een (strijd)object of het twistpunt een grote waarde te hechten (Glasl, 2015). Een belang is (nog) niet hetzelfde als een waarde. Verder spelen emoties altijd een rol in een conflict omdat de percepties van een gebeurtenis of situatie verschillend kunnen zijn. Een eenduidige interpretatie van zaken en de communicatie tussen mensen is in conflictueuze situaties vaak ontoereikend. Al eerder is opgemerkt dat een conflict vaak wordt ervaren als een tegenstelling. De ander komt op afstand en de relatie wordt kwetsbaar en soms als onveilig ervaren (zie uitleg over hechtingstheorie in paragraaf 3.2). Het ervaren van polariteit is ook hier weer aan de orde en hier kan het model van de dynamische oordeelsvorming van dienst zijn om een verbinding te maken tussen twee polen ofwel tegenstellingen.

Eberg schrijft over deze polariteit dat er een kloof ontstaat tussen een gewenste en een bestaande situatie. Of om vanuit het model van de dynamische oordeelsvorming te spreken, een kloof tussen het verleden (bestaande situatie) en de toekomst (gewenste situatie) (zie figuur 2.2.). Oftewel er is een probleem, moeilijkheid, vraagstuk of dilemma ontstaan (Eberg, 2012). Hij schrijft daarover verder dat zowel de gewenste als de bestaande situatie geen objectieve gegevens zijn. Percepties en interpretaties zijn constructies van individueel of sociaal handelen (Eberg, 2012). Dit sluit aan bij de werkdefinitie van zingeving omdat in deze definitie wordt gesproken van een meer actief, informeel en individueel aspect van het proces waarmee mensen hun leven ordenen en betekenis geven. Dus kan dat inhouden dat er ook betekenis gegeven kan worden aan het ervaren van een kloof ofwel het ervaren van een conflict.

2.10. CONFLICT DEFINITIE

Een belangrijk aspect van een conflict is dus dat er tegenstrevingen ervaren worden en er een verstoring is van een balans tussen mensen of dingen. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen de *ervaring* van een conflict, de *uiting* van een conflict en de *uitkomst* van een conflict. Zowel de *ervaring*, de *uiting* en de *uitkomst* van een conflict worden als ongemakkelijk, naar en vervelend ervaren.

Het conflict kan als volgt gedefinieerd worden:

Conflict: de innerlijke strijd van een mens, of een strijd in het menselijk samenleven, waarbij de balans van waarden, belangen, of doelen is verstoord. (Eberg, 2012)

Naast dat in het *ervaren*, het *uiten* en de *uitkomsten* van het conflict een proces vorm krijgt, dat als proces zijnde past binnen de werkdefinitie van zingeving, past het *ervaren*, het *uiten* en de *uitkomsten* van het conflict ook in het proces van denken, voelen, willen en doen dat in de *mediation-matrix* gehanteerd wordt.

2.11. SOORTEN CONFLICTEN

Een voor de hand liggende indeling van conflicten is de indeling van individuele en innerlijke conflicten van één persoon en de sociale conflicten waarbij meerdere personen betrokken zijn. Een andere indeling waar conflicten zich voordoen is de micro- (persoonlijke conflicten binnen één persoon of meerdere personen), meso- (conflicten tussen groepen mensen of organisaties) en macroschaal (maatschappelijke conflicten tussen landen of culturen). Deze thesis beperkt zich tot het bespreken van conflicten op de microschaal met eventueel een overstap naar conflicten van de mesoschaal.

Een persoonlijk conflict is een innerlijke strijd of strijd tussen personen. De disbalans ofwel de onevenwichtigheid van een conflict komt tot uitdrukking in het begrip 'strijd'. 'Strijd' wordt in de Van Dale omschreven als gevecht of tegenspraak². Een groepsconflict is dan een strijd tussen groepen en culturen, enzovoorts.

2.12. CONCLUSIE

In dit hoofdstuk is de historie en de ontwikkeling van de mediation weergegeven. Daarnaast is het doel van de mediation uiteengezet en is een werkdefinitie gegeven. Uit de werkdefinitie zijn belangrijke kenmerken van mediation benoemd. Navolgend de belangrijkste kenmerken van mediation: bemiddeling, conflicten, communicatie, onderhandelen over belangen, besluitvorming, zelfbeschikking, commitment, geheimhouding en vertrouwelijkheid. De familiemediation, als specialisatie, is vervolgens uitgelicht en toegelicht. Met het oog op de doelstelling van mediation is van belang dat een relatie, verstoord door het ervaren conflict, hersteld kan worden. Verbinding en verbondenheid zijn binnen de mediation uitgangspunten.

Vanuit de kenmerken van mediation is een werkwijze in algemene zin uitgelegd. Binnen de algemene werkwijze kunnen verschillende methoden van gespreksvoering binnen het mediationproces onderscheiden worden. Uit de methoden van gespreksvoering is de mediation-matrix als werkwijze nadrukkelijk uitgelicht. De reden van het uitlichten van de mediation-matrix is tweemaal: ten eerste duidt het een actief proces van denken, voelen, willen en doen aan. Als tweede belangrijke reden wordt voor deze werkwijze gekozen omdat *in de tijd* en binnen het actieve proces gereflecteerd wordt op het conflict. Een conflict dat partijen uit elkaar drijft of uit elkaar kan drijven. Dit proces van reflectie is daarmee in verband gebracht met het model van de dynamische oordeelsvorming.

Concluderend kan gesteld worden dat het proces van mediation aansluit op de werkdefinitie van zingeving. De mediator herkent als bemiddelaar bij cliënten een actief, informeel en individueel proces. Middels de begeleiding in de communicatie en de onderhandelingen tussen cliënten komen cliënten tot ordening en betekenisgeving van hun conflict(en) waarbij de mediator, afhankelijk van de gekozen benadering, ondersteunend is aan het proces. Voor deze thesis wordt het model van de dynamische oordeelsvorming gekoppeld aan de werkdefinitie van zingeving.

---

² <http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=strijd&lang=nn#.VoFYi4-cGUk> – 28-12-2015

3. DE PSYCHOLOGIE VAN HET CONFLICT

Volgens Eberg zijn de soorten conflicten geordend volgens de levensloop van de mens. Als een kind geboren wordt dan ervaart het kind een persoonlijk conflict tussen zichzelf en de omgeving (Eberg, 2012). Om begripsvorming rondom conflicten en crises te verduidelijken worden conflicten in samenhang gebracht met de (ontwikkelings)psychologie (Eberg, 2012; Joines & Stewart, 2008; Kouwenhoven, 2009).

3.1. CONFLICTEN EN (ONTWIKKELINGS)PSYCHOLOGIE

In de volgende paragrafen worden een aantal benaderingen en metatheoretische concepten weergegeven en besproken uit de psychologie en de psychoanalyse. Benaderingen en concepten die in verband worden gebracht met conflicthantering in het algemeen en de in het vorige hoofdstuk behandelde *mediation-matrix* en het model van de dynamische oordeelsvorming.

3.1.1. TRANSACTIONELE ANALYSE

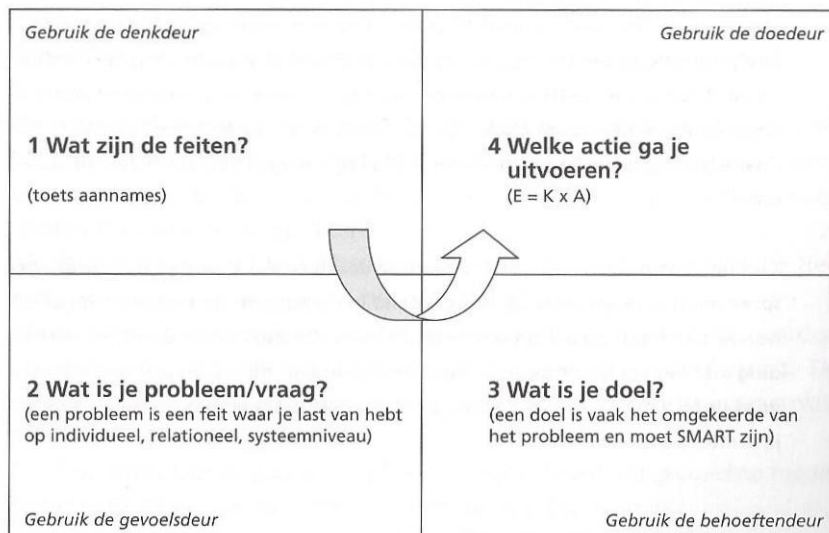
Transactionele Analyse is enerzijds een persoonlijkheidstheorie en geeft een beeld van hoe mensen psychologisch gestructureerd zijn. De TA gebruikt hier het driedelige *model van de ego-toestanden*³. Dit model wordt het *structuur model* genoemd en houdt zich bezig met de inhoud van de ego-toestanden. Daarnaast verschaft de TA een *communicatietheorie* en dat levert een *functioneel model* op. Het *functionele model* houdt zich bezig met het proces van uitwisseling (*transacties*) tussen de verschillende *ego-toestanden* (Joines & Stewart, 2008).

Dan beschrijft de TA verder nog een *ontwikkelingstheorie*. Deze theorie zoekt middels het *levensscript* een verklaring hoe reeds in de kinderjaren een levenspatroon ontstaat. Het levensscript is een door het kind opgesteld en onbewust levensplan. Gedurende de groei ontwikkelt zich op grond van (pijnlijke) ervaringen een script. Berne geeft zelf een definitie van het levensscript in zijn boek 'What Do You Say After You Say Hello?': 'Een levensplan, opgesteld in de kinderjaren, bekrachtigd door de ouders, gerechtvaardigd door latere ervaringen, en resulterend in een daartoe besloten uitkomst' (Joines & Stewart, 2008). Het (h)erkennen van het *levensscript* kan verklaringen geven voor de strategieën en de coping stijlen die de mens als volwassene hanteert vooral in situaties waar een crisis of een conflict ervaren wordt. Volgens Joines en Stewart is deze zoektocht naar verklaringen daarmee ook een *theorie van de psychopathologie* (Joines & Stewart, 2008).

Vervolgens werkt de TA filosofie met de volgende drie uitgangspunten: 1) mensen zijn OK, 2) iedereen heeft het vermogen om te denken en 3) mensen bepalen hun eigen lot door middel van besluiten en deze besluiten kunnen herzien worden (Joines & Stewart, 2008). Dit levert een holistisch mensbeeld op. Daarnaast kan in deze filosofie het proces van denken, voelen, willen en doen ingepast worden.

---

³ Drie ego-toestanden van de TA: *Ouder* (normatief of zorgend), *Volwassene* (in het hier-en-nu, niet oordelend en logisch en probleemoplossend) en *Kind* (magisch, intuïtief, associatief en vrij)

© M. Kouwenhoven, Ermelo, 2007

FIGUUR 3.1.1. MEDIATION-MATRIX VOLGENS KOUWENHOVEN (Kouwenhoven, 2009)

Kouwenhoven heeft de *mediation-matrix* aangevuld met elementen uit de Transactionele Analyse (TA) van de Canadese psychotherapeut Eric Berne (zie figuur 3.1.1.) (Kouwenhoven, 2009). De kwadranten in de *mediation-matrix* worden door Kouwenhoven gekoppeld aan de 3 ego-toestanden die in de structuur en het functionele model van TA beschreven worden. De *feiten* worden vanuit het ego centrum van de *Volwassene* gegenereerd. De *problemen en de vragen* worden gegenereerd vanuit het ego centrum van het *Kind*. De *doelen* worden uit de *Ouder* gegenereerd en de actie komt voort uit alle drie de ego centra.

Het levensscript wordt binnen de *mediation-matrix* minder nadrukkelijk ingezet. Deze *ontwikkelingstheorie* biedt evenwel mogelijkheden om te reflecteren op (eigen) conflictgedrag en daarmee het verkrijgen of vergroten van het vermogen om betekenis te geven aan het conflict.

Binnen de *mediation-matrix* wordt ook gewerkt met de mentale functies benoemd als het denken, voelen, willen en doen.

Om nu te kunnen komen tot een begrip en betekenisgeving van het conflict is het raadzaam zicht te krijgen op deze mentale functies en hun onderlinge verbondenheid. In de *mediation-matrix* worden de verschillende mentale functies gekoppeld aan de vier kwadranten I) Feiten-Denken, II) Problemen-Voelen, III) Doelen-Willen (behoefte) en IV) Actie-Doen. Vanuit de verschillende kwadranten worden interventies gedaan om een evaluatief en reflecterend proces op gang te brengen. Dit kan als resultaat geven dat er gaande het proces betekenis gegeven wordt aan het conflict.

3.1.2. HET DRIEVOUDIGE WEZEN VAN DE MENS

Friedrich Glasl baseert zijn werk, als conflictonderzoeker en als praktiserend conflictadviseur, op een holistisch mensbeeld. Een mensbeeld dat uitgaat van de mens als drievoudig wezen: lichaam – ziel – geest (Glasl, 2015).

Al eerder is in hoofdstuk 2 aangehaald dat conflicten gevoed worden door het ervaren van polariteiten ofwel een dualisme. Glasl (Glasl, 2015) geeft in zijn boek een aanvulling op het dualisme.

In navolging van Viktor Frankl is Glasl uit op een erkenning van de drie dimensies van de mens zijnde de geest, de ziel en het lichaam en de onderlinge wisselwerking tussen deze drie dimensies. Deze drievoudige essentie van de mens kristalliseert zich in het sociale domein uit in drie verschillende zijnswijzen: de mens als biologisch, psychisch en geestelijk wezen. Deze zijnswijzen hebben een relatie met intermenselijke betrekkingen en hebben alle drie hun eigen consequentie in het sociale domein. Voor een uitleg van de consequenties haalt Glasl de socioloog Dieter Brüll aan. Zo heeft het biologische zijnswezen in het sociale noodzakelijk behoefte aan erkenning van wederzijdse afhankelijkheid. Het psychische zijnswezen heeft noodzakelijk behoefte aan erkenning van gelijkwaardigheid en het geestelijke zijnswezen heeft noodzakelijk behoefte aan het eisen van ruimte om zich te ontplooien. Minachting van deze behoeften kunnen leiden tot conflicten zowel intra- als inter-persoonlijk (Glasl, 2015).

Glasl benoemt verder dat onze persoonlijkheid drieledig of drievoudig is (Glasl, 2015). Als eerste beschrijft Glasl een 'hogere zelf' ofwel 'lichtpersoonlijkheid'. Dit is de innerlijke persoonlijkheid die richting geeft aan ons 'betere zelf'. In deze innerlijke persoonlijkheid zijn positieve eigenschappen, aspiraties en doelen opgenomen die verwijzen naar een harmonische gesteldheid. Daartegenover staan de negatieve eigenschappen, zwakheden en immorele aspiraties en drijfveren. Deze vormen een quasipersoon en die wordt 'schaduwzijde' of 'dubbelganger' genoemd. Juist in hevige levenscrises komt deze 'dubbelganger' op een heftig confronterende wijze in aanraking met onze 'lichtpersoonlijkheid'. Het innerlijke conflict is hiermee geboren. Tussen de beide persoonlijkheden in staat het 'dagelijkse ik'. Het 'dagelijkse ik' is enerzijds continu bezig dicht bij het 'hogere ik' te komen door dagelijks normen en waarden na te streven en anderzijds is het bezig de eigen schaduwzijde te herkennen en deze te veranderen, om te vormen, te ontwikkelen of zelfs te verlossen (Glasl, 2015).

In conflicten worden deze drie geestelijke wezenskernen voortdurend uitgedaagd. Glasl benoemt verder dat conflictpartijen gedurende escalaties meer en meer hun schaduwkanten en dubbele natuur provoceren. Zij verliezen contact met hun hogere zelf en proberen daarnaast en desondanks krampachtig voor zichzelf een positief zelfbeeld neer te zetten. Dit zelfbeeld leidt dan tot een overschatting van hun lichtpersoonlijkheid.

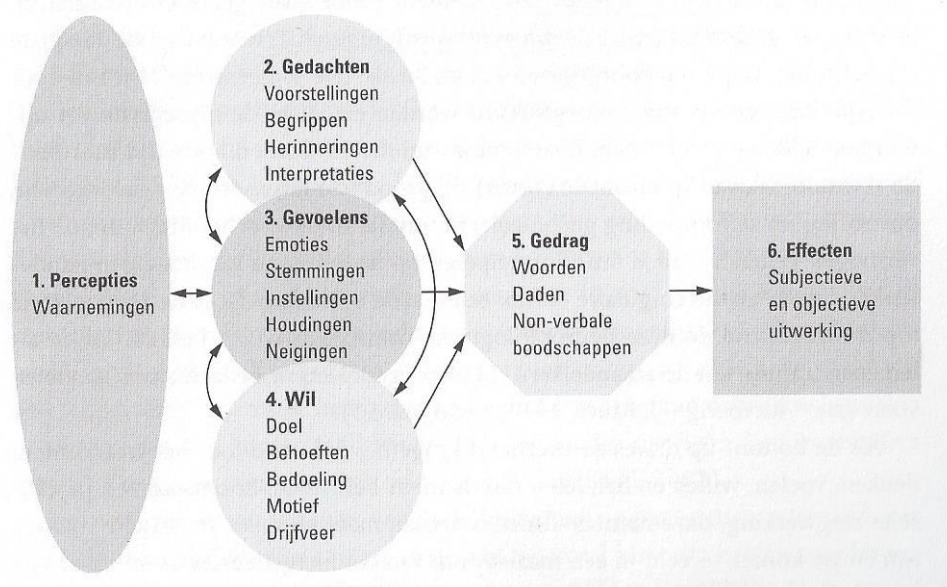
Gedurende een mensenleven vinden er tijdens crisisperioden steeds weer confrontaties plaats tussen de eigen licht- en schaduwzijde. De confrontatie met eigen zwakten is vervelend en naar en zo kan het ongemerkt gebeuren dat die zwakte duidelijker in de tegenstander wordt bespeurd en deze tegenstander vervolgens door ons daarop wordt aangevallen. Conflicten zijn daarom, zo schrijft Glasl, altijd een existentiële uitdaging van ons zelfbeeld.

3.1.3. DENKEN, VOELLEN, WILLEN EN DOEN

Middels huidig hersenonderzoek (Glasl, 2015) is inmiddels aangetoond dat veranderingen in het waarnemen, denken, voelen en het willen aangestuurd worden vanuit de amandelkern (amygdala), het angstcentrum in de hersenen. De amygdala is klein en ligt diep weggestopt in de hersenen. Alle zintuiglijke indrukken worden in fracties van seconden (onbewust) getaxeerd op de mate van gevaar. De amygdala komt onmiddellijk in actie als er dreiging gevoeld wordt. Die dreiging hoeft niet fysiek te zijn, ook agressieve taal, rampspoed op de beurs of zelfs een 'aanval' op je ego kan de amygdala op

stang jagen. Gevaar levert stress op en het reptiele brein⁴ kan gaan reageren, het limbische systeem⁵ kan emoties laten ontstaan en in het uiterste geval kan bij gevaar de neocortex⁶ uitgeschakeld worden (Goulston, 2010). Door conflicten wordt ons waarnemingsvermogen beïnvloed en daarmee ook ons denk- en voorstellingsvermogen. Het gevoelsleven wordt ernstig belemmerd en het wilsleven is onderhevig aan sterke veranderingen. We worden sterk op onze vermeende interesses gefixeerd (Glasl, 2015; Allen, Fonagy & Bateman, 2008).

In navolgend figuur worden de mentale functies en hun onderlinge verbondenheid getoond.

FIGUUR 3.1. MENTALE FUNCTIES IN CONFLICT (GLASL, 2015)

De eerste vier functies 1) Percepties, 2) Gedachten, 3) Gevoelens en 4) Wil werken in ons innerlijke. In het conflict kan onze tegenstander deze vier functies waarnemen door enerzijds ons 5) Gedrag en anderzijds via zijn gevoel en intuïtie. Of zoals Goulston (Goulston, 2010) beschrijft door de werking van onze spiegelneuronen. Spiegelneuronen zijn neuronen die actief worden wanneer je waarneemt wat iemand anders doet. Goulston schrijft dat het er op lijkt dat spiegelneuronen aan de basis liggen van menselijke empathie (Goulston, 2010). De uitwerking van ons gedrag (verbaal en non-verbaal) worden als 6) Effecten door onze tegenpartij waarneembaar, zowel innerlijk als uiterlijk. De uitwerking kan zowel subjectief als objectief van aard zijn.

3.2. HECHTING EN RELATIES

In haar boek 'Veilig verbinden' schrijft klinisch psychologe en onderzoekster Johnson dat binnen zowel kind-verzorgerrelatie als ook binnen de affectieve volwassenen relatie hechting plaatsvindt (Johnson, 2010). Zij schrijft verder dat in beide soorten relaties er een diepgevoeld verlangen naar

⁴ Het reptiele brein is het instinctieve brein en hier vindt de afweging plaats tussen vechten en vluchten (Goulston, 2010).

⁵ Het limbische systeem is het deel van de hersenen waar gevoelens van liefde, vreugde, verdriet, woede, rouw, jaloezie enzovoorts tot stand komen (Goulston, 2010).

⁶ De neocortex is het deel van de hersenen waar logische en rationele afwegingen en beredeneerde plannen worden gemaakt (Goulston, 2010).

aandacht, emotionele responsiviteit en wederzijdse belangstelling is. Aangenomen wordt dat mensen beter in staat zijn met stressvolle gebeurtenissen om te gaan als de ander ervaren wordt als beschikbaar en betrouwbaar. De mens voelt zich meer zelfverzekerd en veiliger, is gelukkiger en vriendelijker, toont een hogere lijdensdrempel en tolereert makkelijker onduidelijke of negatieve gebeurtenissen in de relatie. De ander dient dan wel als toegankelijk en responsief gezien te worden. Is de hechtingsfiguur afstandelijk of afwijzend dan worden mensen angstig en gepreoccupeerd. Zij zijn dan niet meer in staat om zich te concentreren of hun omgeving te exploreren.

Johnson heeft theorievorming en onderzoek naar hechting binnen volwassenen relaties uitgewerkt in een klinische maar evenzo integratieve theorie. Van belang is dat gezien wordt hoe partners in een relatie (ofwel systeem) omgaan met hun emoties, hoe ze informatie over het zelf en anderen verwerken en organiseren en met geliefden communiceren. In haar boek haalt Johnson de Britse psychiater Holmes aan die de hechtingsvisie ziet als een individuele ontwikkelingstheorie over affectregulatie en de perceptie van anderen. Hun beider visies sluiten aan bij de feministische en hechtingstheoretische modellen voor gezonde relaties. In voornoemde theorieën worden 'gelijkwaardige gemeenschappelijkheid, wederkerigheid, intimiteit en wederzijdse afhankelijkheid' gezien als kenmerkend (Johnson, 2010). Concluderend kan gesteld worden dat het vermogen om een goede relatie in stand te houden afhangt van het ontwikkelde vermogen tot affectregulatie in wisselwerking met de zelf geconstrueerde percepties op de ander binnen de relatie.

Al eerder werd aangehaald dat het conflict een sociaal construct is van de mens zelf als individu. Een mens heeft daarom een conflictverhaal. De Spaanse filosoof en schrijver Fernando Savater licht dit verder toe: 'Mensen wedijveren met elkaar en gaan confrontaties aan juist omdat ze belang stellen in de ander, omdat ze elkaar serieus nemen en omdat ze eraan hechten hun lot met anderen te delen' (Eberg, 2012). De centrale boodschap is dat conflicten samengaan met het menselijk leven en dat conflicten ervaren worden als tegenstellingen maar dat deze tegenstellingen tegelijkertijd met elkaar in relatie staan.

3.3. DE ESCALATIELADDER VAN GLASL

Voor conflicthantering is het raadzaam zicht te krijgen op hoe en waarom conflicten escaleren. Glasl heeft naar aanleiding van de wisselwerking van psychische factoren, mentale functies en sociale mechanismen een escalatieproces geanalyseerd. Dit proces noemt hij de *escalatieladder* en is gebaseerd op basismechanismen ofwel 'escalatiedrijvers' (Glasl, 2015). De vijf escalatiedrijvers zijn:

- 1) Toenemende projectie bij een groeiende zelffrustratie. Al het negatieve wordt op de tegenpartij geprojecteerd.
- 2) Issuelawine en simplificering. Strijdvragen nemen in aantal, omvang en complexiteit toe. Partijen neigen tegelijkertijd naar een cognitieve complexiteitsreductie (behoefte aan overzicht en controle).
- 3) Wederzijdse causaliteitsomkering bij gelijktijdige simplificering van causaliteitsrelaties. Conflictpartijen ontwikkelen hun eigen 'theorie' over de oorzaken en achtergronden van het conflict door de verschillen in hun uitgangs- en belangenposities.
- 4) Uitbreiding van de sociale arena door het zoeken van betrokkenen/gelijkgestemden bij een gelijktijdige tendens tot personifiëren (de ander wordt zwart gemaakt) omdat de *face-to-face* contacten met de tegenstander afnemen.

- 5) Bespoediging door 'pessimistische anticipatie'. Partijen dwingen de tegenpartij tot toestemming door de geweldsdreiging te verhogen. Dit werkt averechts.

Annex aan de escalatiedrijvers werkt Glasl zijn *escalatieladder* uit. Hij ontwerpt een model met 3 clusters en over deze clusters verdeelt hij 9 fasen. Het eerste cluster (de rationele fasen) is het *win-win* cluster en bestaat uit de escalatiefasen verharding (1), debat en polemieken (2) en daden in plaats van woorden (3). Het tweede cluster is het *win-lose* (de emotionele fasen) cluster met daarin de escalatiefasen imago's en coalities (4), gezichtsverlies (5) en dreigstrategieën en afpersing (6). Het laatste cluster is het *lose-lose* (de strijdfasen) cluster en bestaat uit de escalatiefasen beperkte vernietigingsslagen (7), versplintering en totale vernietiging (8) en als uiterste consequentie van de conflicten samen de afgrond in (9).

Deze *escalatieladder* kan ingezet worden als diagnostisch middel om te bezien waar de conflictpartijen zich bevinden en hoever het conflict geëscaleerd is. Aan de hand van de diagnose kan de conflictbemiddelaar of de mediator een strategie bepalen om het conflict te behandelen en kan een keuze gemaakt worden welke de-escalerende interventies ingezet kunnen worden. Glasl geeft hier nog een aanzet of aanvulling:

'Elk conflict stelt grote uitdagingen aan ons ik, dat wil zeggen: de integratieve kracht van onze persoonlijkheid of groep respectievelijk organisatie. Zonder een bewuste inspanning, zonder bezinning op de eigen intenties en moraliteit lopen we het risico dat het conflict noodlottig zal verlopen.' (Glasl, 2015)

Conflictbehandeling/bemiddeling is nooit een automatisch verlopend dwangprocedé en zal bepaald moeten worden door bewustzijnsinspanningen. Conflictsituaties zijn situationeel en het ligt niet voor de hand dat er een vanzelfsprekend automatisch de-escalierend mechanisme zal ontstaan in de begeleiding van mensen die conflicten ervaren. De mediator zal hierin een grote mate van bewustzijnsinspanning moeten leveren met daarbij een bezinning op de eigen intenties en moraliteit in het begeleiden van cliënten die in een conflict zijn geraakt.

3.4. CONCLUSIE

In het voorgaande zijn de begrippen mentale functies, conflicten, tegenstellingen, polariteiten, relatie(s), hechting, sociale constructies en de *escalatieladder* beschreven en met elkaar in verband gebracht. Samen met de besproken benaderingen kan geconcludeerd worden dat het eigen vermogen om te reflecteren op een conflict en de conflictsituatie (verdergaand dan alleen de eigen perceptie) een ingang biedt om betekenis en zin te kunnen geven aan het conflict. In de conflicthantering heeft men tot doel het conflict te de-escaleren en uiteindelijk het conflict op te lossen. Waarbij Glasl opmerkt:

'Voor een goede conflictbehandeling op de verschillende escalatietreden is het nodig om een psychisch-geestelijke relatie te onderhouden met de hogere geestelijke wezens, die over de mensen waken.' (Glasl, 2015)

Met dit citaat begeeft Glasl zich buiten de gebaande paden van de mediation en de conflicthantering.

In dit hoofdstuk en vanuit het hoofdstuk over de mediation kan gesteld worden dat het mensbeeld achter mediation en de methodiek die binnen de mediation gehanteerd wordt, holistisch genoemd kan worden. Binnen de mediation en conflicthantering worden concepten en methoden aangehaald en in de handelingspraktijk ingezet waarmee de gehele mens ondersteund wordt op het moment dat deze een conflict ervaart. Op een integratieve manier wordt binnen het proces van betekenisgeving van het conflict gesteund op kennis van concepten, methoden en modellen vanuit het juridische gebied, het financiële gebied, psychologische gebied en het sociaal-emotionele gebied. Als dit het gehele arsenaal is voor een holistische aanpak binnen mediation dan mist een methodiek om de geestelijke zijswijze, zoals Glasl deze benoemt, in relatie te brengen met het sociale domein. Een methodiek die als doel heeft ruimte te kunnen creëren om te kunnen ontplooiën.

Dit geeft aanleiding tot een verdere zoektocht naar de vraag of conflicten zin kunnen hebben of als zingevend ervaren kunnen worden buiten de bekende gebieden als het juridische, het financiële, het psychologische en het sociaal-emotionele.

4. ZINGEVING

4.1. INLEIDING ZINGEVING

Om een koppeling te kunnen maken tussen mediation, conflicthantering en zingeving worden in dit hoofdstuk de modellen dynamische oordeelsvorming van Bos en het model van Kouwenhoven aangehaald. Enerzijds omdat deze modellen vanuit hun oorsprong bekend zijn binnen het werkveld van de mediator en anderzijds besteden de modellen aandacht aan de psychologische processen van mensen die conflicten ervaren en voor een conflictoplossing een mediator inschakelen.

In beide modellen staat gedrag centraal omdat gedrag zichtbaar is. Gedrag (het doen) komt voort uit de niet zichtbare gedachten, gevoelens en behoeften.

Gevoelens staan in dienst van onze basisbehoeften. De functie van het denken is om toekomstige situaties in te kunnen schatten, op grond van ervaringen uit het verleden.

Kouwenhoven zelf spreekt binnen zijn model van drie dimensies van behoeften, te weten de lichamelijke behoeften, de psychologische behoeften en de spirituele behoeften (Kouwenhoven, 2009). Over het belang van behoeften schrijft Kouwenhoven dat als behoeften niet worden bevredigd er een levensbedreigende situatie kan ontstaan. Behoeften hebben direct te maken met overleven. In die zin beschrijft Kouwenhoven het ontstaan van een existentiële crisis als in een bepaalde mate niet aan alle drie dimensies binnen behoeften voldaan kan worden.

Overigens schrijft Glasl hier iets vergelijkbaars over als hij schrijft dat minachting van de behoeften vanuit de biologische, psychologische en geestelijke zijnswijzen in relatie met het sociale domein kan leiden tot zowel intra- als inter-persoonlijke conflicten (Glasl, 2015).

Kouwenhoven beschrijft verder in zijn model dat spiritualiteit gaat om het geloven in jezelf, in anderen, in de toekomst, in de zin van het leven, in het werk, enzovoorts. Het gaat dan om spirituele voeding, spirituele uitingen en spirituele groei. Evenals bij Glasl komt hier groei en ontwikkeling terug en die Glasl benoemt als ontplooiing door ruimte te creëren in de geestelijke zijnswijze van de mens.

In zijn boek 'Strategisch Coachen' schrijft Kouwenhoven binnen het kader van conflictoplossing dan ook:

'Door vergeving en verzoening kunnen verbittering en wrok plaatsmaken voor heling.'
(Kouwenhoven, 2009, p. 109)

De spirituele behoeften worden door Van Kouwenhoven uitgewerkt aan de hand van drie vragen. Op een schaal van 0 tot 10 wordt antwoord gegeven, waarbij 0 zeer slecht is en 10 zeer goed:

- 1) Spirituele voeding: het opdoen van ervaringen die ons in contact brengen met de zin en de betekenis van ons leven.
- 2) Spirituele uitingen: specifieke uitingen waarmee je de betekenis van jezelf tot uitdrukking brengt.
- 3) Spirituele groei: de ontwikkeling van deugden en waarden.

Deze vragen geven een richting aan waar mediators handvatten kunnen krijgen om zingeving binnen het proces van mediation zichtbaar te maken.

In het verlengde kan hier de vraag gesteld worden hoe de mediator dit proces van het zichtbaar maken van zingeving en het zoeken van zin kan begeleiden als er vanuit het bestaande arsenaal geen modellen en of concepten zijn om deze processen te begeleiden.

Om antwoorden te krijgen op de vragen van deze thesis en met betrekking tot zin en zingeving worden in dit hoofdstuk begrippen en definities weergegeven die in de wetenschappelijke literatuur en in recentelijk onderzoek gehanteerd worden. Verder worden concepten en modellen aangehaald die mogelijk ondersteunend zijn bij de beantwoording van de centrale vraag van deze thesis.

4.2. WAT IS ZINGEVING

Over zingeving is inmiddels veel geschreven en onderzocht. Navolgend een korte bloemlezing rondom het begrip zingeving.

Van Dale geeft de volgende betekenis: zin·ge·ving (de; v)- het zoeken naar de betekenis, het doel van het leven⁷.

De definitie van zingeving zoals deze genoemd wordt in de beroepsstandaard Geestelijk Verzorger van de VGVZ luidt: 'Zingeving duidt het meer actieve, informele en individuele aspect van het proces aan waarmee mensen hun leven ordenen en betekenis geven' (VGVZ, 2015).

Carlo Leget verwoordt in een essay 'Hedendaagse uitingen van zingeving' (Leget, 2016) dat zingeving opgevat kan worden als een proces van betekenis zoeken met een verbinding naar de existentiële, spirituele, ethische en esthetische dimensies. Daarbij verwijst hij naar de beroepsstandaard voor de Geestelijk Verzorger van de VGVZ (VGVZ, 2015).

De dimensies als benoemd door Leget (Leget, 2016) en als zodanig onderscheiden in de beroepsstandaard Geestelijke Verzorging van de VGVZ (VGVZ, 2015) zijn:

- a. De existentiële dimensie. Deze dimensie verwijst naar de ervaring van het bestaan als zodanig, in zijn alledaagsheid én met zijn (contingente) ervaringen van verschrikking en verwondering en alles daartussen.
- b. De spirituele dimensie verwijst naar transcendente betekenis en ervaring.
- c. De ethische dimensie verwijst naar het veld van waarden, normen en verantwoord handelen.
- d. De esthetische dimensie verwijst naar de vormende betekenis van ervaringen met schoonheid in zowel cultuur als natuur.

In hun bijdrage aan het boek 'the experience of meaning in life' schrijven Baumeister en Crescioni dat de mens een goede reden heeft om naar zin te zoeken in het leven (Baumeister & Crescioni, 2013). Er worden, zo schrijven zij, verbanden gelegd tussen het ervaren van een zinvol leven met een grotere mate van tevredenheid, plezier hebben in het werk, geluk ervaren, positieve affecten voelen en hoop. Zin ervaren houdt verband met een betere fysieke gezondheid en een algemeen gevoel van welbevinden, lagere stress-levels, minder psychopathologie en minder voorkomen van depressies (Baumeister & Crescioni, 2013, p. 3). Baumeister heeft naar aanleiding van zijn onderzoeken vier behoeften beschreven die mensen zouden moeten bezitten om zin te kunnen geven aan het leven. De vier behoeften zijn:

---

⁷ <http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=zingeving&lang=nn#.VyM37I9OKUk> (april 2016)

1) Purpose – Het woord *purpose* laat zich moeilijk vertalen met alleen het Nederlandse woord *doel*. Met het woord *purpose* wordt de uiteindelijke *bedoeling* van het leven aangegeven. De bedoeling van het leven wordt gevormd door het behalen van doelen (goals). De doelen vormen met elkaar een kader en er wordt daardoor een kant-en-klaar sjabloon gevormd die de verhalen van het leven zin en betekenis geven.

2) Values and Justification – vertaald met waarden en rechtvaardiging

De tweede behoefte om tot zingeving te komen is de noodzaak om iemands daden ten opzichte van een reeks morele standaarden te rechtvaardigen. Deze noodzaak heeft twee belangrijke eisen: Het individu dient te beschikken over een gedegen besef van goed en kwaad en de persoon moet voelen dat zijn of haar eigen handelen in overeenstemming is met die normen die geacht worden als goed te gelden.

3) Efficacy- vertaald met werkzaamheid

De derde behoefte is de behoefte aan een gevoel van werkzaamheid. Individuen zijn gemotiveerd als ze in staat zijn om controle uit te oefenen over hun wereld en de loop van hun leven. Een manier waarop aan de noodzaak van werkzaamheid kan worden voldaan is door middel van het invullen van moeilijke taken.

4) Self-Worth- vertaald met eigenwaarde

De vierde behoefte is de noodzaak tot het kunnen komen tot eigenwaarde. Om het leven zinvol te maken dienen mensen het gevoel te hebben dat ze de moeite waard zijn. Studies hebben aangetoond dat de perceptie van betekenis in het leven positief gecorreleerd is met het gevoel van eigenwaarde. Een belangrijke bron van informatie bij het zoeken naar een bevestiging voor de eigenwaarde is de aandacht van en positieve waardering van anderen.

Onderzoek heeft aangetoond dat bedreigingen voor de saamhorigheid een negatief effect kan hebben op de eigen perceptie of het leven zinvol is. Dit kan in verband gebracht worden met het nare gevoel dat mensen ervaren als zij in een conflict zijn geraakt. Die ander geeft geen aandacht en positieve waardering meer.

Mooren geeft aan dat zingeving een complex proces is met veel facetten waarbij het hele menselijke functioneren en het zijn in een interactief proces betrokken zijn. Het menselijke functioneren betreft niet alleen de levensbeschouwing of religie maar betreft ook de dagelijkse betrekkingen en activiteiten. Het interactieve proces is 'dat mensen zich continu (zowel onwillekeurig als doordacht) verhouden tot leven, mens en wereld en tot ontwikkelingen en gebeurtenissen waar ze in betrokken zijn of waarvan ze getuige zijn' (Mooren, 2011/2012, p. 45). Mensen willen zicht krijgen op hun bestaan en dat proces van zicht krijgen op het bestaan noemt Mooren bestaansoriëntatie. Zicht op de bestaansoriëntatie wordt verkregen door verbeelding. Verbeelding is het tot stand brengen van samenhang tussen denk-, waarderings- en actieprocessen. Mooren beschrijft verder dat zingeving een structurerend proces is. Het proces van structureren is het zoeken, middels verbeelding, naar samenhangen en funderingen om zo een antwoord te krijgen op de vraag hoe de wereld in elkaar steekt. Door het woord oriëntatie te gebruiken wordt de notie van richting, beweging en plaatsbepaling aangegeven. Mooren kiest liever voor de term bestaansoriëntatie dan voor zingeving omdat volgens Mooren zingeving een minder neutraal concept is. Zingeving zou enerzijds kunnen veronderstellen dat de mens zelf zin geeft aan zijn bestaan en anderzijds in tegenstelling tot het 'zin geven' kan zin je toe vallen, met een notie van contingentie. Dan is zingeving meer het vinden van zin. Mooren werkt zijn begrip bestaansoriëntatie uit door in het proces van oriëntatie op het bestaan

meerdere aspecten te onderscheiden. Hij onderscheidt het cognitieve aspect, het emotionele aspect, het evaluatieve aspect en het conatief aspect, waarbij conatief betrekking heeft op het willen en daarmee de motivatie aangeeft (Mooren, 2011/2012, p. 48). Deze aspecten zijn in verband te brengen met het proces van denken, voelen, willen en doen uit het vorige hoofdstuk. Mooren schrijft dat bij iedereen een doorlopend proces van oriëntatie op het bestaan gaande is. Vaak is het een onbewust proces maar soms is het meer bewust en expliciet vooral als zich gebeurtenissen voordoen (positief of negatief) die extra aandacht vragen om richting, koers en plaats te bepalen. De samenhang die eerder als kenmerkend aspect van zingeving of bestaansoriëntering is genoemd geeft aan dat er een *betrokkenheid* is op de wereld om ons heen en het bestaan in het algemeen. Het ontbreken van die betrokkenheid kan aanleiding zijn voor een ervaring van gemis en negatieve gevoelens. Dit is in verband te brengen met hechting en relaties binnen het proces van conflicthantering. Door het ervaren van een conflict kan een zingevingscrisis ontstaan omdat er geen sprake is van *betrokkenheid*. Mooren schrijft over *betrokkenheid* dat dit de positieve uitkomst is van het proces van zingeving. Daarbij vult hij gelijk aan dat er sprake is van een circulair proces want onze *betrokkenheid* bepaalt ook de richting van ons handelen. Deze uitspraak is in verband te brengen met het voortdurende actieve proces binnen het model van de dynamische oordeelsvorming.

Mooren benoemt dat naast samenhang en betrokkenheid als kenmerken van het proces van zingeving een derde kenmerk toe te voegen is en wel het plaatsen van ervaringen in kaders waardoor de oriëntatiefunctie mogelijk wordt. Hij citeert de godsdienstpsycholoog Meerten ter Borg naar aanleiding van dit derde kenmerk met ‘zingeving is alles wat we tegenkomen in een zodanig kader plaatsen dat we er raad mee weten’ (Mooren, 2011/2012, p. 58). Met het woordje ‘alles’ uit het citaat van ter Borg wordt bedoeld op zowel de grote levensbeschouwelijke zingevingsvragen als de alledaagse zingevingsvragen.

	Zingeving (proces)	Zinervaring	Zingevingskader	
Cognitieve (zelf-) regulatie-factoren	Contingentie structuren →	<i>Begrijpelijkheid</i> ←	Wereldbeeld	Elementen van de levens-beschouwing
	Doelen →	<i>Betrokkenheid</i> ←	Levensperspectief	
	Waarden/normen →	<i>Gemoedsrust</i> ←	Moraal/ethiek/ esthetiek	
	Zelfbeeld →	<i>Eigenwaarde</i> ←	Mensbeeld	
	Hanteerbaarheidsnotie →	<i>Competentie</i> ←	Leefregels	

FIGUUR 4.1. SCHEMA A: ZINGEVING, ZINERVARING EN ZINGEVINGSKADER (MOOREN, 2011/2012, P. 61)

Mooren heeft de verschillende niveaus van zingeving en inhoud van de oriëntatiekaders van deze verschillende niveaus van zingeving uitgewerkt en weergegeven in een schema (zie figuur 4.1.).

Bij het herkennen van het voortdurende, integratieve en actieve proces van verbeelding, het zoeken van samenhang en het ervaren van een wederkerige *betrokkenheid* haalt Mooren de vier behoeften en hun onderlinge samenhang aan van Baumeister en Crescioni en concludeert daaruit dat wanneer onze behoefte aan doelgerichtheid in voldoende mate wordt vervuld, wij mensen dat ervaren als *betrokkenheid* bij wat wij doen en bij de wereld waarin we leven (Mooren, 2011/2012, p. 62). Betrokkenheid gaat naast het zoeken naar samenhang gepaard met het hebben van kaders om zich op te kunnen oriënteren.

Het voortdurende, integratieve en actieve proces van verbeelding speelt zich af binnen de verschillende en onderscheiden niveaus van zingeving. Dit maakt dat hier de relatie gelegd kan worden met het proces van de dynamische oordeelsvorming. Er vindt een proces van dynamische oordeelsvorming plaats op de verschillende niveaus van zingeving zoals Mooren deze heeft uitgewerkt en heeft weergegeven.

4.3. ZINGEVING IN HEDENDAAGS ONDERZOEK

De Nederlandse Cliënten en Patiënten Federatie (NCPF) heeft in opdracht van ZonMw onderzoek gedaan naar zingeving in de zorg (ZonMw, 2016). Dit onderzoek is opgezet tegen de achtergrond van een toenemende maatschappelijke behoefte aan een integrale of multidimensionale benadering van ziekte en gezondheid. Het onderzoek is vervolgens opgebouwd op de nieuw gedefinieerde definitie van gezondheid namelijk dat gezondheid wordt gedefinieerd als het vermogen van mensen zich aan te passen en een eigen regie te voeren in het licht van fysieke, emotionele en sociale uitdagingen van het leven (Garssen, B. & Huber, M. 2016). Zo schrijft de NCPF in het rapport *'De mens centraal. ZonMw-Signalement over Zingeving in zorg.'* (ZonMw, 2016) dat in deze nieuwe (positieve) definitie zes hoofddimensies worden onderscheiden: lichaamsfuncties, mentaal welbevinden, kwaliteit van leven, sociaal-maatschappelijke participatie, dagelijks functioneren en een spirituele/existentiële dimensie. Dit laatste betreft zingevingsaspecten. In het onderzoek wordt zingeving (of spiritualiteit) gezien als het levensbeschouwelijk en/of religieus functioneren van mensen. En religie wordt opgevat als een brede beschrijvende term, die zowel gevestigde vormen van godsdienst aanduidt, als nieuwe vormen van religiositeit of levensbeschouwing benoemt. ZonMw heeft met deze functionele of pragmatische definitie de – neutraliteit van de – vraag hoe mensen in het leven staan willen benadrukken: hoe geven mensen hun leven zin, hoe ervaren ze hun bestaan, ongeacht de inhoudelijke invulling ervan. Ook wordt in het rapport van ZonMw zingeving gezien als antropologische entiteit, maar vooral een universeel individueel streven behelst naar iets ('hogers' of transcendent, dan wel meer aards) dat het alledaagse leven zin geeft en waarin mensen symbolen voortbrengen met een helende inspiratie.

Zingevingsaspecten die onderdeel geweest zijn in het onderzoek 'zingeving in de zorg', uitgevoerd door het zorgpanel van de NCPF en in opdracht van ZonMW, zijn als volgt verwoord:

Kwaliteit van leven: Bijvoorbeeld gelukkig zijn, genieten, lekker in uw vel zitten;

Lichamelijke aspecten: Bijvoorbeeld ziekte, klachten en pijn;

Geestelijke aspecten: Bijvoorbeeld emoties, veerkracht, zelf regie kunnen voeren;

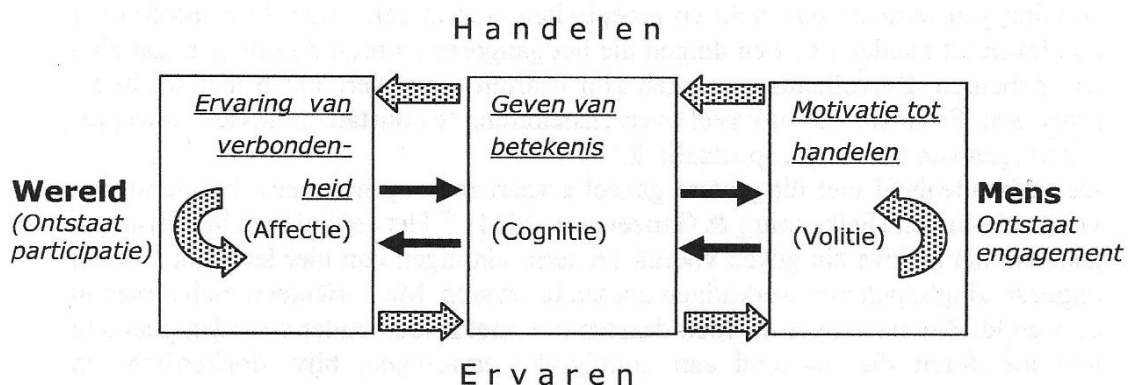
Meedoen in de maatschappij: Bijvoorbeeld betekenisvol werk, sociale contacten;

Dagelijks functioneren: Bijvoorbeeld vermogen om te werken;
 Spirituele aspecten: Bijvoorbeeld toekomstperspectief, doelen hebben, zin van het leven.
 Deze visie van ZonMw kan in verband gebracht worden met het holistische mensbeeld dat ook in mediation gehanteerd wordt. Verder kunnen het onderscheid dat gemaakt wordt op de biologische, de psychologische en de geestelijke zijnswijzen van Glasl en de spirituele behoeften van Kouwenhoven in verband worden gebracht met de visie van ZonMw.

Vanuit een onderzoek naar het domein van de geestelijke verzorging binnen de gezondheidszorg heeft Smit onderzoek gedaan naar zin en zingeving.

In zijn dissertatie 'Antwoord geven op het leven zelf' verwoordt Smit zingeving en het proces van zingeving als een proces waarin mensen antwoord geven op 'het leven zelf'. Hij schrijft daarbij dat het proces rust op het beschouwend vermogen van de mens dat uitgelokt wordt door ervaring van de contingentie, de breuklijnen en de ambiguïteit van het bestaan (Smit, 2015). Smit ontwikkelde een eigen visie op zin en het zingevingsproces (Smit, 2015). Vanuit deze visie heeft Smit een zingevingsprocesmodel gedestilleerd. Smit destilleert voor zijn zingevingsprocesmodel drie discourses vanuit een intellectuele achtergrond en aan de drie discourses ontleent Smit vervolgens drie gestalten van zin. Het eerste noemt Smit het premoderne metafysische discours. Aan dit discours ontleent Smit de gestalte van zin als een *verbondenheidservaring* omdat ieder mens iedere ervaring van zin op de een of andere manier ervaart als verbondenheid met een groter geheel. Hij schrijft hierover dat het zowel geldt in het dagelijkse leven bijvoorbeeld door het verlangen opgenomen te zijn in een gemeenschap als in spiritueel-religieuze zin door het opgenomen weten in een kosmisch of transcendent geheel. Deze verbondenheid uit dit discours is in verband te brengen met de hechting en de afhankelijkheid van het hebben en aangaan van relaties die in de vorige hoofdstukken aan de orde geweest zijn. Als tweede discours noemt Smit het hermeneutische discours en de zingestalte die hij daaraan ontleent, is (*het geven van*) *betekenis*. Deze zingestalte kan geplaatst worden in een cognitief-affectief proces van tot stand brengen van verbinding in het bewustzijn door onderlinge vergelijking. Aan het derde en laatste discours, het psychologische discours, ontleent Smit de gestalte van zin als *motivatie tot handelen*. Hij beschrijft deze gestalte als een vorm van intentionele betrokkenheid van de wil op iets buiten de mens zelf.

Na het benoemen van de drie discourses en bijbehorende gestalten van zin ontwerpt Smit zijn zingevingsprocesmodel.

FIGUUR 4.2. ZINGEVINGSMODEL SMIT (SMIT, 2015)

Als we nu het model van de dynamische oordeelsvorming in herinnering brengen dan kan gesteld worden dat het model van Smit sterke overeenkomsten vertoont met het model van de dynamische oordeelsvorming van Bos. Beide modellen geven een proces aan van denken, voelen, willen en doen. Beide modellen geven tevens aan dat het gaat om een actief, informeel en individueel proces waarmee mensen hun leven ordenen en betekenis geven.

4.4. METATHEORETISCHE CONCEPTEN IN DIENST VAN HET ACTIEVE PROCES VAN ZINGEVING

Navolgend een drietal metatheoretische concepten en modellen die richting geven aan de beantwoording van de vraag hoe ofwel de wijze waarop het actieve, informele en individuele proces waarmee mensen hun leven ordenen en betekenis geven kan verlopen en/of invulling kan krijgen.

4.4.1. EXISTENTIËLE PSYCHOLOGIE

Betekenisgeving en zingeving zijn vanuit de basis de doelstellingen voor de existentiële psychotherapie. Van Deurzen schrijft daarover dat voor haar het doel van de existentiële psychotherapie is het leven duidelijk en helder te krijgen, er op te reflecteren en om het te begrijpen. De mens wordt in zijn leven geconfronteerd met problemen maar het leven biedt ook mogelijkheden en grenzen worden verkend (Deurzen v., 2002). Verder schrijft zij dat het niet de bedoeling is mensen te genezen volgens het medisch model denken. In de existentiële psychotherapie wordt er vanuit gegaan dat een cliënt niet ziek is maar zich hooguit naar kan voelen naar aanleiding van het leven zelf of misschien gewoon onhandig is om het leven te leven (Deurzen v., 2002).

Het doel van existentiële psychotherapie is de mens te ondersteunen in het vinden van een richting in het leven door zicht te krijgen op het leven zelf. Het is een proces van reflectie op de doelen en de intenties van de mens en op de persoonlijke houding of attitude van deze mens ten aanzien van zijn of haar leven. Uiteindelijk is het doel de mens te ondersteunen bij het ontwikkelen en het consolideren van een persoonlijk en eigengemaakt vermogen om de uitdagingen en de problemen die het leven brengt aan te gaan, op te lossen of als nodig te verdragen (Deurzen v., 2002).

Van Deurzen schrijft over de grenzen van het leven het volgende: De grenzen van het leven zijn bepaald door een universele orde van:

- de natuurwetten, zoals zwaartekracht en de wetten van leven en dood,
- de sociale wetten, ingegeven door cultuur en menselijke relaties,
- de wetten van de intramenselijke gevoelens en emotie en de realiteit van de innerlijke sterktes en zwaktes van de mens,
- de ethische wetten die onze overtuigingen en waarden aansturen of besturen.

In de existentiële psychologie worden vier dimensies onderscheiden en gesteld dat mensen de wereld ervaren door middel van deze vier dimensies.

De onderscheiden dimensies zijn:

- de fysieke dimensie, die zij de 'Umwelt' noemen en de relatie aangeeft tussen de mens en de materiële wereld om ons heen. Ook wel te vergelijken met de biologische zijswegen van Glasl;
- de sociale dimensie, die 'Mitwelt' genoemd wordt. Dit is de relatie van de mens met andere mensen. Deze dimensie vertegenwoordigt onze eigen inbreng in een publiek domein waar culturele normen, sociale conventies en de machtsverhoudingen zorgen voor een inter-persoonlijke dynamiek

die vervolgens ons gedrag en onze ervaringen beïnvloeden. Dit is te vergelijken met het sociale domein van Glasl waarmee de zijnswezens van de mens in relatie staan;

- de persoonlijke dimensie, die als 'Eigenwelt' benoemd wordt en de relatie aangeeft met onszelf. Deze relatie met onszelf wordt gegeneerd door zelfreflectie. Hier kan een vergelijk gemaakt worden met de psychologische zijnswijze van Glasl;
- de spirituele dimensie, die 'Überwelt' genoemd wordt refereert aan onze relatie met overtuigingen, idealen, waarden en principes waarnaar wij leven. Dit is de dimensie van een overall wereldbeeld en een ideologisch perspectief die ons doen en laten op de andere dimensies bepalen. Maar ook hoe wij zin geven aan de wereld. Deze dimensie is te vergelijken met de geestelijke zijnswijze van Glasl.

In de volgende tabel, tabel 4.1., worden voorbeelden gegeven hoe de dimensies gekoppeld kunnen zijn aan de doelen van mensen in het proces van betekenisgeving en zingeving. Op elke dimensie contrasteert de *basic purpose* met een *ultimate concern*. Het eerste, *basic purpose*, stelt een ideale waarde voor die een mens bewust of onbewust nastreeft. Het tweede, *ultimate concern*, staat voor de logische en onvermijdelijke schaduwkant van een *basic purpose*. Deze *ultimate concern* is een bedreiging en staat het behalen van de ideale situatie in de weg. De richting voor een betekenisvol en zinvol leven wordt dan gegeven door het inzetten van een *realistic goal*.

Dimension	Basic purpose	Ultimate concern	Realistic goal
Physical (body)	Health Strength Happiness Life	Illness Weakness Misery Death	Survival Efficacy Comfort Safety
Social (ego)	Success Power Belonging Love	Failure Impotence Isolation Condemnation	Recognition Influence Kinship Respect
Personal (self)	Integrity Freedom Authenticity Certainty	Disintegration Dissolution Inauthenticity Confusion	Individuality Autonomy Specialness Identity
Spirituality (soul)	Truth Perfection Wisdom Good	Falsehood Imperfection Absurdity Evil	Understanding Virtue Meaning Responsibility

TABEL 4.1. DIMENSIONS OF HUMAN EXPERIENCE (DEURZEN V., 2002, P. 140).

In de existentiële therapie wordt niet getracht een oplossing of compromis te vinden. Wel wordt het bewustzijn vergroot dat er een dynamische uitwisseling tussen de twee extremen bestaat en wordt de uitdaging aangegaan met deze extremen te leren omgaan. Dit houdt in dat het een voortdurend en onvermijdelijk proces is van verandering en vooruitgang. Van Deurzen schrijft hierover: 'Progress is awareness of one's ability to shape the givens of the past into an acceptable present, thus creating new prospects for the future' (Deurzen v., 2002, p. 199).

Vanuit de 'Dimensions of Human Experience' (zie tabel 4.1.) wordt tevens een verband gelegd met het model van de dynamische oordeelsvorming en het voelen, denken, willen en doen van het model van Kouwenhoven. De wijze waarop binnen de existentiële psychologie betekenis tot stand komt gebeurt middels een actieve, informele en individuele reflectie tussen de polen *basic purpose* en *ultimate concern* en kan resulteren in een *realistic goal*. Als tenminste de reflectie tot stand komt en het proces doorlopen wordt zoals dat aangegeven wordt in de dynamische oordeelsvorming.

De volgende paragrafen 4.4.2. en 4.4.3. wordt middels de begrippen verbeelden en mentaliseren en de presentietheorie van Baart gepoogd een antwoord te geven op de opgeworpen vraag hoe het reflectieve proces om te komen tot zin- en betekenisgeving vorm kan krijgen en kan verlopen.

4.4.2. VERBEELDEN EN MENTALISEREN

Uit voorgaande paragrafen komen een aantal begrippen die verband houden met zingeving of betekenisgeving steeds terug en dat zijn de begrippen verbeelden (als innerlijk en mentaal proces) en het cognitief-reflexieve. De relatie en de verbondenheid spelen een grote rol. Vanuit de aandacht voor die overeenkomstige verbanden wordt in dit hoofdstuk aandacht besteed aan het begrip mentaliseren.

Mentaliseren is, zoals de onderzoekers Allen, Fonagy en Bateman in hun boek 'Mentaliseren in de klinische praktijk' definiëren: '*Mentaliseren is het met verbeeldingskracht waarnemen of interpreteren van gedrag voor zover dat samenhangt met intentionele toestanden*' (Allen et al., 2008). Zij schrijven dat mentale toestanden en gedrag onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn en dat deze mentale toestanden intrinsiek *intentioneel* zijn. Dat wil zeggen dat de mentale toestanden zich ergens op richten. Het mentaliseren is een fundamenteel menselijke eigenschap die zich ontwikkelt vanaf de geboorte. Het vermogen om te mentaliseren groeit normaliter met de ontwikkeling van de psyche doordat jonge kinderen hun psyche vinden in de psyche van hun verzorger(s). Het denken en voelen wordt waargenomen in de psyche van een andere persoon. Dit proces van ontwikkelen verloopt meer optimaal als kinderen een veilige gehechtheidsrelatie kunnen aangaan met hun verzorger(s). Allen, Fonagy en Bateman schrijven daarover dat een veilige hechting, voor zover bekend, de beste psychische voorwaarde biedt voor een spanningsvrije, speelse verkenning van de wereld. Het vermogen tot mentaliseren is kortweg 'het vermogen zich bewuste en onbewuste mentale toestanden voor te stellen bij zichzelf en anderen' (Allen et al., 2008, p. 12). Kortweg kan hier gezegd worden dat mentaliseren een vorm van zingeving en/of betekenisgeving in zich heeft.

De vaardigheid en het vermogen om te mentaliseren geven een handvat voor het proces van reflecteren op zin- en betekenisgeving. Dit levert een brug op om in te zoomen op het hoe, de wijze waarop, de mediator deze vaardigheid en het vermogen te mentaliseren verkrijgt.

Binnen de behandelmethode van Mentalization Based Treatment worden een aantal kenmerken gegeven voor een goede mentaliserende houding van de therapeut/begeleider (Expertisecentrum MBT Nederland, 2016).

De therapeut/begeleider:

- Beseft dat mentale toestanden nauwelijks zichtbaar zijn bij de ander;
- Heeft oprechte belangstelling;
- Is ontspannen en flexibel, zit niet vast;

- Kan speels zijn, met humor;
- Kan problemen oplossen door te geven en te nemen, is vergevingsgezind;
- Geeft meer de eigen ervaringen aan dan ervaringen en intenties van anderen;
- Neemt verantwoordelijkheid voor zijn eigen gedrag, het overkomt hem niet;
- Is nieuwsgierig naar gezichtspunten van anderen en verwacht dat anderen dat gezichtspunt kunnen verbreden;
- Heeft een coherente zelfrepresentatie, bijvoorbeeld middels een continuïteit in de levensgeschiedenis.

Al deze kenmerken dragen bij aan een goede mentaliserende houding en een goede mentaliserende houding lokt mentaliseren uit bij de ander (Allen et al., 2008). Dit houdt in dat de mediator consequent gebruik maakt van het vermogen tot mentaliseren, wetende dat op het moment van emotionele arousal, bijvoorbeeld door stress veroorzaakt door een conflict, het vermogen om te mentaliseren aangetast wordt, niet alleen bij de cliënten maar ook bij de mediator zelf. Dit vraagt om een reflectie ofwel een innerlijke dialoog van de mediator zelf en hoe hij het eigen vermogen tot mentaliseren inschat. Dit innerlijk reflectieve proces is voortdurend en parallel gaande binnen het proces van mediation.

Kortom de mentaliserende houding zoals benoemd in het boek 'Mentaliseren in de klinische praktijk' luidt: 'een open, onderzoekende en nieuwsgierige opstelling ten opzichte van wat er omgaat in de psyche van anderen en van jezelf. Deze mentaliserende houding vereist dat je opgewassen bent tegen ambiguïteit – dat wil zeggen dat je er geen moeite mee hebt als je dingen niet weet. Mentaliseren houdt in dat je allerlei mogelijkheden exploreert met een onbevangen houding, met een besef dat er aan ieder verhaal altijd meer vastzit.' (Allen et al., 2008, p. 343).

4.4.3. WAARDEN, NORMEN EN PRESENTIEBENADERING

Vanuit de *ethische* dimensie van zingeving, zoals deze benoemd wordt in de beroepsstandaard Geestelijke Verzorging van de VGVZ, worden waarden, normen en verantwoord handelen aangehaald. In het kader van de beantwoording van de vragen in deze thesis wordt aangaande de ethische dimensie van zingeving de presentiebenadering van Baart aangehaald. Binnen de presentiebenadering van Baart wordt expliciet gesproken over het realiseren van de waarde van erkenning. Erkenning veronderstelt op zijn beurt sociabiliteit en dat vraagt weer om hechting. Baart schrijft zelf dat het scheppen van betekenissen die zin hebben centraal staan binnen het realiseren van erkenning. Want als erkenning niet de essentie zou zijn dan verliest zij haar reden van bestaan, aldus Baart (Baart, 2011).

Daarnaast geeft Baart duidelijk aan hoe de presentie gestalte krijgt door werkprincipes te beschrijven die actief zijn binnen het proces van presentie. In onderstaande tabel worden de procesdoelen gekoppeld aan het werk- of moreel principe van de begeleider of presentiebeoefenaar. Dit werk- of moreel principe kent een geïnvolveerde waarde. Verder worden gerelateerde dimensies onderscheiden binnen de principes (zie tabel 4.2.).

procesdoel, gezien vanuit de werker	werk- of moreel principe	geïnvloerde waarde	dimensies van het principe
zorgbereid worden	1. zich vrijmaken	<i>beschikbaarheid</i>	a. deroutinisering
			b. de-institutionalisering
			c. open agenda
2. zich openen	<i>ontvankelijkheid</i>	a. toewending	
		b. ontwapening	
		c. aanraakbaarheid	
zich tot zorg verbinden	3. zich betrekken	<i>relatie</i>	a. onbevangenheid
			b. gespannenheid
			c. substantialiteit
de zorg identificeren	4. zich voegen	<i>bevestiging</i>	a. voorhandene/alledaagse
			b. eigen(lijk)e
			c. samenhangen (integraliteit)
5. zich verplaatsen	<i>solidariteit</i>	a. binnenperspectief	
		b. rationele reconstructie	
		c. partijdigheid	
de zorg geven	6. zich lenen	<i>zin</i>	a. inschrijfbaarheid
			b. instrumentele potenties
			c. sociaal-cultureel kapitaal
7. zich beheersen	<i>goede doel</i>	a. de tijd nemen	
		b. afwachten tot goede zich toont	
		c. richting vinden	
8. zich toewijden	<i>trouw</i>	a. belangeloze loyaliteit en onvoorwaardelijkheid	
		b. bedonderbaarheid	
		c. troost	

TABEL 4.2. DE WERKPRINCIPES VAN DE PRESENTIE-BEOEFENING (BAART, 2011, P. 760-761)

De conclusie die Baart zelf trekt ten aanzien van de presentiebeoefening is:

1. De presentiebenadering is geen ongeregelde praktijk maar een strenge aangelegenheid die competentie vereist. In die zin komt het overeen met de vaardigheid en een voortdurende reflectie op de eigen mentaliserende houding;
2. De basis van presentiebenadering wordt gevormd door het aangaan van een aandachtige, open en vooral trouwe betrekking waarin de presentiebeoefenaar zorg heeft voor de ander. Deze betrekking wordt ontwikkeld uit exposure. Volgens Baart bestaat er een intern verband tussen exposure, presentie en zorg. Hier is een vergelijk te maken met de mentaliserende houding omdat een open, onderzoekende en nieuwsgierige opstelling ten opzichte van wat er omgaat in de psyche van anderen en van jezelf gevraagd wordt;
3. De interventie- en presentiebenadering zijn geen alternatieven van elkaar maar zijn beiden aspecten van eenzelfde aanbod. Ze kunnen in vele gevallen in elkaar overgaan. Hierbij kan een vergelijk gemaakt worden met het actieve proces binnen het model van de dynamische oordeelsvorming en het actieve proces van denken, voelen, willen en doen uit het model van Kouwenhoven. Beide modellen leveren zowel interventie- als presentietechnieken.

4.5. CONCLUSIE

Na het exploreren van het begrip zingeving in dit hoofdstuk wordt voor het beantwoorden van de vragen van deze thesis de definitie van zingeving, zoals de VGVZ deze omschrijft, gehanteerd. De definitie luidt:

‘Zingeving duidt het meer actieve, informele en individuele aspect van het proces aan waarmee mensen hun leven ordenen en betekenis geven’.

De reden is dat in deze definitie alle van belang zijnde kenmerken, zoals handelen, ervaren, mens en wereld, samenhang, betrokkenheid, verbondenheid en begrippen, zoals cognitie, reflectie, verbeelding, transcendentie, enzovoort ondergebracht kunnen worden. Voornoemde kenmerken en begrippen hebben met het proces van zingeving en betekenis geven te maken. Dit kan zowel vanuit een spirituele, religieuze en of levensbeschouwelijke visie. Verder sluit de definitie aan bij de vier behoeften van Baumeister om tot zingeving te kunnen komen en bij de hedendaagse onderzoeken op het gebied van zingeving en met name de onderzoeken die plaatsvinden binnen de gezondheidszorg.

De modellen van Mooren en Smit geven aanduidingen hoe het zingevingsproces verloopt. Waarbij het model van Mooren zowel de grotere als de alledaagse zingevingsprocessen, zingevingservaringen en zingevingskaders aangeeft. Daarmee past het model, als het gaat om zingeving en het herkennen van zingeving, op alle zes dimensies van gezondheid zoals Huber deze heeft gedefinieerd. Uitgaande van het model van Mooren beperkt zingeving zich dus niet alleen tot de dimensie van de spirituele aspecten maar bestrijkt het zeker ook de andere vijf dimensies.

De metatheoretische concepten vanuit de existentiële psychologie, het mentaliseren en de presentiebenadering bieden aanknopingspunten hoe de mediator methodisch te werk kan gaan met het proces van betekenis- en zingeving. Daarnaast leveren deze metatheoretische concepten:

- Zicht op de begrippen verbeelding en op het cognitief-reflexief werken;
- De mogelijkheid verbanden te leggen tussen verbeelding, cognitief-reflexief werken, mentaliseren en zingeving;
- Een nadruk op het belang van erkenning, hechting en relatie voor het proces van zingeving en betekenisgeving;
- Een ander perspectief door vier dimensies te onderscheiden, te weten de fysieke, de sociale, de persoonlijke en de spirituele dimensie. Deze dimensies beïnvloeden elkaar maar vooral omdat de spirituele dimensie daartoe een overall wereldbeeld aanreikt, volgens de existentiële psychologie;
- Een besef dat conflicten niet opgelost hoeven te worden om als zingevend ervaren te worden;
- Een besef dat een conflict zin kan krijgen door de pijn te verdragen dat het conflict met zich meebrengt omdat door betekenisgeving een keuze gemaakt kan worden hoe de mens zich wil verhouden tot de pijn van het conflict.

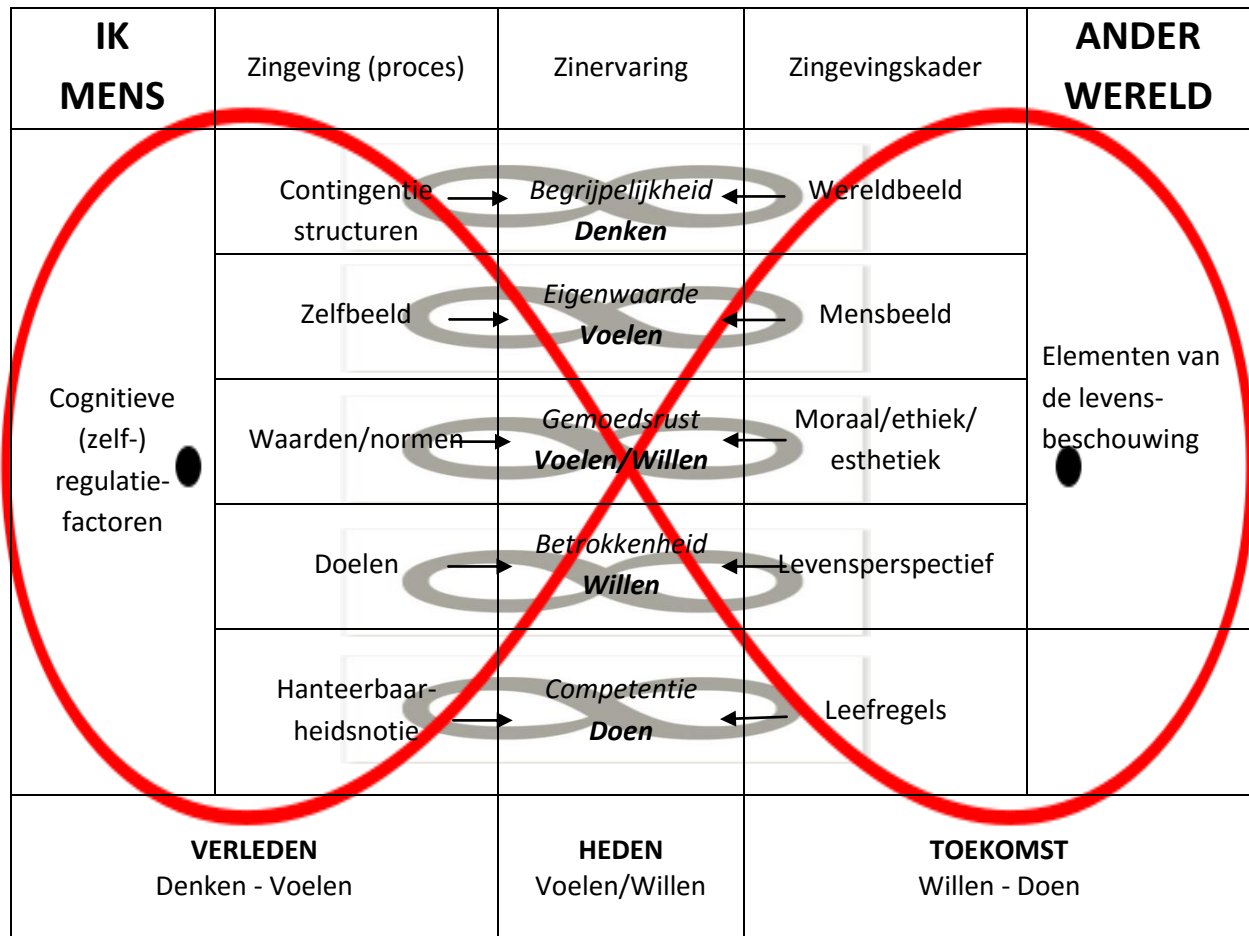
5. HEURISTISCH WERKMODEL EN METHODEN VOOR ONDERZOEK

Uitgaande van de definitie van zingeving; ‘Zingeving duidt het meer actieve, informele en individuele aspect van het proces aan waarmee mensen hun leven ordenen en betekenis geven’, worden in dit

hoofdstuk relaties gelegd met de verschillende begrippen en modellen die in de literatuurstudie benoemd zijn. Het leggen van de relaties heeft ten doel een heuristisch werkmodel te genereren. Het heuristisch werkmodel wordt onder andere gebruikt als input voor het opstellen van de vragen voor de enquête en de interviews. Daarnaast dient het heuristisch werkmodel als analyse gereedschap voor zowel de enquête als de interviews. Uiteindelijk heeft het ten doel de centrale vraag en de deelvragen te beantwoorden.

5.1. HET HEURISTISCH WERKMODEL

Navolgend het heuristisch werkmodel schematisch weergegeven:

FIGUUR 5.1. HEURISTISCH WERKMODEL

Het heuristische werkmodel bestaat uit het model van Mooren (zie figuur 4.1.) waarbij tegelijkertijd in de basis het actieve proces van ervaren en handelen weergegeven wordt middels het model van de dynamische oordeelsvorming van Bos (zie figuur 2.2.).

Het model van de dynamische oordeelsvorming vertegenwoordigt het actieve proces van het denken, voelen, willen en doen. Daarmee kan het model ingezet worden binnen het proces van (zelf)reflectie.

Verder kan de tijd, gezien binnen het model van de dynamische oordeelsvorming, worden opgedeeld in de tijdsentiteiten verleden, heden en toekomst. Vanuit de tijdsentiteit verleden wordt via het

heden duiding gegeven aan de toekomst. Tijd dient hier niet als lineaire tijd gezien te worden. Binnen de (zelf)reflectie ofwel het actieve proces van denken, voelen, willen en doen is tijd, de beweging tussen de tijdsentiteiten een belangrijke factor. Zingeving en betekenisgeving ontstaan *in de tijd* en met name in het heden en daar waar de lijnen van de lemniscaat in het model van de dynamische oordeelsvorming zich kruisen. Zingeving en betekenisgeving komen in die zin tot stand in het heden. Dat houdt in dat bewustwording op en het vermogen om te komen tot zingeving en betekenisgeving vooral in het hier-en-nu ondersteund kan worden.

Het grote rode lemniscaat en ook de kleine lemniscaten op de verschillende niveaus van zingeving geven in het heuristisch werkmodel (zie figuur 5.1.) dan ook het actieve, informele en individuele proces aan waarmee mensen hun leven ordenen en betekenis geven. Hiermee wordt de werkdefinitie van zingeving volledig gevolgd waar het gaat om het actieve proces.

De twee kanten van de lemniscaat staan voor de twee polen of de tegenstellingen die de mens ervaart. Hier wordt een verband gelegd met de tegenstellingen die mensen ervaren als zij in conflict zijn. In het uitgewerkte heuristische werkmodel (figuur 5.1.) liggen de begrippen betrokkenheid, verbondenheid, relatie en hechting besloten in de polariteiten 'IK' en de 'ANDER'. Het een kan niet zonder het ander. 'IK' kan ook aangeduid worden met 'MENS' en 'ANDER' met 'WERELD'. Binnen deze polariteiten, ofwel dualiteiten, kunnen wrijvingen ontstaan die de balans tussen beide polariteiten kan verstoren en zo het idee of gevoel kan geven dat de verbinding verloren raakt. De disbalans levert een naar en angstig gevoel op, een angst voor verlies van verbondenheid, een ervaring van disharmonie en het ervaren van een conflict. Uiteindelijk levert het een verlies van zin of betekenis op.

Eberg schreef dat conflicten tegenstellingen zijn van onvereenigbare doelstellingen of waarden én tegelijkertijd staan zij ook in relatie tot elkaar (Eberg, 2012). Door bewustwording en het richten van aandacht op de ene pool, waardoor angst en stress en verlies van zin en betekenis ervaren wordt, ontstaat een zingevingscrisis. Hierdoor raakt de andere pool uit zicht en wordt verdrongen naar het onbewuste. Geconcludeerd wordt dat het in evenwicht krijgen en/of houden, door bewust richting te geven aan de intentie en de aandacht voor beide polen, als resultaat kan hebben dat de mens tot betekenis en zingeving komt. In die zin kan een conflict theoretisch bijdragen aan zingeving en betekenisgeving.

De *verbondenheidservaring* vanuit een metafysisch discours van Smit levert een sterke aanwijzing dat zingeving en betekenisgeving in verband gebracht kunnen worden met hechting vanuit het hermeneutische en het psychologische discours, de samenhang, betrokkenheid en oriëntatie op kaders uit het model van Mooren en met de hechting binnen relaties als besproken in het hoofdstuk 3, paragraaf 3.2. over conflicten.

Uit de literatuur lijkt verder een conclusie getrokken te kunnen worden dat aandacht voor en het vergroten van het vermogen tot (zelf)reflectie een richting is om tot zingeving en betekenis te komen. Bijvoorbeeld door het cognitieve-reflexieve proces, ook wel genoemd verbeelding, dat binnen de psychotherapie van het mentaliseren ingezet wordt (Allen et al., 2008) en de wijze waarop in de presentietheorie de mens in een proces van betekenisgeving aandacht heeft voor het conflict op het moment als er een conflict ervaren wordt. Beide concepten zijn van belang voor de mediator binnen de vraag hoe en op welke wijze de mediator het proces van zin- en betekenisgeving herkent en daar vervolgens bewust en systematisch iets mee kan doen.

In het begrip (zelf)reflectie ligt het proces van denken, voelen, willen en doen besloten en dit wordt tevens aangemerkt als een actief proces. Daarnaast vindt dit actieve proces plaats binnen vier dimensies, zijnde de fysieke, de sociale, de persoonlijke en de spirituele dimensie (Deurzen v., 2002). Omdat binnen de polen 'IK' of 'MENS' en 'ANDER' of 'WERELD' de vier dimensies gedefinieerd worden, kan gesteld worden dat dit actieve proces plaats vindt binnen beide polen waarbij beide polen op elkaar betrokken zijn.

Uiteindelijk zijn uit het heuristisch werkmodel kerncategorieën geabstraheerd (Boeije, 2012) en binnen deze kerncategorieën zijn topic en codewoorden ondergebracht. De geabstraheerde kerncategorieën zijn benoemd als Intern, Verbinding en Extern.

De kerncategorie Intern staat voor 'IK', 'MENS', binnenwereld, cognitieve (zelf)regulatiefactoren, 'VERLEDEN', *denken* en *voelen* en zingevingsproces(sen).

De kerncategorie Extern staat voor 'ANDER', 'WERELD', buitenwereld, elementen van levensbeschouwing, 'TOEKOMST', *willen* en *doen* en zingevingskader(s).

De kerncategorie Verbinding staat voor verbondenheid, contact, 'HEDEN', *voelen/willen* en de zinervaring(en).

Theoretisch beschouwd heeft de literatuurstudie geleid tot een mogelijkheid om te coderen met als doel de gegevens binnen het empirisch onderzoek hanteerbaar te maken. De uitwerking van een topic- en codewoordenlijst vanuit de kerncategorieën is opgenomen in bijlage 2.

5.2. METHODOLOGISCHE VERANTWOORDING EMPIRISCH ONDERZOEKSDEEL

In de methodologische verantwoording van het empirisch onderzoeksdeel wordt verantwoording afgelegd over de wijze waarop de centrale vraag en de deelvragen van deze thesis beantwoord worden.

ENQUETE

De resultaten en de analyses van de enquête dienen voornamelijk als input voor de beantwoording van de centrale vraag van deze thesis en deelvraag 2.

De centrale vraag van deze thesis luidt: *Op welke wijze kan volgens de mediator het bewust en systematische aandacht geven aan zingeving en zingevingservaringen binnen het proces van de familiemediation bijdragen aan het hanteren, verwerken en oplossen van de aangedragen conflicten en/of conflictissues binnen een mediation?*

Deelvraag 2: *Spelen de eventueel uit de literatuur gevonden relaties tussen conflicten, conflictantering en zingeving een rol in het werk van de mediator? Zo ja, hoe?*

Voor beantwoording van deelvraag 2 is het nodig zicht te krijgen op hoe de mediator zingevingsaspecten herkent. De aanname wordt gedaan dat herkenning op drie niveaus plaatsvindt. Op het eerste niveau wordt gevraagd naar het herkennen van elementen die te maken hebben met de wijze waarop mediators zelf betekenis geven aan hun eigen zingeving en deze zoekfunctie past binnen de kerncategorie Intern. Op het tweede niveau wordt gevraagd of herkenning van zingeving bij de cliënten en de door hen ingebrachte conflicten kan ontstaan en of de (familie)mediators zich

daarvan bewust zijn en de zoekfunctie past binnen de kerncategorie Extern. Op het derde niveau wordt gevraagd of de zingevingservaringen van de (familie)mediator zelf en de wijze waarop zij tot zingeving komen van invloed zijn bij het herkennen van zingeving bij de cliënten en of deze herkenning effect ofwel invloed heeft op hun handelwijze en de zoekfunctie past binnen de kerncategorie Verbinding.

De vragenlijst voor de enquête is deels opgesteld op basis van kerncategorieën Intern, Extern en Verbinding.

Verder krijgen de zes dimensies voor gezondheid (Huber, 2014) een plaats binnen de vragenlijst omdat de zes dimensies van gezondheid empirisch zijn onderzocht en getoetst en het model uitgaat van een holistisch mensbeeld. Voornamelijk vanwege het jargon dat gehanteerd wordt binnen de zes dimensies van gezondheid (taalveld) wordt voor deze thesis de keuze gemaakt de indeling van de zes dimensies van gezondheid in de enquête integraal over te nemen. Dit omdat verwacht wordt dat het jargon ingangen verschaft in het dagelijkse werk van de professional, de mediator. Met andere woorden wordt de aanname gedaan dat het taalveld van de zes dimensies van gezondheid gemakkelijker begrepen zal worden. Het gebruik van jargon kan een metaforische functie hebben en daarmee wordt het proces van verbeelding ondersteund.

De vragenlijst is als volgt opgesteld:

De vragen 1 tot en met 13 van de vragenlijst zijn vragen over de persoonlijke gegevens van de mediator.

De vragen 14 tot en met 19 zijn vragen om zicht te krijgen op het herkennen van zingevingsaspecten bij de mediator zelf en of deze zingevingsaspecten herkend worden bij de cliënten. Vragen zijn gebaseerd op het heuristisch werkmodel en de zes dimensies van gezondheid van Huber.

De analyse van vraag 19 is gedaan op basis van axiaal coderen (Boeije, 2012) door labelen van de resultaten aan de kerncategorieën en de bijbehorende topic en codewoorden. Het axiaal coderen heeft als doel de relevantie van de verschillende in de literatuur benoemde begrippen en de zes dimensies van gezondheid te bepalen en begrippen uit het heuristisch werkmodel te abstraheren. In bijlage 3 is van vraag 19 een voorbeeld van een uitgewerkte versie van het axiaal coderen opgenomen.

De vragen 20 tot en met 23 zijn afsluitende vragen.

De groep mediators die geselecteerd zijn voor de enquête bestaat enerzijds uit de leden van de Mediators vereniging voor familiemediators (Mfam) en anderzijds uit de leden van de Nederlandse Mediators Vereniging Noord (NMV-Noord). Uiteindelijk is de enquête uitgezet onder 171 mediators. Het invullen van de enquête nam circa 10 tot 15 minuten in beslag. Een voordeel was dat de enquête online is uitgezet en er kon daarom gemakkelijk via de mail een herinneringsbericht gestuurd worden. De enquête heeft online open gestaan van 1 tot en met 17 mei 2016. De uiteindelijke respons is 45,6%. De vragenlijst van de enquête is opgenomen in bijlage 1.

INTERVIEWS

Het interview is enerzijds bedoeld om het perspectief ofwel de bestaansoriëntaties van de geïnterviewden te leren kennen met betrekking tot zingeving, conflicten en mediation en de mogelijke relaties daartussen en anderzijds het beschrijven en waar mogelijk verklaren van de onderzochte onderwerpen.

De resultaten en de analyses van de interviews dienen voornamelijk als input voor de beantwoording van de centrale vraag van deze thesis en de deelvragen 2 en 3. Waarbij een verdieping gezocht wordt op deelvraag 2 naar aanleiding van de resultaten uit de enquête.

Deelvraag 3 luidt: *Wanneer is volgens de mediator het aandacht besteden aan zingeving en zingevingservaringen van toegevoegde waarde voor mensen die een conflict ervaren?*

Doel van de interviews is het herkennen van elementen uit het heuristische werkmodel en de resultaten van de enquête op drie niveaus en om daarmee mogelijke verbanden te leggen met de handelingspraktijk van de mediators. Maar ook hoe de mediators vormgeven aan in eerste instantie hun eigen zingeving en in tweede instantie aan het mogelijk vormgeven van zingeving binnen de mediation.

Voor het soort interview is gekozen voor een topicinterview (Baarda et al., 2013). In een topicinterview is de vraagmethode open, maar de onderwerpen die aan bod komen, liggen min of meer vast door de topics. De topics en de trefwoorden die bij de topics horen zijn samengesteld en gecategoriseerd uit de analyses van de enquête en uit de kerncategorieën Intern, Verbinding en Extern (zie bijlage 3).

Voor beantwoording van deelvraag 2 is net als bij de enquête nodig zicht te krijgen op hoe de mediators zingevingaspecten herkennen, waarbij uitgegaan wordt van de eerder genoemde aanname dat herkenning op drie niveaus plaatsvindt. In de wijze van vraagstelling is binnen de interviews rekening gehouden met het kunnen herkennen van de drie niveaus zingeving door vooral te kijken naar de wijze hoe zij zelf hun eigen zingeving bewust krijgen of hebben. Bij deze vragen werd vooral gelet op codewoorden uit de kerncategorie Intern met als voorbeelden de woorden zelfbeeld, waarden en normen, doelen, competentie. Voor wat betreft de vraag hoe de mediator relaties legt tussen conflicten, conflicthantering en zingeving van zichzelf en bij de cliënten is vooral gelet op het actieve proces vanuit de dynamische oordeelsvorming dat zich beweegt tussen de tegenpolen en kerncategorieën Intern en Extern en de Verbinding met als codewoorden (zelf)reflectie op gevoel en emoties, mentaliseren en de wijze waarop de mediator aandacht heeft en aanwezig is.

Voor beantwoording van deelvraag 3 is tijdens het interview gelet op alle drie de kerncategorieën met een focus op woorden die duidelijk een zinervaring weergeven en in de kerncategorie Verbinding passen.

De selectie van de respondenten voor de interviews heeft plaatsgevonden naar aanleiding van een bevestigend beantwoorde vraag of de geënquêteerde benaderd mocht worden voor verder onderzoek. Er hebben van de 78 respondenten 50 aangegeven bereid te zijn mee te werken aan verder onderzoek. Uit deze groep van 50 respondenten zijn 15 respondenten aangeschreven met de

vraag om mee te doen aan een interview. Navolgend wordt aangegeven hoe gekomen is tot een selectie van de 15 respondenten: eerst zijn de respondenten ingedeeld in drie categorieën naar aanleiding van hun oorspronkelijke beroepsopleiding(en) zijnde, de rechtswetenschappelijke, de bedrijfswetenschappelijke en de mens- en gedragswetenschappelijke opleiding. Omdat niet in alle gevallen een duidelijke toewijzing plaats kon vinden is een vierde categorie 'anders' opgezet. Van deze lijsten zijn de eerste vier geselecteerd. Met uitzondering van de lijst bij de categorie 'anders'. Van de categorie 'anders' zijn drie respondenten geselecteerd en benaderd.

Er hebben 7 interviews plaatsgevonden. In deze thesis worden de analyse resultaten van drie interviews in gepresenteerd.

De keuze voor de drie te analyseren interviews is gebeurd naar aanleiding van de toezegging van de eerste drie respondenten met het specialisme familiemediation die uitgenodigd zijn voor een interview en aangaven mee te willen werken aan een interview.

De analyse van de interviews is gedaan middels een proces van selectief coderen volgens de kerncategorieën Intern, Extern en Verbinding en topic- en codewoordenlijst. De nadruk bij deze wijze van codering ligt op het zoeken naar en leggen van verbanden tussen de kerncategorieën en de integratie van gegevens om de vraagstelling te beantwoorden (Boeije, 2012).

6. RESULTATEN EN ANALYSES EMPIRISCH ONDERZOEK

In dit hoofdstuk worden zowel de resultaten en de analyses van de enquête als de interviews beschreven.

6.1. RESULTATEN EN ANALYSES VAN DE ENQUÊTE

De enquête is uitgezet onder de leden van de Mfam en NMV-Noord. De groep bestaat uit 171 personen. In deze groep zijn dubbele lidmaatschappen, meldingen dat de email voor uitnodiging aan de enquête niet aangekomen is bij de ontvanger en meldingen van personen dat zij inmiddels geen mediator meer zijn verwerkt en uitgesloten. Uiteindelijk is de enquête uitgezet onder 171 mediators. De enquête heeft voor beantwoording op internet opengestaan van 1 tot en met 17 mei. Er zijn 78 respondenten en dat brengt de uiteindelijke respons op 45,6%. De enquête kan op de kenmerken geslacht en lidmaatschap van de Mediators federatie Nederland (MfN) representatief genoemd worden. De resultaten van een onderzoek dat is gedaan onder de 3052 leden van de Mediators federatie Nederland (MfN) en gepresenteerd is tijdens het mediationcongres 2015 op 26 november geeft aan dat het ledenbestand bestaat uit circa 30% mannen en circa 70% vrouwen. Van de respondenten in de enquête is 33,3% man en 66,7% vrouw. Verder geeft 93,6% (=73 respondenten) in de enquête aan lid te zijn van de MfN. Een aantal belangrijke cijfers van dat onderzoek zijn opgenomen in bijlage 4. Op het kenmerk leeftijdscategorie toont de enquête geen representativiteit in vergelijking met de MfN-cijfers. Vooral het ontbreken van respondenten in de leeftijdscategorie jonger dan 40 jaar valt hierbij op. Verder geeft in de enquête in totaal 80,8% (=63 respondenten) aan dat zij ouder zijn dan 50 jaar. Dit ten opzichte van 53% bij de leden van de MfN.

Het is niet duidelijk of de representativiteit op het kenmerk leeftijdscategorie verhoogd kan worden omdat geen non-respons onderzoek is gedaan.

De gehele vragenlijst voor de enquête is opgenomen in bijlage 1. De rapportage van de onbewerkte cijfers van de enquête is bij de onderzoeker op te vragen.

In dit hoofdstuk worden in het kader van de beantwoording van de centrale vraag van deze thesis de volgende resultaten besproken en geanalyseerd:

Het opleidingsniveau en de aard van de beroepsopleiding van de respondenten is als volgt beantwoord:

	Rechtswetenschap		Bedrijfswetenschap		Mens- en gedragswetenschap	
	aantal	percentage	aantal	percentage	aantal	percentage
MBO	0	0	0	0	0	0
HBO	19	24.4	22	28.2	23	29.5
WO	30	38.5	13	16.7	16	20.5
n.v.t.	29	37.2	43	55.1	39	50
totaal	78	100	78	100	78	100

In de categorie 'mens en gedrag' hebben twee respondenten aangegeven zowel een HBO als een WO opleiding te hebben genoten.

Het hoogste percentage WO opgeleide respondenten ligt in de categorie 'Rechtswetenschap'. De meeste, zijnde 55.1%, respondenten hebben bij de categorie 'Bedrijfswetenschap' aangegeven geen opleiding in die richting te hebben gevolgd.

Een verklaring waarom een groot deel van de respondenten als hoogst genoten opleiding een WO opleiding in de rechtswetenschappen hebben genoten is waarschijnlijk gelegen in het feit dat mediation in Nederland sterk gelieerd is aan de rechtspraak en het juridische werkgebied.

Het merendeel, 76,9% van de respondenten geeft aan zichzelf als levensbeschouwelijk ingesteld te zien. Zichzelf als spiritueel beschouwend is 25,6% en 12,8% beschouwt zichzelf als religieus. Daarbij geeft 11,5% aan te behoren tot een religieus, spiritueel of levensbeschouwelijke groepering.

Op de vraag met welke stroming de respondenten zich het meest verwant voelen werd door de respondenten de volgende verwantschap aangegeven (in aantallen en percentages):

Humanisme	30	38.5%
Geen andere stroming	19	24.4%
Christendom: protestant	15	19.2%
Christendom: rooms-katholiek	14	17.9%
Atheïsme	7	9.0%
Boeddhisme	6	7.7%
Agnosticisme	5	6.4%
Jodendom	4	5.1%
Andere stromingen nl.:	3	3.8%
Hindoeïsme	1	1.3%
New Age	1	1.3%
Islam	0	0.0%

De gevoelde verwantschap in deze vraag lijkt vergelijkbaar te zijn met de levensbeschouwelijke instelling als aangegeven bij de vorige vraag. Het lijkt er tevens op dat mediators een westers waarden- en normenpatroon aanhouden. Als gekeken wordt naar de historie en de ontwikkeling van mediation dan kan gesteld worden dat de houding binnen mediation in de huidige westerse wereld waarschijnlijk sterk is afgeleid van in de oorsprong joods-christelijke waarden en normen.

Bij de vraag over welke benadering de respondenten het vaakst inzetten is de faciliterende/probleemoplossende benadering (82,1%) het meest gekozen, daarna de transformatieve benadering (29,5%), de narratieve benadering (24,4%) en als laatste de evaluerende benadering (19,2%). Een deel van 19,2% geeft aan een andere benadering te volgen waarbij 7 respondenten binnen die groep aangeven een combinatie van benaderingen in te zetten en dat het inzetten van de benadering(en) afhankelijk is van de situatie. Ook binnen de groep respondenten met een specialisatie familiemediation is deze volgorde van benaderingen gekozen.

In de enquête hebben de 78 respondenten aangegeven dat zij meerdere specialisaties hebben. Gemiddeld hebben de 78 respondenten ieder 3,1 specialisaties. Van de 78 respondenten hebben 66

aangegeven zich gespecialiseerd te hebben in familiemediation. Het gemiddelde aantal jaren dat deze 66 respondenten werkzaam zijn geweest als familiemediator is 9,9 jaar. De mediaan ligt hierbij op 8,5 jaar, de modus op 16 jaar en de range is 29 jaar. De standaarddeviatie ligt op 6,42 jaar.

Bij de vragen 14 tot en met 19 wordt alleen de groep respondenten geanalyseerd die aangegeven hebben zich gespecialiseerd te hebben in familiemediation. De reden voor deze keuze is gelegen in het zuiver kunnen beantwoorden van de centrale vraag en de deelvragen.

De stellingen van vraag 14 zijn opgesteld op basis van zes dimensies van gezondheid. Deze zes dimensies zijn verwoord naar aanleiding van het onderzoek 'zingeving in de zorg' door het zorgpanel van de NCPF in opdracht van ZonMw. De dimensies luiden:

1. Kwaliteit van leven: Bijvoorbeeld gelukkig zijn, genieten, lekker in uw vel zitten
2. Lichamelijke aspecten: Bijvoorbeeld ziekte, klachten en pijn
3. Geestelijke aspecten: Bijvoorbeeld emoties, veerkracht, zelf regie kunnen voeren
4. Meedoen in de maatschappij: Bijvoorbeeld betekenisvol werk, sociale contacten
5. Dagelijks functioneren: Bijvoorbeeld vermogen om te werken
6. Spirituele aspecten: Bijvoorbeeld toekomstperspectief, doelen hebben, zin van het leven

In de enquête konden de stellingen per dimensie beantwoord worden in een schaalindeling mee oneens, enigszins mee oneens, enigszins mee eens, mee eens en niet van toepassing. Omdat men niet neutraal heeft kunnen antwoorden kunnen clusters 'negatief' en 'positief' gemaakt worden door de keuzes mee oneens en enigszins mee oneens te clusteren als 'negatief' en de keuzes mee eens en enigszins mee eens te clusteren als 'positief'. De keuze niet van toepassing wordt als missing aangemerkt en komt binnen deze groep slechts 1 keer voor bij de categorie lichamelijke aspecten (2).

Dit levert de volgende resultaten op voor het cluster 'positief':

		Aantal positief	Percentage positief
1	Kwaliteit van leven	66	100
2	Lichamelijke aspecten	63	95.5
3	Geestelijke aspecten	66	100
4	Meedoen in de maatschappij	59	89.4
5	Dagelijks functioneren	61	92.4
6	Spirituele aspecten	60	90.9

Voorgaande tabel laat zien dat het merendeel van de in familiemediation gespecialiseerde respondenten een hoge mate van bewuste aandacht heeft voor de zes dimensies van gezondheid binnen het proces van familiemediation.

Om zicht te krijgen of de levensbeschouwelijke instelling van de respondenten invloed heeft op het al of niet aandacht hebben voor de zes dimensies van gezondheid is een kruistabel gegenereerd door de vragen 12 en 14 met elkaar in verband te brengen. Omdat binnen de levensbeschouwelijke instelling meerdere antwoorden gekozen konden worden is n 87. Onder de groep van 66 in familiemediation gespecialiseerde respondenten wordt 'negatief' aangegeven bij:

- Kwaliteit van leven (1): geen van de respondenten;

- Lichamelijke aspecten (2): 2 respondenten die zichzelf beschouwen als levensbeschouwelijk;
- Geestelijke aspecten (3): geen van de respondenten;
- Meedoen in de maatschappij (4): 1 respondent die zichzelf beschouwd als spiritueel, 5 respondenten die zichzelf beschouwen als levensbeschouwelijk en 1 respondent behorend tot een religieuze/spirituele of levensbeschouwelijke groepering;
- Dagelijkse functioneren (5): 3 respondenten die zichzelf beschouwen als levensbeschouwelijk;
- Spirituele aspecten (6): 1 respondent die zichzelf als spiritueel beschouwd en 5 respondenten die zichzelf als levensbeschouwelijk zien.

Wat hierin opvalt is dat bij beantwoording de levensbeschouwelijk ingestelden in verhouding tot de religieus en spiritueel ingestelden het vaakst (15) ‘negatief’ antwoorden op de stellingen. Als gekeken wordt hoe familiemediators in vraag 12 geantwoord hebben wat hun levensbeschouwelijke instelling is en gekeken wordt naar de oorspronkelijke verhouding levensbeschouwelijk ingestelden van vraag 12 ten opzichte van de spiritueel, religieus ingestelden en behorende tot een levensbeschouwelijke stroming dan lijkt het er op dat deze vergelijking een beeld laat zien dat de religieus, spiritueel en tot een religieuze/spirituele of levensbeschouwelijke groepering behorende meer aandacht hebben voor alle zes dimensies van gezondheid. Dit beeld geeft op deze hoeveelheden respondenten geen significant verschil. Het is wellicht interessant verder uit te zoeken waarom hier, weliswaar een klein verschil, ontstaat met betrekking tot het hebben van aandacht voor alle zes dimensies van gezondheid volgens de eigen levensbeschouwelijke instelling. Deze enquête geeft daarvoor echter geen verklaring.

Ook bij de andere specialisaties is een tendens dat er bewust en ‘positief’ aandacht is binnen het proces van mediation voor alle zes dimensies van gezondheid.

De resultaten van vraag 15 zeggen iets over de cognitieve (zelf)regulatiefactoren en met name over de attitude ofwel beroepshouding van de mediator. De attitude/beroepshouding is sterk gekoppeld aan (beroeps)waarden en normen. Een groot deel van de in de vraag benoemde beroepsmotieven zijn overgenomen uit het beroepsprofiel van de MfN Registermediator (Mediation federatie Nederland (MfN), 2016; Mediationtoets, 2016).

Met uitzondering van de motieven ‘partijen effectief laten onderhandelen’, ‘collegiale contacten met andere mediators’, ‘bijdragen aan het opleiden van nieuwe collega’s’ en ‘het doen van wetenschappelijk onderzoek’, onderschrijven alle respondenten dat de beroepsmotieven in meer of mindere mate van toepassing zijn. De antwoorden liggen vaker in de categorieën ‘van toepassing’ en ‘sterk van toepassing’ dan in ‘soms van toepassing’. Sterk van toepassing worden geacht de motieven:

-‘het werk goed doen’ (54). Dit beroepsmotief is gekoppeld vanuit de cognitieve (zelf)regulatiefactoren aan het zingevingsproces en geeft aan dat de mediator bewust is van een hanteerbaarheidsnotie, de *competentie* als zinervaring en de opgestelde leefregels als zingevingskader (zie het heuristisch werkmodel figuur 5.1.);

-‘tonen van respect, zowel door u als mediator naar partijen als partijen naar elkaar’ (52).

Waarbij het zingevingsproces bestaat uit waarden en normen en een hanteerbaarheidsnotie om cliënten onderling zover te krijgen dat zij respect kunnen tonen. De zinervaringen die het oplevert

zijn gemoedsrust en competentie en het zingevingskader bestaat uit moraal, ethiek en esthetiek en leefregels (zie het heuristisch werkmodel figuur 5.1.). Verder kan hier het hebben van een doel als zingevingproces gekoppeld worden met de bijbehorende zinervaring betrokkenheid en het levensperspectief als zingevingskader;

- 'evenwichtige behandeling van partijen in geschillen' (51) heeft enerzijds te maken met de waarden en normen en anderzijds met doelen als zingevingproces. De zinervaringen zijn dan gemoedsrust en betrokkenheid en het zingevingskader bestaat uit moraal, ethiek en esthetiek en levensperspectief.

Als deze analyse vergeleken wordt met onderdelen van het heuristisch werkmodel en de kerncategorieën die daaruit geabstraheerd zijn dan kan hiermee gesteld worden dat de mediator aandacht heeft voor het actieve proces van voelen, denken, willen en doen. Zowel met het oog op zich zelf als met het oog op de cliënten.

Verder kan vanuit het heuristisch werkmodel geïnterpreteerd worden dat de mediator het van belang vindt dat er:

1. Verbinding is of tot stand gebracht wordt door positieve aandacht voor partijen;
2. Een intrinsieke motivatie is om tot een kwalitatief goede verbinding met partijen te komen;
3. De kwaliteit van de verbinding tussen partijen goed is;
4. Evenwaardigheid binnen de relatie aanwezig is of opgebouwd wordt.

In vraag 16 wordt gevraagd naar de bronnen waaraan de mediator steun ontleent voor de uitoefening van het werk. Deze vraag geeft weer dat de mediator reflecteert, deze reflectie vergelijkt met de ander en zo tot betekenisgeving komt in het werk. De respondenten geven in de enquête aan dat zij steun ontleen aan:

contacten met collega's	65	98.5%
contacten met partner of binnen het gezin/familie	49	74.2%
lezen	47	71.2%
werk	33	50.0%
contacten met vrienden	30	45.5%
ontspanning in de natuur	28	42.4%
sport	28	42.4%
spiritualiteit/religie	23	34.8%
kunst	15	22.7%
anders, nl.:	6	9.1%

De 13 reacties bij de keuzemogelijkheid 'anders, nl.' zijn gecategoriseerd en onderverdeeld bij de andere categorieën indien passend. In de categorie 'anders, nl.' blijven na het onderbrengen bij benoemde categorieën voornamelijk reacties over die te maken hebben met de vakgerichte ontwikkeling als mediator. Opvallend is dat de respondenten vooral aangeven de contacten met collega's en/of partner, gezin of familie belangrijke steunbronnen te vinden. Dit kan een aanwijzing zijn dat mediators het belang van verbinding en verbondenheid met andere mensen belangrijk achten.

Vraag 17 en 18 laten zien of de respondenten emoties en gevoelens herkennen bij hun cliënten. Deze vraag houdt verband met de dimensie van de geestelijke aspecten van gezondheid en met het denken en voelen uit het heuristisch werkmodel. Emoties en gevoelens die over het algemeen als positief gelabeld worden, zoals dankbaarheid en vreugde, worden niet of matig herkend. Hier wordt de koppeling gemaakt met het vermogen en/of de vaardigheid van de mediator om te mentaliseren. Omdat de vraag in de basis alleen te beantwoorden was met een wel of niet herkennen van de genoemde emotie en de mate waarin de emotie voor kan komen, kan gesteld worden dat de mediator, in elk geval in deze enquête, gedwongen is te reflecteren ofwel te mentaliseren op de emoties die bij de ander aanwezig kunnen zijn. Er zijn door 31 respondenten aanvullend emoties genoemd die niet in vraag 17 waren opgenomen. Het waarnemen van andere emoties kan duiden op een open en empathische en dus mentaliserende houding bij de mediator omdat de mediator andere emoties (h)erkent bij de ander. De aanvullende emoties zijn voornamelijk te categoriseren onder de negatieve emoties bang, boos en bedroefd. Het is aannemelijk dat in een mediation setting de negatieve emoties de overhand hebben omdat cliënten in een conflictueuze situatie verkeren.

	sterk	matig	niet
boosheid	58	7	1
verdriet	57	8	1
onzekerheid	54	10	2
verontwaardiging	50	13	3
teleurstelling	46	18	2
angst	43	21	2
onrust	41	22	3
woede	35	29	2
schuldgevoelens	35	29	2
afhankelijkheid	27	38	1
hoop	21	42	3
schaamtegevoelens	20	41	5
somberheid	19	43	4
vertrouwen	18	46	2
dankbaarheid	9	48	9
vreugde	5	44	17

In vraag 19 worden de respondenten gevraagd of er in hun gesprekken expliciet zingeingsvragen aan de orde zijn gekomen. Aan alle zingeingsvragen zijn door de onderzoeker één of meer zinervaringen toebedeeld. De zinervaringen zijn aangevuld met het bijbehorende zingeingsproces en zingeingskader zoals Mooren deze heeft benoemd in zijn model (zie figuur 4.1. en 5.1.). Ook zijn bij vraag 19 de bij 'anders, namelijk.....' nieuwe zingeingsvragen opgenomen. Ook deze zingeingsvragen zijn meegenomen in de toedeling van zinervaring, zingeingsproces en zingeingskader. In bijlage 3 is van alle zingeingsvragen de koppeling aan het zingeingsproces, zingeingservaring en zingeingskader aangegeven.

Navolgend een aantal voorbeelden hoe de toedeling van zinervaring, zingeingsproces en zingeingskader hebben plaatsgevonden:

Zingeingsvraag	zingingsproces	zinervaring	zingingskader
Hoe red ik het financieel?	Hanteerbaarheidsnotie, doelen	<i>competentie, betrokkenheid</i>	leefregels, levensperspectief
Waarom is er pijn en lijden?	Contingentiestructuren	<i>begrijpelijkheid</i>	wereldbeeld
Is het wel rechtvaardig?	Waarden en normen	<i>gemoedsrust</i>	moraal/ethiek/esthetiek

In onderstaande tabel is te zien welke zingeingsvragen door de respondenten zijn herkend:

hoe red ik het financieel	63	95.5%
vragen rondom omgaan met kinderen	62	93.9%
is het wel rechtvaardig	51	77.3%
hoe kan ik de ander loslaten	49	74.2%
wat kan ik er aan doen	48	72.7%
hoe komt het	47	71.2%
vragen rondom omgaan met betrokkenen	40	60.6%
wat is mijn schuld, verantwoordelijkheid	38	57.6%
is er een zinvol leven na beëindiging van de relatie	34	51.5%
vragen rondom omgaan met naasten	34	51.5%
waarom ik	33	50.0%
hoe behoud ik mijn autonomie	28	42.4%
hoe ga ik om met spijt over gemaakte keuzes	28	42.4%
vragen rondom schaamte	26	39.4%
hoe lang nog	23	34.8%
is er nog een resterend zinvol leven	23	34.8%
hoe raak ik niet geïsoleerd	21	31.8%
is er zinvol leven als het conflict niet wordt opgelost	21	31.8%
vragen rondom hoop	16	24.2%
waarom laat God / de kosmos mij in de steek	8	12.1%
heeft God / de kosmos hier een bedoeling mee	7	10.6%
waarom is er pijn en lijden	7	10.6%
geen zingeingsvragen	6	9.1%
andere, nl.:	6	9.1%

Door de totalen te vergelijken van het aantal keren dat een zinervaring, die gekoppeld is aan een zingeingsvraag, is herkend kan een weging plaatsvinden hoe vaak een zinervaring voorkomt naar aanleiding van de zingeingsvragen.

	aantal	perc.	
1 competentie	12	376	53 <i>doen</i>
2 betrokkenheid	11	315	44 <i>willen</i>
3 begrijpelijkheid	13	275	39 <i>denken</i>
4 gemoedsrust	9	221	31 <i>voelen/willen</i>
5 eigenwaarde	6	139	20 <i>voelen</i>

Uit de weging van de zinervaringen komt het beeld naar voren dat de zinervaringen *competentie - doen* (1) en *betrokkenheid - willen* (2) het vaakst voorkomen. *Begrijpelijkheid - denken* (3) en

gemoedsrust – voelen/willen (4) komen op een derde respectievelijk vierde plek. De *eigenwaarde – voelen* (5) neemt de laagste positie in.

Hieruit zou afgeleid kunnen worden dat de mediators hun cliënten bij voorkeur bezig zien met de toekomst en met het zoeken naar een zingevingskader, dat ze voornamelijk wegblijven uit het voelen (of misschien wel de pijn) en vooral hun conflict op willen lossen door het begrijpen en het denken in te zetten. Dus mediators zien wel dat cliënten in een actief, informeel en individueel proces zitten en dan met name in het verleden voor wat betreft het denken en in de toekomst voor wat betreft het willen en doen.

Bij vraag 20 geven 24 respondenten een reactie: 8 respondenten geven aan geen aanvullingen of opmerkingen te hebben, 3 wensen de onderzoeker succes. De resterende 13 respondenten geven een waaier aan van verschillende aanvullingen en opmerkingen. Aanvullingen en opmerkingen die bijvoorbeeld gaan over het altijd aan de orde komen van zingevingsvragen in elk gesprek, over het belang van onderliggende waarden, verbinding, balans, zingeving als spiritualiteit en aanwijzingen over verleden – heden – toekomst. Door de grote variëteit is een categoriseren van opmerkingen niet relevant.

Van de respondenten geeft 42,3% bij vraag 21 aan dat het voor hen nog niet geheel duidelijk is of zij behoefte hebben aan interventie technieken om aspecten van zingeving in de mediations op het spoor te komen. Een percentage van 32,1% geeft aan wel behoefte te hebben aan interventie technieken en 25,6% heeft geen behoefte. In het verlengde daarvan geeft bij vraag 22 82,1% van de respondenten aan dat zij op de hoogte gehouden willen worden van de uitkomsten van dit onderzoek en 64,1% van de respondenten geeft aan bij vraag 23 dat zij benaderd mogen worden voor verder onderzoek rond de thematiek van zingeving.

Uit de hoge positieve respons op de vragen 21, 22 en 23 mag afgeleid worden dat er binnen de groep respondenten een hoge attentiewaarde is voor het thema zingeving binnen mediations.

6.2. RESULTATEN EN ANALYSES VAN DE INTERVIEWS

Navolgend een kort overzicht van de gegevens van de drie geïnterviewde personen:

	2	3	4
Geslacht	Man	Vrouw	Man
Leeftijdscategorie	51-60	51-60	51-60
Lid NMV-Noord	Ja	Ja	Ja
Lid Mfam	Ja	Ja	Ja
Familiemediator	Ja	Ja	Ja
Opleidingsachtergrond*	MGW	RW	BW

*RW = rechtswetenschappelijk, BW = bedrijfswetenschappelijk, MGW = Mens- en Gedragwetenschappelijk

De volgende resultaten omtrent de levensbeschouwing, de benadering en het aantal jaren werkzaam zijn als familiemediator en de vraag naar andere specialisaties zijn bevestigd en weergegeven in de interviews.

Van de geïnterviewden hebben twee geïnterviewden een protestants-christelijke opvoeding gehad en één geïnterviewde een rooms-katholieke opvoeding. Geen van de geïnterviewden is nu nog praktiserend in de religieuze /levenbeschouwelijke achtergrond waarmee men opgevoed is.

De benadering die door alle drie de geïnterviewden gekozen wordt is faciliterend/probleemoplossend. Een van de geïnterviewden geeft daarbij aan ook de transformatieve benadering in te zetten.

De geïnterviewden geven aan respectievelijk 6, 14 en 15 jaar als gespecialiseerd familiemediator te werken. Zij geven aan 2, 4 en 5 andere specialisaties te hebben.

Voor beantwoording van deelvraag 2 is nodig nog een dieper inzicht te krijgen of en hoe de mediator zingevingaspecten herkent.

Bij deze vragen wordt gelet op uitspraken die gekoppeld kunnen worden aan de kerncategorie Intern en de cognitieve (zelf)regulatiefactoren met als voorbeelden de codewoorden contingentiestructuren, waarden en normen, doelen, hanteerbaarheidsnotie en zelfbeeld. De reden waarom gekeken wordt binnen de kerncategorie Intern is dat de mediator bij zichzelf te rade gaat hoe hij zelf in het werk omgaat met conflicten, conflicthantering en zingeving en of tussen die begrippen voor de mediator zelf verbanden en/of relaties liggen. De volgende uitspraken zijn voorbeelden van uitspraken die inhoudelijk gekoppeld zijn aan codewoorden van het zingevingproces en de cognitieve (zelf)regulatiefactoren:

- Zingeving en (Hoger) doel: *‘Mensen hebben conflicten nodig om te groeien’, ‘Elk stukje leven is een stappenplan naar een hoger doel’*
- Zingeving en hanteerbaarheidsnotie: *‘In een zingevingscrisis is een mens onmachtig om tot handelen over te gaan’, ‘Veranderen is anticiperen op de omgeving’*
- Zingeving en contingentie: *‘Het opgeven van patronen geeft onzekerheid. Conflicten, die ontstaan zijn door het opgeven van patronen, geven daarom ook zekerheid.’*
- Zingeving en contingentie: *‘Een mens heeft het overstijgende nodig’, ‘alles is eindig. Dus alles eindigt een keer. Er is zekerheid dat het een keer klaar is. Dat besef geeft rust.’*
- Waarden en normen: *‘Het basis vertrouwen is weg door conflicten’*

Bij voornoemde uitspraken is waargenomen dat er bij de mediators een actief proces vanuit de dynamische oordeelsvorming plaatsvindt. En om met Mooren te spreken is er een proces van verbeelding op gang gekomen met het doel om samenhang tussen denk-, waarderings- en actieprocessen tot stand te brengen. Op de verschillende niveaus van zingeving is een actief proces te duiden dat zich beweegt tussen de tegenpolen, de kerncategorieën Intern en Extern, via de kerncategorie Verbinding. Er is betrokkenheid tussen de beide polen Intern en Extern. Bij voorbeeld is de uitspraak *‘veranderen is anticiperen op de omgeving’* vanuit de cognitieve (zelf)regulatiefactoren te zien als een notie om veranderingen te kunnen hanteren (hanteerbaarheidsnotie). Daarbij wordt de omgeving als kader ingezet. De omgeving geeft leefregels en levert het daadwerkelijke doen van anticiperen op die omgeving als competentie op om veranderingen te hanteren.

Met de verdiepende vragen rond het begrip zingeving (zie vragenlijst vraag 6.1. in bijlage 2) wordt gevraagd naar het herkennen van zingeving in relatie tot andere begrippen als waarden en normen, verbondenheid, verbeelding, etc. bij de mediator zelf. Naar aanleiding van deze verdiepende vraag gaven alle geïnterviewden blijk van een sterke notie van verbinding en verbondenheid en zij gaven allemaal het grote belang daarvan aan. De uitspraken komen sterk overeen met de kerncategorie

Verbinding. Bij de geïnterviewden kwam vooral de waarde *veiligheid* vaak naar voren in relatie met het begrip verbondenheid, evenals de uitspraak 'erbij horen'. Verder werd door de geïnterviewden zingeving gekoppeld aan groei en ontwikkeling en aan de notie van een (hoger) doel in elk interview. De uitspraken groei en ontwikkeling zijn te koppelen aan de kerncategorie Extern en met name binnen het zingevingskader van het levensperspectief. Waarbij opgemerkt dient te worden dat alle hier genoemde uitspraken te koppelen zijn aan meer dan 1 niveau van zingeving uit het heuristische werkmodel.

- *'Veranderen is anticiperen op de omgeving'*
- *'Het opgeven van patronen geeft onzekerheid. Conflicten, die ontstaan zijn door het opgeven van patronen, geven daarom ook zekerheid.'*

De navolgend genoemde uitspraken geven een beeld van de zingevingservaringen van de (familie)mediator zelf en de wijze waarop zij tot zingeving komen. In het verlengde daarvan wordt ook gekeken of deze herkende zingevingservaringen van invloed zijn bij het herkennen van zingeving bij de cliënten en of deze herkenning effect ofwel invloed heeft op de handelwijze van de (familie)mediator. De uitspraken zijn te koppelen aan (zelf)reflectie op gevoel en emoties, mentaliseren en de wijze hoe de mediator aandacht heeft en aanwezig is.

- *'Er oprecht zijn voor de cliënten',*
- *'Empathie en compassie maakt je betrokken en maakt de verbinding veilig en wederkerig. Dit kan door stoorfactoren zoveel mogelijk te elimineren'.*

Deze uitspraken duiden in de richting van de erkenning uit de presentietheorie van Baart en van het vermogen om te mentaliseren. Binnen deze uitspraken zijn tevens het cognitieve aspect, het emotionele aspect, het evaluatieve aspect en het conatieve aspect te onderscheiden, waarbij het conatieve aspect het er oprecht te willen zijn voor de cliënten het willen aangeeft en daarmee getuigt van een duidelijke maar ook intrinsieke motivatie.

Daarnaast geven de geïnterviewden aan dat er een balans dient zijn in de wederkerigheid binnen de relaties en dat zij zich verantwoordelijk voelen zichzelf in te brengen om een wederkerigheid in de (werk)relatie tot stand te brengen. De mediators zetten zichzelf in als instrument. Het gunnen van groei en ontwikkeling bij de ander is hierbij een sterke notie. Dit is in verband te brengen met de *self-worth* ofwel *eigenwaarde* van de mens door juist zichzelf in te brengen om zodoende aandacht en een positieve waardering te krijgen van de ander en om tot zingeving te kunnen komen. Deze noties geven aan dat de mediator reflecteert op emoties zowel van zichzelf als van de cliënten en dat aandacht enorm belangrijk is en daarmee in verband te brengen met (zelf)reflectie, verbeelden en mentaliseren en presentiebeoefening.

Voor beantwoording van deelvraag 3 wanneer volgens de mediator het aandacht besteden aan zingeving en zingevingservaringen van toegevoegde waarde kan zijn voor mensen die een conflict ervaren is tijdens het interview gelet op alle drie de kerncategorieën met een focus op woorden die duidelijk een zinervaring weergeven en in de kerncategorie Verbinding passen.

- *'Het gunnen dat mensen die een conflict ervaren hun eigenheid terugvinden en hun eigen weg kunnen gaan'.*
- *'Elk stukje leven is een stappenplan naar een hoger doel'*
- *'De mensgerichte relatie geeft voldoening'*

De geïnterviewden geven aan dat zingeving van conflicten in verband kan worden gebracht met verbinding, veiligheid, groei maar ook met het transcendente (iets dat buiten henzelf gaat) en het ervaren van een hoger doel. Één geïnterviewde geeft specifiek aan dat deze een intense voorwaartse drang ervaart om te groeien en te ontwikkelen en juist met een notie om het goed te doen en daardoor waardering en aandacht van de ander te krijgen.

Alle zes dimensies van gezondheid en zingeving werden door de geïnterviewden positief herkend. Een van de geïnterviewden heeft op elke vraag vanuit de zes dimensies letterlijk geantwoord; 'Ja, natuurlijk let ik daar op'. De reden van de geïnterviewde was dat de cliënten als geheel gezien dienden te worden. Hieruit blijkt dat het holistische mensbeeld in elk geval geprononceerd aanwezig is bij één van de geïnterviewden. Verder kan uit de wijze waarop de geïnterviewden geantwoord hebben op de vragen rond de zes dimensies van gezondheid het vermoeden uitgesproken worden dat het inzien en ervaren van de zin van het conflict door de geïnterviewden gezien wordt als dat zij bijdragen aan het welzijn en welbevinden van de mensen die het conflict ervaren.

Opgemerkt dient te worden dat de onderzochte doelgroep een leeftijd bereikt heeft waarop verondersteld wordt dat zij beschikken over de nodige levenservaring. Dit komt overeen met de in het beroepsprofiel gestelde criterium dat de mediator beschikt over voldoende levenservaring, maatschappelijke ervaring en werkervaring om zich adequaat te kunnen inleven in de aard van het conflict dat partijen verdeeld houdt (Mediation federatie Nederland, 2016). Hier kan de vraag gesteld worden of het herkennen van zingeving, zingevingservaringen en zingevingaspecten met leeftijd te maken heeft. Of dat het herkennen van zingeving, zingevingservaringen en zingevingaspecten met het vermogen en de vaardigheden van mentaliseren of presentiebeoefening te maken heeft. Of misschien wel in combinatie met elkaar.

Uit het empirisch onderzoek blijkt dat verbinding, veiligheid en hechting volgens de mediators belangrijke voorwaarden zijn om te komen tot zingeving. Verder voelt de mediator zichzelf verantwoordelijk om in het proces binnen de mediation oprechte en positieve aandacht te hebben voor verbinding, veiligheid en hechting en blijkt dat het zicht hebben op een doel of meerdere doelen (lees toekomst) van belang is. Daarnaast zijn groei en ontwikkeling belangrijke elementen voor zingeving. Een conflict kan zin hebben omdat de mens er door groeit en zichzelf ontwikkelt. Dit kan in verband gebracht worden met de uitwisseling tussen de kerncategorieën Intern en Extern en dat duidt dus op een actief, informeel en individueel proces. Een proces dat gestalte krijgt middels mentaliseren en de presentiebeoefening.

7. CONCLUSIES, DISCUSSIE EN AANBEVELINGEN

In dit hoofdstuk wordt de beantwoording van de centrale vraag en deelvragen uitgewerkt.

De centrale vraag van deze thesis luidt:

Op welke wijze kan volgens de mediator het bewust en systematische aandacht geven aan zingeving en zingevingservaringen binnen het proces van de familiemediation bijdragen aan het hanteren, verwerken en oplossen van de aangedragen conflicten en/of conflictissues binnen een mediation?

Deelvragen:

1. *Wat verstaat men in de literatuur onder de begrippen conflict, conflicthantering, zingeving en (familie)mediation en worden er in de literatuur relaties tussen gelegd?*
2. *Spelen de eventueel uit de literatuur gevonden relaties tussen conflicten, conflicthantering en zingeving een rol in het werk van de mediator? Zo ja, hoe?*
3. *Wanneer is volgens de mediator het aandacht besteden aan zingeving en zingevingservaringen van toegevoegde waarde voor mensen die een conflict ervaren?*
4. *Kan op basis van de gevonden verbanden tussen het ontwikkelde heuristische werkmodel en de empirie een aanzet gegeven worden tot een werkmodel voor de praktijk van de (familie)mediation met betrekking tot zingeving en conflicten?*

In de literatuur is gebleken dat de begrippen conflict, conflicthantering, zingeving en (familie)mediation met elkaar in verband gebracht kunnen worden.

Uitgaande van de definitie van zingeving; 'Zingeving duidt het meer actieve, informele en individuele aspect van het proces aan waarmee mensen hun leven ordenen en betekenis geven', zijn relaties en verbanden gelegd met de verschillende begrippen en modellen die in de literatuurstudie benoemd zijn. De belangrijkste modellen en begrippen die aansluiten bij de definitie van zingeving zijn het model van de dynamische oordeelsvorming van Bos (figuur 2.2. Model van de Dynamische Oordeelsvorming) en het model van de bestaansoriëntaties van Mooren (figuur 4.1. Schema A: zingeving, zinervaring en zingevingskader).

Deze relaties en verbanden zijn dusdanig op elkaar betrokken dat een heuristisch werkmodel ontwikkeld kon worden waarmee zingeving binnen het proces van de mediation empirisch onderzocht kan worden.

Uit bovenstaande kan geconcludeerd worden dat deelvraag 1 beantwoord is.

De beantwoording van de centrale vraag en de deelvragen 2, 3 en 4 wordt gedaan middels het trekken van conclusies naar aanleiding van literatuurstudie en het empirisch onderzoek. Waarbij de volgorde van de deelvragen ook de volgorde van de conclusies aangeeft:

1. De (familie)mediator heeft bewust, maar vaak onbewust en in die zin minder systematisch, aandacht voor zingeving en zingevingservaringen binnen het proces van de

(familie)mediation. Uit de enquête en de interviews blijkt dat de (familie)mediator een ontwikkeld vermogen heeft om te reflecteren op zijn/haar eigen zingeving, de zinervaringen en zingevingaspecten. Het beeld ontstaat dat de (familie)mediator zingeving, zingevingaspecten en zingevingservaringen kan herkennen en duiden bij zichzelf.

(Familie)mediators zijn ook in staat om zingevingservaringen bij hun cliënten te herkennen.

2. De indruk ontstaat evenwel omdat er vaker onbewust en in die zin minder systematisch aandacht wordt besteed aan zingeving en zingevingservaringen binnen het proces van mediation dat, het herkennen van zingeving, zingevingaspecten en zingevingservaringen voornamelijk plaatsvindt als er expliciet naar wordt gevraagd of aandacht aan wordt besteed. Dit is in verband te brengen met het expliciet en bewust bezig zijn met het proces van zingeving naar aanleiding van positieve of negatieve gebeurtenissen zoals Mooren dit beschrijft (zie hoofdstuk 4, paragraaf 4.2.). Uit deze conclusie kan afgeleid worden dat het mogelijk is dat de mediator in het mediationproces zichzelf minder bewust is van de ernst van de conflictueuze situatie die de cliënten wel ervaren. Het raakt de mediator minder omdat het conflict niet van hem is en geeft de mediator daarom minder of geen aanleiding direct extra aandacht te hebben voor de vraag om richting, koers en/of plaats te bepalen ofwel de situatie te herkennen als een zingevingscrisis.
3. Binnen het heuristisch werkmodel blijkt dat zinervaringen plaatsvinden in het 'HEDEN'. Deze zinervaring ontwikkelt zich door een voortdurend en interactief proces tussen de twee polen zingeving en zingevingskader. Het 'VERLEDEN' is verbonden met het denken en voelen. Van daaruit ontstaat een verlangen, het willen en het formuleren van doelen naar de 'TOEKOMST'. Het niet voelen in het 'HEDEN' maakt dat mensen in een zingevingscrisis of conflict geraken. Voornamelijk de analyse van vraag 19 uit de enquête geeft basis aan deze conclusie.
4. In aansluiting op voorgaande conclusie is wellicht op het moment van conflict geen zinervaring te herkennen omdat deze in het heden plaatsvindt en dat door het niet willen of kunnen voelen van de pijn in het heden er juist een zingevingscrisis plaatsvindt maar deze als zodanig niet wordt (h)erkend. Dit houdt in dat het confronteren van de pijn in het heden een ingang kan zijn om een zingevingservaring op te doen. De mediator kan de cliënt met de pijn confronteren en binnen een veilig gehechte werkrelatie de cliënt meenemen in het verdragen van die pijn. Of in elk geval de vraag te kunnen stellen hoe de cliënt zich wil verhouden tot de pijn die op dat moment ervaren wordt.
5. Het vermoeden kan uitgesproken worden dat de (familie)mediators zingevingaspecten gemakkelijker herkennen als zij in het jargon aangesproken worden dat verbonden is aan de gezondheidszorg omdat het verbeeldingsproces door de metaforische functie van het jargon gemakkelijker verloopt. Ook de koppeling aan het eigen beroepsjargon maakt zingevingaspecten schijnbaar gemakkelijker herkenbaar en dan met name als zingeving in verband gebracht wordt met de begrippen waarden en normen.
6. Naar aanleiding van voorgaande kan opgemerkt worden dat door de wijze van vragenstellen in het interview, middels gebruik te maken van jargon uit het heuristische werkmodel, de (familie)mediators goed in staat waren aan te geven hoe hun eigen zingevingprocessen verlopen, welke zinervaringen zij hebben en wat hun eigen zingevingskaders zijn. Dit houdt in dat de (familie)mediators leerbaar geacht worden zich het jargon van het heuristisch werkmodel eigen te maken en in te zetten binnen het proces van mediation. Hierbij is wel

van belang hoe de interviewer aan heeft kunnen sluiten bij de belevingswereld van de geïnterviewde en betrokken was op geïnterviewde door deze 'in mind' te hebben.

7. Enkel uit de interviews kan een voorlopige conclusie getrokken worden dat mediators het aandacht besteden aan zingeving en zingevingservaringen van toegevoegde waarde achten voor mensen die een conflict ervaren. De mediators die geïnterviewd zijn laten allemaal weten dat zij aandacht voor zingeving binnen het proces van de mediation van toegevoegde waarde achten omdat zij vanuit hun eigen ervaringen en door observaties bij hun cliënten, aangeven gegroeid te zijn en een ontwikkeling doorgemaakt hebben door de conflicten die geweest zijn. Dit kan in verband gebracht worden met het conatieve aspect dat Mooren benoemt in het zingevingproces en waarbij conatief betrekking heeft op het willen en daarmee de motivatie aangeeft. Omdat het conatieve aspect een menselijk en universeel proces is binnen de zingeving in het algemeen kan de conclusie getrokken worden dat aandacht voor de zin van conflicten van toegevoegde waarde geacht kan worden binnen het proces van mediation.
8. Uit de interviews blijkt verder dat een oprechte, betrokken, empathische en compassievolle houding van de mediator van toegevoegde waarde is bij het herkennen van zingevingsvragen. Dit houdt verband met het vermogen om te mentaliseren en de vaardigheid in het beoefenen van presentie.
9. Er is een aanzet tot en een richting gegeven voor het ontwikkelen van een werkmodel voor de handelingspraktijk van de mediator met betrekking tot zingeving en conflicten. Er is een mogelijkheid om een werkmodel te destilleren uit het binnen deze thesis ontwikkelde heuristisch model. Waarbij het vermogen om te mentaliseren en de vaardigheid om de presentie te beoefenen als handvatten voor de handelingspraktijk worden aangegeven.

Discussie

Een punt van kritiek dient vermeld te worden omdat het heuristisch werkmodel ontsproten is aan het verbeeldende en cognitief-reflexief proces van de onderzoeker. Ook het benoemen van kerncategorieën en het opstellen van zowel de topic- en de codewoordenlijst als het coderen van de data uit de enquêtes en de interviews is enkel en alleen gedaan door de onderzoeker. De validiteit van het onderzoek is afhankelijk van de geldigheid van de analyse en de interpretatie van de onderzoeker. Wel is een poging gedaan in het onderzoek de analysestappen die tot bepaalde interpretaties hebben geleid zo zorgvuldig mogelijk te beschrijven.

Een tweede punt van kritiek is dat zinervaringen en zingevingsvragen die te maken hebben met het *voelen*, de *eigenwaarde* en de pijn voelen in het heden opvallend weinig voorgekomen zijn. Hier kan de vraag gesteld worden of de mate van herkennen van deze zingevingsvragen en zinervaringen op de juiste manier uitgevraagd is in zowel de enquête als de interviews. Het lijkt er op dat na analyse de zingevingsvragen die gekoppeld zijn aan de *eigenwaarde* sterk te maken hebben met gevoelens als schuld, schaamte, onmacht, onzekerheid en spijt. Wellicht is het beter te vragen naar het herkennen van het gedrag dat mensen laten zien op het moment dat deze gevoelens spelen en te observeren hoe en in welke mate mensen zich verhouden tot deze vervelende gevoelens.

Een derde punt van kritiek is het niet objectiveerbaar en zichtbaar kunnen maken van het vermogen om te mentaliseren en de vaardigheid in beoefenen van de presentie van de onderzoeker. Hierdoor

kan niets opgemerkt worden over of en hoe deze vermogens en vaardigheden van invloed zijn geweest bij het afnemen van de interviews.

Aanbevelingen

Een aanbeveling is verder onderzoek te doen naar het mentaliserende vermogen en/of de mate van presentiebeoefening zodat dit een positieve bijdrage levert aan het bewust en/of systematisch herkennen en werken met zingevingsvragen binnen het proces van mediation.

Bij het ontwikkelen van een werkmodel voor de praktijk van de (familie)mediation met betrekking tot zingeving en conflicten kan in een vervolgonderzoek aandacht besteed worden aan het doorontwikkelen van het heuristische werkmodel door bijvoorbeeld expert-meetings te organiseren. Het heuristisch werkmodel kan aan de empirie getoetst worden door casuïstiek door te nemen binnen de expert-meetings om zo het jargon van het heuristische model te bestendigen.

Tenslotte wordt de aanbeveling gedaan dit onderzoek voort te zetten omdat een voorlopige conclusie getrokken wordt dat zingeving in verband gebracht kan worden met het welbevinden en het welzijn van mensen die een conflict ervaren. Want, wat zou er meer waardevol en zinvol kunnen zijn dan dat de ouders, waarvan hun kind in de knel is geraakt door een scheiding, de zin van hun conflict(en) leren inzien en ervaren en daardoor het kind minder getraumatiseerd hoeft te raken?

BIBLIOGRAFIE

- Allen, J., Fonagy, P. & Bateman, A. (2008). *Mentaliseren in de klinische praktijk*. Washington DC / London (UK): American Psychiatric Publishing, Inc.
- Baarda et al. (2013). *Basisboek kwalitatief onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek* (3e ed.). Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers bv Groningen.
- Baart, A. (2011). *Een theorie van de presentie*. Den Haag: Boom Uitgevers.
- Bannink, F. (2006). *Oplossingsgerichte mediation* (3^e ed.). Amsterdam: Harvourt Assessment BV.
- Batthyany, A. & Russo-Netzer, P. (Red.) (2014). *Meaning in positive and existential psychology*. New York: Springer Science+Business Media.
- Baumeister, R.F. & Crescioni, A.W. (2013). The four needs for meaning, the value gap, and how (and whether) society can fill the void. In: Hicks, J.A. & Routledge, C. (red.), *The experience of meaning in life: Perspectives, emerging themes, and controversies*, Dordrecht: Springer Science+Business Media (p. 3-15) DOI 10.1007/978-94-007-6527-6_1
- Beukering-Rosmuller, E. van, Brenninkmeijer, A.(2004). *NMI Syllabus basiskennis mediator*. Rotterdam: Nederlands Mediation Instituut (NMI).
- Boeije, H. (2012). *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Bolt, L. L. (2007). *Ethiek in de praktijk* (zesde ed.). Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- Bos, L. (2003). *Oordeelsvorming. Een weg naar innerlijke vrijheid*. Zeist / Berkel en Rodenrijs: Stichting Dialoog.
- Brenninkmeijer, A., Bonenkamp, D., Oyen, K. van & Prein. H. (Red.) (2013). *Handboek Mediation* (5^e ed.). Den Haag: SDU Uitgevers b.v.
- CBS (2015) *Meer echtscheidingen*. Opgehaald van CBS:
<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2015/37/meer-echtscheidingen>
- Creswell, J. W. (2014). *Research Design. Qualitative, quantitative and mixed methods approaches* (4th ed.). Thousand Oaks, California: SAGE Publications, Inc.
- Dale, V. (sd). <http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=zingeving&lang=nn#.VyM37I9OKUk>.
- De Katholieke Bijbelstichting en het Nederlands Bijbelgenootschap. (2008). *NBV Studiebijbel*. Heerenveen: Uitgeverij Jongbloed.
- De Kinderombudsman. (maart 2014). *Vechtende ouders, het kind in de knel. Adviesrapport over het verbeteren van de positie van kinderen in vechtscheidingen. Adviesrapport*. Opgehaald van www.dekinderombudsman.nl: <http://www.dekinderombudsman.nl/ul/cms/fck-uploaded/KOM003.2014Kinderombudsmanadviesrapportvechtscheidingen.pdf>
- Deurzen, E. v. (2002). *Existential counseling & psychotherapy in practice*. London: SAGE Publications Inc.
- Eberg, J. (2012). *Conflicten maken mensen. Waarom zijn er conflicten en waar komen ze vandaan?* Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers bv.
- Engel, G. (1977). *The need for a new medical model: a challenge for biomedicine*. (196).
- Expertisecentrum MBT Nederland. (2016, april). *Mentalization-based treatment. Theorie & praktijk* Deel I. (B. Bales, P. Bleumer, & J. Maso, Samenstellers) Breda.
- Frankl, V.E. (2007). *De zin van het bestaan. Een inleiding tot de logotherapie* (10^e ed.). Rotterdam: Uitgeversmaatschappij Ad. Donker bv.

- Garssen, B. & Huber, M. (2016). Relaties tussen zingeving, gezondheid en welbevinden. In: ZonMw. *De mens centraal. ZonMw-Signalement over zingeving in zorg*. Opgehaald van ZonMw: http://www.zonmw.nl/uploads/tx_vipublicaties/ZonMw_zingeving_rapport_web.pdf p.16-21
- Glasl, F. (2015). *Handboek conflictmanagement*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Goulston, M. (2010). *Luisteren loont. Hoe je tot iedereen doordringt en je doel bereikt*. Amsterdam: Studio Pearson Education Benelux.
- Hoefnagels, P. (2007). *Handboek scheidingsbemiddeling. Een methode van recht en psychologie*. Deventer: Kluwer.
- Huber, M. (2014). *Towards a new, dynamic concept of health. Its operationalisation and use in public health and healthcare, and in evaluating health effects of food* (dissertatie). Enschede: Ipskamp Drukkers.
- Johnson, S. (2010). *Veilig verbinden. Emotionally focused therapy in de praktijk*. Utrecht: Stichting EFT Nederland.
- Joines, V. & Stewart, I. (2008). *Transactionele Analyse. Het handboek voor persoonlijk en professioneel gebruik* (7 ed.). Amsterdam: B.V. Uitgeverij SWP.
- Kouwenhoven, M. (2009). *Het handboek strategisch coachen*. Barneveld: Uitgeverij Nelissen.
- Kurz, S. & Sedlak, F. (Red.) (2013). *Kompendium der Logotherapie und Existenzanalyse. Bewährte Grundlagen neue Perspektiven* (2e ed.). Tübingen: Verlag Lebenskunst.
- Lawick, J. v. (2012, september). Vechtscheidende ouders en hun kinderen. *Systeemtherapie*, 24(3).
- Lawick, J. van & Visser, M. (2014). *Kinderen uit de knel. Een interventie voor gezinnen verwickeld in een vechtscheiding*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Leget, C. (2016). Hedendaagse uitingen van zingeving. In: ZonMw. *De mens centraal. ZonMw-Signalement over Zingeving in zorg*. Opgehaald van ZonMw: http://www.zonmw.nl/uploads/tx_vipublicaties/ZonMw_zingeving_rapport_web.pdf p.24-29
- Mediation federatie Nederland. (2016, 6 19). *Beroepsprofiel van de MfN Registermediator*. Opgehaald van mfnregister: https://mfregister.nl/content/uploads/sites/3/2014/02/Beroepsprofiel_Mfn-registermediator.pdf
- Mediationtoets. (2016, 6 19). *Competentieprofiel van de MfN Registermediator*. Opgehaald van www.mediationtoets.nl: <http://www.mediationtoets.nl/index.php/joomla/theorieexamen/competentieprofiel>
- Melchers, R. S. (2014). Systemische en positieve conflictoplossing. *Tijdschrift voor conflicthantering*.
- Moore, C. W. (2003). *The Mediation Process. Practical Strategies for Resolving Conflict* (3e ed.). San Francisco: Jossey-Bass.
- Mooren, J. (2011/2012). *Verbeelding en bestaansorientaties*. Utrecht: de Graaff.
- Smit, J. (2015). *Antwoord geven op het leven zelf. Een onderzoek naar de basismethodiek van de geestelijke verzorging* (dissertatie). Delft: Eburon.
- Spruijt, E. & Kormos, H. (2010). *Handboek scheiden en de kinderen*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- VGvZ. (2014, oktober 17). *Vereniging voor Geestelijk Verzoekers in Zorginstellingen*. Opgehaald van www.vgvz.nl: http://www.vgvz.nl/userfiles/files/Algemene_teksten_website/beroepsstandaard.pdf

- VGZ. (2015, juni 22). *Vereniging voor Geestelijk Verzorgers in Zorginstellingen*. Opgehaald van www.vgz.nl:
http://www.vgz.nl/userfiles/files/Algemene_teksten_website/beroepsstandaard_definitief.pdf
- White, M. (2009). *Narratieve therapie in de praktijk. Verhalen die werken*. Amsterdam: Hogrefe Uitgevers.
- ZonMw. (2016). *De mens centraal. ZonMw-Signalement over Zingeving in zorg*. Opgehaald van [ZonMw](http://www.zonmw.nl):
http://www.zonmw.nl/uploads/tx_vipublicaties/ZonMw_zingeving_rapport_web.pdf

BIJLAGE I

Geachte lezer,

Momenteel ben ik bezig met het afstuderen van de Masteropleiding "Geestelijke Verzorging" aan de Rijksuniversiteit te Groningen. Onderdeel van dit afstuderen is een Masterthesis. Bij het schrijven van deze thesis dient een toetsing van het theoretisch kader met het praktijkkader plaats te vinden. Dit is de reden waarom ik u, als professional, uitnodig de bijgevoegde enquête zo volledig mogelijk in te vullen. Het invullen van de enquête neemt ongeveer 10 tot 15 minuten in beslag. Als tegenprestatie kunt u na het afstuderen een digitale versie van mijn Masterthesis ontvangen. Aan het eind van de enquête kunt u uw e-mailadres achterlaten. Uw antwoorden zijn anoniem en niet herleidbaar en uw privacy is geborgd.

1 Uw leeftijdscategorie

- tussen 30-40 jaar
- tussen 41-50 jaar
- tussen 51-60 jaar
- tussen 61-67 jaar
- ouder dan 67 jaar

2 Uw geslacht

- man
- vrouw

3 Bent u aangesloten bij het MfN als Registermediator?

- ja
- nee

4 Bent u lid van de Nederlandse Mediatorsvereniging (NMv)?

- ja
- nee

5 Welke specialisatie heeft u als mediator? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Familie/scheiding
- Arbeidszaken
- Buurtbemiddeling
- Onderwijs
- Overheid
- Zakelijke dienstverlening
- Gezondheidszorg
- Online mediation
- Strafzaken
- Anders, nl.:

6 Hoe lang werkt u als mediator?

- 0-5 jaar
- 6-10 jaar
- 11-15 jaar
- 16-20 jaar
- 20-25 jaar
- 26-30 jaar
- 31-35 jaar
- 36-40 jaar
- 40+

7 Hoeveel jaren werkt u als mediator in uw specialisatie? Graag het aantal jaren invullen

- Familie/scheiding
- Arbeidszaken
- Buurtbemiddeling
- Onderwijs
- Overheid
- Zakelijke dienstverlening
- Gezondheidszorg
- Online mediation
- Strafzaken
- Anders, nl:

8 Welke benadering kiest u meestal in uw werk als mediator? (meerdere antwoordenmogelijk)

- Faciliterend/probleemoplossend
- Evaluerend
- Transformatief
- Narratief
- Anders, nl.:

9 Welk niveau beroepsopleiding heeft u afgerond binnen de rechtswetenschappen?

- MBO
- HBO
- WO
- NVT

10 Welk niveau beroepsopleiding heeft u afgerond binnen de bedrijfswetenschappen?

- MBO
- HBO
- WO
- NVT

11 Welk niveau beroepsopleiding heeft u afgerond binnen de mens- en gedragswetenschappen?

- MBO
- HBO
- WO
- NVT

12 Ik beschouw mezelf als:

- Religieus ingesteld
- Spiritueel ingesteld
- Levensbeschouwelijk ingesteld
- Behorend bij een religieuze/spirituele of levensbeschouwelijke groepering

13 Met welke stroming voelt u zich het meest verwant?

- Christendom: rooms-katholiek
- Christendom: protestant
- Islam
- Hindoeïsme
- Boeddhisme
- Jodendom
- New Age
- Humanisme
- Atheïsme
- Agnosticisme
- Ander stromingen nl.:
- Geen andere stroming

14 Definitie van 'zingeving':

1. Uit de beroepsstandaard van geestelijk verzorgers (VGVZ): "Zingeving duidt het meer actieve, informele en individuele aspect van het proces aan waarmee mensen hun leven ordenen en betekenis geven".

2. Als begripvorming binnen mediation gebruikt in de thesis: "Een mediator die aandacht heeft voor zingeving kijkt niet alleen naar het conflict of de kwestie die gerezen is tussen partijen. De mediator heeft ook aandacht voor de gehele mens in al zijn facetten. Hierbij is aandacht voor de gevolgen van het conflict / de kwestie op het leven van partijen, hoe partijen omgaan met het conflict / de kwestie en hoe het leven door partijenzinvol kan worden ingericht met het conflict / de kwestie. De mediator kan dit zelf doen maar ook doorverwijzen naar andere hulpverleners zoals een psycholoog, maatschappelijke werker of geestelijk verzorger".

	Mee oneens	Enigszins mee oneens	Enigszins mee eens	Mee eens	Niet van toepassing
Als mediator vind ik het belangrijk te letten op de kwaliteit van leven van partijen. Bijvoorbeeld gelukkig zijn, genieten, lekker in uw vel zitten.	☐	☐	☐	☐	☐
Als mediator vind ik het belangrijk te letten op lichamelijke aspecten van partijen. Bijvoorbeeld ziekte, klachten en pijn.	☐	☐	☐	☐	☐
Als mediator vind ik het belangrijk te letten op de geestelijke aspecten van partijen. Bijvoorbeeld emoties, veerkracht en zelf regie kunnen voeren.	☐	☐	☐	☐	☐
Als mediator vind ik het belangrijk er op te letten hoe partijen participeren in de maatschappij. Bijvoorbeeld het hebben van betekenisvol werk of activiteiten en het hebben van sociale contacten.	☐	☐	☐	☐	☐
Als mediator vind ik het belangrijk er op te letten hoe partijen functioneren in hun dagelijkse leven. Bijvoorbeeld het vermogen om te kunnen werken en verantwoordelijkheid te kunnen dragen.	☐	☐	☐	☐	☐
Als mediator vind ik het belangrijk te letten op de spirituele aspecten bij partijen. Bijvoorbeeld toekomstperspectief, doelen hebben, zin van het leven ervaren.	☐	☐	☐	☐	☐

15 In deze vraag volgt een lijst met beroepsmotieven. Wilt u aangeven in hoeverre elk motief in uw werk als mediator een rol speelt.

	sterk van toepassing	van toepassing	soms van toepassing	niet van toepassing
het hanteerbaar maken van complexe en escalerende communicatie bij conflicten	☐	☐	☐	☐
verschillende methoden aanwenden om de communicatie tussen partijen te verbeteren	☐	☐	☐	☐
het ondersteunen bij conflicthantering/oplossing	☐	☐	☐	☐
het inzichtelijk maken van gebieden van gemeenschappelijke belangen c.q. verantwoordelijkheden van partijen	☐	☐	☐	☐
partijen effectief laten onderhandelen	☐	☐	☐	☐
vertrouwelijk handelen	☐	☐	☐	☐
evenwichtige behandeling van partijen in geschillen	☐	☐	☐	☐
tonen van respect zowel door u als mediator naar partijen als partijen naar elkaar	☐	☐	☐	☐
openstaan voor feedback	☐	☐	☐	☐
betrokken zijn bij partijen	☐	☐	☐	☐
het begeleiden van partijen in het maken van eigen keuzes	☐	☐	☐	☐
collegiale contacten met andere mediators	☐	☐	☐	☐
bijdragen aan het opleiden van nieuwe collega mediators	☐	☐	☐	☐
het doen van wetenschappelijk onderzoek	☐	☐	☐	☐
het werk goed doen	☐	☐	☐	☐
bijdragen aan de kwaliteit van mediation als beroep	☐	☐	☐	☐

16 Aan welke bronnen ontleent u steun voor de uitoefening van uw werk als mediator?(meerdere antwoorden mogelijk)

- contacten met partner of binnen het gezin/familie
- contacten met vrienden
- contacten met collega's
- sport
- ontspanning in de natuur
- lezen
- kunst
- spiritualiteit/religie
- werk
- anders, nl.:

17 In welke mate komt u de volgende gevoelens overwegend tegen bij uw partijen?
(meerdere antwoorden mogelijk)

	sterk	matig	niet
angst	☐	☐	☐
boosheid	☐	☐	☐
woede	☐	☐	☐
verontwaardiging	☐	☐	☐
schuldgevoelens	☐	☐	☐
schaamtegevoelens	☐	☐	☐
verdriet	☐	☐	☐
hoop	☐	☐	☐
onzekerheid	☐	☐	☐
onrust	☐	☐	☐
somberheid	☐	☐	☐
dankbaarheid	☐	☐	☐
vreugde	☐	☐	☐
teleurstelling	☐	☐	☐
vertrouwen	☐	☐	☐
afhankelijkheid	☐	☐	☐

18 Komt u andere gevoelens tegen bij uw partijen dan in de vorige vraag zijn aangegeven?

- nee
- ja, nl.:

19 Welke van de volgende zingeving vragen zijn in gesprekken met partijen wel eens bij u aan de orde gekomen? (meerder antwoorden mogelijk)

- geen zingevingvragen
- waarom ik
- is het wel rechtvaardig
- hoe komt het
- wat kan ik er aan doen
- hoe lang nog
- wat is mijn schuld, verantwoordelijkheid
- is er nog een resterend zinvol leven
- hoe behoud ik mijn autonomie
- hoe red ik het financieel
- hoe raak ik niet geïsoleerd
- is er een zinvol leven na beëindiging van de relatie
- is er zinvol leven als het conflict niet wordt opgelost
- vragen rondom omgaan met naasten
- vragen rondom omgaan met betrokkenen
- vragen rondom omgaan met kinderen
- vragen rondom schaamte
- hoe ga ik om met spijt over gemaakte keuzes
- hoe kan ik de ander loslaten
- heeft God / de kosmos hier een bedoeling mee
- waarom laat God / de kosmos mij in de steek
- waarom is er pijn en lijden
- vragen rondom hoop
- andere, nl.:

20 Heeft u zelf nog opmerkingen en aanvullingen?

21 Heeft u behoefte aan interventie technieken om aspecten van zingeving in uw mediations op het spoor te komen?

- ja
- nee
- nog niet geheel duidelijk

22 Wilt u op de hoogte gehouden worden van de uitkomsten van dit onderzoek?

- ja, graag uw e-mailadres invullen
- nee

23 Mag ik u benaderen voor verder onderzoek rond deze thematiek?

- ja, graag uw e-mailadres invullen:
- nee

Uw antwoorden zijn ontvangen.

Uw bijdrage aan dit onderzoek wordt zeer gewaardeerd.

Met collegiale groet,

Alina de Roo
MfN-Registermediator
Klijndijk

BIJLAGE II

Topic- en codewoordenlijst

Ik	}	Kerncategorie Intern
Mens		
Cognitieve (zelf)regulatiefactoren		
Verleden		
Zingevingproces		
Contingentiestructuren		
Zelfbeeld		
Waarden en normen		
Doelen		
Hanteerbaarheidsnotie		
Heden – verbondenheidservaring	}	Kerncategorie Verbinding
Zinervaring		
Begrijpelijkheid		
<i>denken</i>		
Eigenwaarde		
<i>voelen</i>		
Gemoedsrust		
<i>voelen</i>		
<i>willen</i>		
Betrokkenheid		
<i>willen</i>		
Competentie		
<i>doen</i>		
Ander	}	Kerncategorie Extern
Wereld		
Elementen van de levensbeschouwing		
Toekomst		
Zingevingskader		
Wereldbeeld		
Mensbeeld		
Moraal / ethiek / esthetiek		
Levensperspectief		
Leefregels		

Vragenlijst interview 'op zoek naar de zin van het conflict'

1. Introductie:

Het onderzoek en mezelf kort presenteren; uitleggen wat de studie inhoudt en bedanken voor de tijd. Onderzoeksvraag en doelstelling uitleggen. Geheimhouding en anonimiteit garanderen. Grenzen aangeven. Uitleg geven over het feitelijk gesprek: opnemen. Zelf uitwerken van de transcripten middels een software pakket voor kwalitatief onderzoek, daarna worden opnames gewist, terugkoppeling.

2. Gegevens geïnterviewde:

(Tot de persoon herleidbare gegevens worden niet gepubliceerd)

Leeftijd en geslacht

Hoe lang werkt u als familiemediator?

Heeft u nog andere mediation specialisaties?

Wat is uw beroepsachtergrond/ervaring/opleiding?

3. Levensbeschouwelijke achtergrond mediator:

Religieus, spiritueel, levensbeschouwelijk

4. Motivatie om te werken als mediator:

Wat heeft gemaakt dat u voor het werk als mediator heeft gekozen?

Wat heeft gemaakt dat u voor het werk als familiemediator heeft gekozen?

Hoe zou u uw eigen conflicthanteringstijl omschrijven?

5. Benadering/werkwijze:

Welke mediation benadering gebruikt u in het werk voornamelijk?

Kunt u ook aangeven waarom u voor deze benadering kiest?

6. Begrip zingeving/ontvankelijkheid/rol als mediator:

Kunt u vertellen wat u onder zingeving verstaat?

Kunt u een voorbeeld geven van zingeving bij u zelf?

Kunt u een voorbeeld geven van zingeving in een mediation?

6.1. Verdiepende vragen rond het begrip zingeving:

Kan zingeving iets te maken hebben met **waarden en normen**?

Kan zingeving iets te maken hebben met **verbondenheid en hechting binnen relaties**?

Kan zingeving iets te maken hebben met **verbeelding of een mentaal proces**?

Kan zingeving iets te maken hebben met de **mentale kracht van een persoon**?

Kan zingeving iets te maken hebben met het **formuleren van een (hoger) doel**?

Kan zingeving iets te maken hebben met de **wijze waarop iemand met een conflict omgaat**?

Kan zingeving iets te maken hebben een **religieuze, spirituele of gewoon levensbeschouwende instelling van de mens**?

7. Relaties zingeving, conflicten en mediation

Kunt u aangeven of en hoe er in uw optiek een relatie bestaat of relaties bestaan tussen:

Conflicten en zingeving?

Zingeving en mediation?

Conflicten en:

1. Kwaliteit van leven: Bijvoorbeeld gelukkig zijn, genieten, lekker in uw vel zitten ?
2. Lichamelijke aspecten: Bijvoorbeeld ziekte, klachten en pijn ?
3. Geestelijke aspecten: Bijvoorbeeld emoties, veerkracht, zelf regie kunnen voeren ?
4. Meedoen in de maatschappij: Bijvoorbeeld betekenisvol werk, sociale contacten ?
5. Dagelijks functioneren: Bijvoorbeeld vermogen om te werken ?
6. Spirituele aspecten: Bijvoorbeeld toekomstperspectief, doelen hebben, zin van het leven?

8. Rol van mediator in zingeving:

Kan volgens u een mediator een rol hebben bij zingeving van conflicten?

Gebruikt u zingeving in uw werk als mediator? Nee/ Ja, hoe?

Zet u (on)bewust interventies in om zingeving bij uw cliënten op te sporen?

Nee / Ja, welke?

Verbanden zingevingaspecten en conflicten:

Hoe kan aandacht voor zingevingaspecten bijdragen aan het hanteren, de-escaleren ofwel oplossen van een conflict?

9. Aanvullingen/opmerkingen

Heeft u zelf nog aanvullingen en/of opmerkingen met betrekking tot zingeving , conflicten en uw werk als mediator?

10. Afsluiting:

Samenvatting van het gesprek geven en aangeven de waarde die het gesprek heeft voor het onderzoek.

Terugkoppeling aangeven.

BIJLAGE III

Zingeingsvragen gekoppeld aan de verschillende niveaus van betrokkenheid van het zingeingsproces, de zinervaring en het zingeingskader

1. Hoe redt ik het financieel?

Zingeingsproces: hanteerbaarheidsnotie, doelen
Zinervaring: competentie, betrokkenheid
Zingeingskader: leefregels, levensperspectief

2. Vragen rondom omgaan met kinderen

Zingeingsproces: hanteerbaarheidsnotie, waarden en normen
Zinervaring: competentie, gemoedsrust
Zingeingskader: leefregels, moraal / ethiek / esthetiek

3. Is het wel rechtvaardig?

Zingeingsproces: waarden en normen
Zinervaring: gemoedsrust
Zingeingskader: moraal / ethiek / esthetiek

4. Wat kan ik er aan doen?

Zingeingsproces: hanteerbaarheidsnotie, zelfbeeld
Zinervaring: competentie, eigenwaarde
Zingeingskader: leefregels, mensbeeld

5. Hoe komt het?

Zingeingsproces: contingentiestructuren
Zinervaring: begrijpelijkheid
Zingeingskader: wereldbeeld

6. Hoe kan ik de ander loslaten?

Zingeingsproces: hanteerbaarheidsnotie, doelen
Zinervaring: competentie, betrokkenheid
Zingeingskader: leefregels, levensperspectief

7. Wat is mijn schuld, verantwoordelijkheid?

Zingeingsproces: zelfbeeld, waarden en normen
Zinervaring: eigenwaarde, gemoedsrust
Zingeingskader: mensbeeld, moraal / ethiek / esthetiek

8. Vragen rondom omgaan met betrokkenen

Zingeingsproces: hanteerbaarheidsnotie, waarden en normen
Zinervaring: competentie, gemoedsrust
Zingeingskader: leefregels, moraal / ethiek / esthetiek

9. Waarom ik?

Zingeingsproces: contingentiestructuren
Zinervaring: begrijpelijkheid
Zingeingskader: wereldbeeld

10. Is er een zinvol leven na beëindiging van de relatie?

Zingevingproces: contingentiestructuren, doelen
Zinervaring: begrijpelijkheid, betrokkenheid
Zingevingskader: wereldbeeld, levensperspectief

11. Vragen rondom omgaan met naasten

Zingevingproces: hanteerbaarheidsnotie, waarden en normen
Zinervaring: competentie, gemoedsrust
Zingevingskader: leefregels, moraal / ethiek / esthetiek

12. Hoe behoud ik mijn autonomie?

Zingevingproces: hanteerbaarheidsnotie, zelfbeeld
Zinervaring: competentie, eigenwaarde
Zingevingskader: leefregels, mensbeeld

13. Hoe ga ik om met spijt over gemaakte keuzes?

Zingevingproces: hanteerbaarheidsnotie, zelfbeeld
Zinervaring: competentie, eigenwaarde
Zingevingskader: leefregels, mensbeeld

14. Hoe lang nog?

Zingevingproces: contingentiestructuren, doelen
Zinervaring: begrijpelijkheid, betrokkenheid
Zingevingskader: wereldbeeld, levensperspectief

15. Vragen rondom schaamte

Zingevingproces: zelfbeeld
Zinervaring: eigenwaarde
Zingevingskader: mensbeeld

16. Hoe raak ik niet geïsoleerd?

Zingevingproces: hanteerbaarheidsnotie, doelen
Zinervaring: competentie, betrokkenheid
Zingevingskader: leefregels, levensperspectief

17. Is er nog een resterend zinvol leven?

Zingevingproces: contingentiestructuren, doelen
Zinervaring: begrijpelijkheid, betrokkenheid
Zingevingskader: wereldbeeld, levensperspectief

18. Is er een zinvol leven als het conflict niet wordt opgelost?

Zingevingproces: contingentiestructuren, doelen
Zinervaring: begrijpelijkheid, betrokkenheid
Zingevingskader: wereldbeeld, levensperspectief

19. Vragen rondom hoop

Zingevingproces: contingentiestructuren, doelen
Zinervaring: begrijpelijkheid, betrokkenheid
Zingevingskader: wereldbeeld, levensperspectief

20. Heeft God / de kosmos hier een bedoeling mee?

Zingeingsproces: contingentiestructuren
Zinervaring: begrijpelijkheid
Zingeingskader: wereldbeeld

21. Waarom laat God / de kosmos mij in de steek?

Zingeingsproces: contingentiestructuren, waarden en normen, doelen
Zinervaring: begrijpelijkheid, gemoedsrust, betrokkenheid
Zingeingskader: wereldbeeld, moraal / ethiek / esthetiek, levensperspectief

22. Waarom is er pijn en lijden?

Zingeingsproces: contingentiestructuren
Zinervaring: begrijpelijkheid
Zingeingskader: wereldbeeld

23. Hoe had ik dit kunnen voorkomen?

Zingeingsproces: hanteerbaarheidsnotie, contingentiestructuren
Zinervaring: competentie, begrijpelijkheid
Zingeingskader: leefregels, wereldbeeld

24. Hoe blijven we goede ouders voor onze kinderen?

Zingeingsproces: hanteerbaarheidsnotie, doelen, zelfbeeld, waarden en normen
Zinervaring: competentie, betrokkenheid, eigenwaarde, gemoedsrust
Zingeingskader: leefregels, levensperspectief, mensbeeld, moraal / ethiek / esthetiek

25. Hoe kan ik afstand nemen van zieke patronen van de voorbije relatie?

Zingeingsproces: hanteerbaarheidsnotie, doelen
Zinervaring: competentie, betrokkenheid
Zingeingskader: leefregels, levensperspectief

26. Wat is de betekenis van liefde, trouw en vergeving?

Zingeingsproces: contingentiestructuren, waarden en normen
Zinervaring: begrijpelijkheid, gemoedsrust
Zingeingskader: wereldbeeld, moraal / ethiek / esthetiek

27. Hoe verhoudt de wil van God zich tot scheiden?

Zingeingsproces: contingentiestructuren, waarden en normen
Zinervaring: begrijpelijkheid, gemoedsrust
Zingeingskader: wereldbeeld, moraal / ethiek / esthetiek

BIJLAGE IV

Cijfers MfN-register

Tijdens het mediationcongres 2015 op 26 november in Spant! Bussum, dat bijna 600 deelnemers trok, presenteerde Judith Emaus, (waarnemend) directeur, nog meer actuele cijfers over het MfN-register. Enkele hiervan zetten we voor u op een rij:

- Circa 30% van de ingeschreven mediators is man.
- 13% van de mediators in het MfN-register is jonger dan 40 jaar, 34% is tussen 40 en 50 jaar, 53% is ouder dan 50 jaar.
- 43% van het aantal uitgevoerde mediations bedraagt familiezaken, 28% zijn arbeidszaken.
- 89% van het aantal deelnemers slaagt voor het theorie-examen van Intop; ook slaagt 89% voor het live-assessment; aantal geslaagden voor het video-assessment bedraagt 85%. (Voor deze percentages geldt dat een enkeling na een herkansing is geslaagd, zie de website van Intop: www.mediationtoets.nl)
- Inmiddels zijn er circa 2.500 reviewoproepen geweest en circa 1.800 reviewbezoeken afgelegd. Van deze bezoeken en opgestelde reviewrapportages zijn 283 rapportages voorgelegd aan de reviewcommissie. 46% van de mediators kreeg een administratieve herreview of herreview nieuw bezoek opgelegd. Overige rapportages zijn, al dan niet met het opleggen van aanbevelingen, alsnog goedgekeurd.
- In 2014 kwamen er 82 klachtmeldingen binnen, waarvan er 68 in behandeling zijn genomen. Het meest werd geklaagd over de onafhankelijkheid/onpartijdigheid. Voor cijfers inzake klachten verwijzen wij u naar de klachtenanalyse op de website van het MfN-register.

Wilt u de volledige presentatie van het Mediationcongres teruglezen, dan kunt u deze hieronder downloaden.

Bron: <https://mfregister.nl/cijfers-mfn-register/?s=cijfers> 19-5-2016